

"Porque no se hace pueblo sin ellas"

Kvinnelig spansk utvandring fra Sevilla 1575 - 1577

av Anne Brekke Jørgensen

Hovedfagsoppgave i historie høsten 1995

INNHOLD

- [KAPITTEL 1: INNLEDNING](#)
- [KAPITTEL 2: BAKGRUNN](#)
- [KAPITTEL 3: HVILKE FORHOLD FREMMET OG HINDRET](#)
- [KAPITTEL 4: HVEM VAR DE KVINNELIGE UTVANDRERNE?](#)
- [KAPITTEL 5: HVEM UTVANDRET KVINNENE SAMMEN MED?](#)
- [KAPITTEL 6. KONKLUSJON](#)
- [LITTERATURLISTE](#)
- [Data](#)

KAPITTEL 1: INNLEDNING

"*Qui navegant mare, enarrant pericula ejus.*: Den som reiser på havet, kan fortelle om dets farer." Slik begynner Eugenio Salazar sin beretning "Sjøen beskrevet av de sjøsyke", om en strabasiøs sjøreise fra Tenerife til Karibia i 1573, på et skip befolket av barkede sjømenn og utvandrere i alle aldre og begge kjønn. 1

"La mar descrita por los mareados", Appendix 3, Martínez 1983, side 279-303. Beretningen er et brev skrevet til en venn med tanke på utgivelse. Tittelen fikk den da den ble utgitt på nytt i moderne tid.

Ingen av passasjerene var sjøvante, og deres største utfordring var dermed nettopp sjøsyke, og ikke pirater eller storm, som vel var det de hadde fryktet. "*Sett meg i land!*" og "*Hvem lurte oss til å legge ut på havet? Hvem ville oss så vondt?*" lyder ropene fra kvinnene når bølgene blir for høye, selv om skipet er midt ut på havet, ifølge Salazar.

En sjøreise fra Spania til Amerika i 1570-åra tok tre måneder og var forbundet med mange farer. Fortellinger om skibbrudd var for eksempel populære i samtida, i tillegg til beretningene om de grusomme engelske sjørøverne og om forferdelige stormer. Få spanjoler utenom sjøfolk hadde erfaring med havet, og kvinner hadde rimeligvis enda mindre befatning med det maritime liv enn menn. Hva slags kvinner kunne finne på å utvandre helt frivillig? Og hva fikk dem til å gjøre det? Det er det disse spørsmålene jeg skal studere.

I løpet av 1500-tallet utvandret kanskje så mange som 250.000 spanjoler til Amerika, og utover i hundreåret utgjorde kvinnene nesten en tredel av denne utvandrerstrømmen. Dette er ganske mye sett i internasjonal sammenheng, europeisk utvandring til andre kontinenter hadde jo bare såvidt begynt. Mange spanjoler hadde slektninger i Amerika som oppfordret dem til å komme etter, og noen av slektningene var så rike at de sendte penger. Allerede fra begynnelsen var det klart at den spanske Krone ønsket permanent spansk/kristen bosetning i Amerika, og flere vedtak ble gjort for å få kvinner til å utvandre. Utvandring til et annet kontinent innebærer en enorm omveltning i et menneskes liv, i tillegg til at selve overfarten er risikabel, og en kvinneandel blant utvandrerne på rundt 30% er overraskende mye.

Denne oppgaven skal dreie seg om de kvinnene som utvandret på lovlig vis fra Sevilla i årene 1575 til 1577. Ved å studere dem nærmere, se på hvor de kommer fra, den hensikten de oppgir med utvandringen, hvem de reiser sammen med og så videre, vil jeg prøve å gi svar på spørsmålene over. Historiebøkene gir vanligvis et skjevt bilde av utvandringen; kvinnene mer eller mindre forsvinner i framstillingen. Jeg hadde ikke ventet å finne særlig mange kvinnelige utvandrere, og hadde opprinnelig tenkt å studere utvandringen fram til 1585, altså for ti år. Det viste seg imidlertid at datamaterialet var altfor stort. Jeg valgte derfor å begrense oppgaven i tid til bare å gjelde tre år - 1575 til 1577.

Hittil har det vært forsket lite på spanske kvinner og deres utvandring til Amerika, noe som gjør oppgaven både vanskelig og spennende på samme tid. Forsking på latinamerikansk historie generelt har imidlertid vært såpass lite prioritert her i landet at jeg får la det stå sin prøve. Dette fagfeltet, og særlig det emneområdet jeg har valgt, fortjener mer oppmerksomhet, også i Norge.

Den forskning som er gjort, dreier seg i hovedsak om enten å fastslå det totale antallet utvandrere i det 16. århundret, eller å fastslå hvor i Spania de kom fra. [2] Min oppgave har en annen vinkling. Det å utvandre til Amerika innebar et dramatisk oppbrudd med det vante livet i hjemlandet: de fleste dro bokstavelig talt inn i det ukjente. Dermed er det interessant å se nærmere på de som valgte å reise og hvorfor de gjorde det. Få av forskerne har hatt et kjønnsperspektiv i sitt arbeid, det vil si at kvinner og menn ikke behandles hver for seg, selv der det er sannsynlig at konsekvensene av et fenomen ville vært forskjellige for de to kjønnene. De forskere som bruker kjønn som variabel, nøyer seg med å konstatere at det var en forskjell i menns og kvinners utvandring. Forskjellen består først og fremst i antallet: Langt flere menn enn kvinner utvandrer. Forskjellen var enorm i den første perioden, men rundt midten av århundret kom kvinneandelen som nevnt opp i nesten en tredel og holdt seg der ut sekelet. Det kan også være forskjeller med hensyn til den ulovlige utvandringen, men forskerne er uenig om hva forskjellen består i. Noen mener at andelen menn var langt større blant de ulovlige utvandrerne, mens andre mener at flere kvinner utvandret på ulovlig enn lovlig vis.

Menns liv og kvinners liv var forskjellige, og de har dermed hatt ulikt utgangspunkt i utvandrings-sammenheng. Motivene er nok ofte de samme, for eksempel at begge kjønn utvandrer for "å søke lykken", men hva de legger i dette og hvordan de skal oppnå sine mål vil være forskjellig. Jeg vil derfor skille ut kvinnene, "utvandrerskene", som en kategori for seg.

Det er ikke godt å si hvem det egentlig var som tok den endelige avgjørelsen om å utvandre. Kvinner hadde i utgangspunktet de samme rettigheter som menn, men med flere modifikasjoner. En gift kvinne hadde ingen juridisk myndighet, formelt sett var ektemannen hennes verge, men i praksis er det ingen tvil om at hun kunne øve stor innflytelse over de valg som ble tatt. Mange ugifte kvinner, barn og ungdom, ble med den nærmeste familien eller slektninger, og hadde nok lite de skulle ha sagt. En skal allikevel ikke se bort fra at hensynet nettopp til disse kan ha vært avgjørende for utvandringen. Muligheten til å gi barna en trygg oppvekst materielt sett og til å skaffe døtrene et godt gifte kan absolutt ha vært utslagsgivende i denne sammenhengen. På samme måte antar jeg at enslige kvinner så på ekteskapsmarkedet i Amerika som bedre enn hjemme.

Lovgivningen som gjaldt de enslige kvinnene som utvandret endret seg i løpet av hundreåret. Helst skulle kvinnene reise i følge med menn, men enslige kvinner uten mannlig reisefølge ble ikke forhindret fra å utvandre. Jeg vil diskutere hva dette skyldes, og om det har noe med Kronens holdninger til kvinner å gjøre.

Mange av de forhold jeg vil undersøke i denne oppgaven er delvis undersøkt før, men så å si ingen har studert kvinnene for seg. Jeg vil systematisk gjennomgå de forhold som kan ha påvirket kvinners utvandring i positiv eller negativ retning, og studere en bestemt gruppe av kvinnelige utvandrere, nemlig de som utvandret legalt via Sevilla i løpet av de tre åra fra 1575 til 1577, for å si noe om hvem de var og hvorfor de dro. Jeg vil ikke lage en "profil" av de kvinnelige utvandrerne som helhet. 3 Jeg vil heller velge ut variabler som jeg finner interessante for dermed å gi et bilde av kvinnene som utvandrer.

Utover i hundreåret utvandrer flere og flere i familiegrupper, og dermed er det også flere og flere kvinner og barn. Jeg antar da at de fleste av kvinnene jeg skal undersøke reiser sammen med familien, og det innebærer også at svært få kvinner dro helt alene. Det vil si at kvinners utvandring i større grad er avhengig enn selvstendig. Generelt går historikerne også ut fra at de fleste utvandrerne var relativt unge, og en gjennomsnittsalder rundt 25 år er blitt antydnet.

Når Eugenio Salazar beskriver livet om bord, sammenlikner han skipet med en landsby. Tittelen på oppgaven, "Que no se hace pueblo sin ellas", er hentet fra hans beskrivelse av kvinnene om bord og betyr fritt oversatt "ingen landsby uten dem". *Pueblo* betyr også folk, og sitatet gir på denne måten en god introduksjon til temaet kvinner og utvandring. Kolonisering innebærer en overføring av moderlandets innbyggere til det nye landet, og at nye innbyggere settes til verden. Ingen av delene var mulig uten de spanske kvinnene i Amerika.

PROBLEMSTILLING

Til tross for de vanskeligheter kvinner måtte overvinne måtte mentalt, fysisk og økonomisk, utvandret altså godt over 500 kvinner i åra 1575 til 1577. I denne oppgaven vil jeg sette søkelyset på rammene for den spanske kvinnelige utvandringen, hva slags kvinner det var som utvandret og hva som fikk dem til å forlate hjemlandet for å etablere seg på et nytt kontinent. Jeg vil i den sammenheng undersøke den spanske Kronens koloniseringspolitikk og forhold både i hjemlandet og i Den Nye Verden som kunne tenkes å påvirke kvinners utvandring. For å sette de spanske utvandrerne i en sammenheng, vil jeg se på hvordan de plasserer seg i bildet av den totale utvandringen og i forhold til mennene som utvandrer. Jeg vil også studere den sammenhengen kvinnene utvandrer i, det vil først og fremst si hvem de reiser sammen med. Slik vil jeg kunne si noe om hvorfor de dro og identifisere strategier de valgte for å kunne utvandre.

To grupper av kvinner peker seg ut som spesielt interessante, nemlig de enslige utvandreskene, særlig de som reiser alene, og tjenestejentene. Begge grupper er av enkelte historikere blitt beskyldt for "å være noe helt annet" enn de ga seg ut for. Ugifte kvinner var i utgangspunktet ønsket i Amerika, fordi de kunne bidra til en fast spansk bosetning der. Derfor ble de fritatt for kravet om den kongelige lisensen som alle utvandrere måtte ha. Det ser ut til at det ble for mange av dem i perioder og at deres oppførsel ikke var som ønsket. Dermed protesterte byråkrater mot at det skulle sendes flere, og i 1575 ble de enslige kvinnene avkrevd den samme lisensen som andre.

Disse påstandene vil jeg finne ut mer om. Jeg vil, med støtte i de kildene og den litteraturen jeg har til rådighet, diskutere grunnlaget for en slik påstand og hvor berettiget den i tilfelle er. Kronen foretrakk at kvinner reiste sammen med mann eller familie, men en del reiste allikevel alene.

Tids- og emneavgrensing

Perioden 1560-1580 utgjør en topp i utvandringen i dette århundret, og henger blant annet sammen med en bevisst

satsing fra Kronens side. 4 I 1573 ble det gitt nye retningslinjer for erobring og kolonisering i de spanske oversjøiske besittelser, de såkalte Nuevas Ordenanzas. 5 De nye retningslinjene innebar et uttalt skifte fra militære ekspedisjoner til mer fredelige ekspedisjoner med et klart koloniseringsformål. Det nye landet og dets innbyggere skulle vinnes ikke bare ved sverd, men ved permanent spansk/kristen bosetning. Denne trenden var allerede på vei til å bli innarbeidet i praksis, men ikke i lovs form. Formålet var å dekke den atlantiske kysten av det amerikanske kontinentet mot trusselen fra andre europeiske makter, derfor ble politikken med de store enkeltstående ekspedisjonene forlatt. På 1570-tallet er det den regulære utvandringen som dominerer, og det er denne jeg velger å konsentrere meg om.

Som nevnt innledningsvis, var 1575 også det året da regelen om kongelig utvandringstillatelse ble gjort gjeldende for alle utvandrere, og de ugifte kvinnene sto dermed ikke lenger i en særstilling..

1575 er da et greit tidspunkt å starte på for en undersøkelse av kvinners utvandring. Siden det var flere kvinnelige utvandrere enn ventet, ble tidsperspektivet begrenset til tre år. Da satt jeg igjen med et stort, men allikevel overkommelig tallmateriale.

Det er den lovlige utvandringen fra Sevilla jeg konsentrerer meg om. Det finnes veldig lite kilder som kan kaste lys over den ulovlige utvandringen, og uansett er det umulig å finne fram til en liste med noenlunde de samme opplysninger som passasjerlistene, slik at de kan sammenliknes for eksempel med den framgangsmåten jeg benytter meg av. Som nevnt er jeg ikke opptatt av å kvantifisere utvandringen; det ligger utenfor hva som er mulig i en hovedoppgave. Det hadde vært svært interessant å studere den ulovlige utvandringen for å sammenlikne den med den lovlige, men det er en umulighet. Det finnes ikke kilder som kan gi noe godt utgangspunkt for en slik type studie.

Ikke alle passasjerer på spanske skip som reiser til Amerika var utvandrere. I noen tilfeller er det klart at de ikke var det, for eksempel når hjemstedet er oppgitt å være i Amerika. Det hender at menn henter familien sin i Spania etter at de selv har etablert seg i Den Nye Verden. Handelsmenn fikk ofte tillatelse til å drive handel i Amerika over en begrenset tidsperiode, som regel i tre år, og disse er heller ikke blant de vanlige utvandrerne. 6

Sevilla hadde monopol på handel med og utvandring til Amerika, og hovedkontoret for begge typer virksomhet, Casa de Contratación, ble lagt der. Mellom 1529 og 1573 kunne skip også seile fra andre havner, blant annet fra Santander og Bilbao på nordkysten av Spania, men alle skip måtte uansett innom Sevilla og registrere seg før de dro videre til Amerika. Dermed har svært mange av kildene tilknytning til byen, og det er også der mesteparten av kildematerialet finnes i dag. Det er dermed både riktig og enklest å konsentrere seg om utvandrerne som reiser via Sevilla.

Kilder

Det største problemet i forskningen på forholdet mellom Spania og Amerika i kolonitida er rett og slett at det både er for mange og for få kilder. 7 Jeg tror ingen har den hele og fulle oversikt over alt som finnes. Det ser også ut til at endel av de forfattere jeg har brukt, av og til misforstår eller blander sammen kilder, og dette har vært et problem i arbeidet mitt. Mörner tar for eksempel helt feil når han midt på 1970-tallet skriver om kildesituasjonen. 8 Han påstår av min hovedkilde, Catálogo de pasajeros bare bygger på registre over utvandrings-tillatelse, mens de i virkeligheten bygger på både disse og på pasasjerlistene som ble satt opp når utvandrerne registrerte seg for Casa de Contratación. Et annet eksempel er de ulike forfatteres oppfatning av lovgivningen som angår de enslige kvinnene. Noen oppfatter forordningene av 1554 og 1575 som forbud mot at enslige kvinner fikk utvandre uten følge av menn. I virkeligheten dreier der seg altså om at disse kvinnene ikke lenger er fritatt for de kravene alle utvandrere må oppfylle. 9 Samtidig er kildene mangelfulle: Mange dokumenter og annet er gått tapt eller blitt ødelagt, slik at det for eksempel mangler passasjerlister for flere år. Veldig få kilder omhandler kvinner spesielt. For å finne fram til kvinnene, må en bruke mange typer kilder og trekke ut den lille informasjonen som gis.

Opplysninger som kan gi svar på spørsmålene i problemstillingen i denne oppgaven, finnes spredt i mange forskjellige kilder. Noen kilder er imidlertid samlet emnevis og trykt og utgitt. Jeg velger derfor å konsentrere meg om noen få av disse. Min hovedkilde er Catálogo de pasajeros a Indias for årene 1575 til 1577. Passasjerlister gir ved første øyekast skjematisk og summariske opplysninger, men ved nærmere ettersyn finnes det mange interessante personlige opplysninger om utvandrerne. En kilde av denne typen gir mye informasjon i forhold til innsatsen, og jeg vil også understreke hvor viktig det er å arbeide med lett tilgjengelige, trykte kilder når kildesamlingene finnes i et annet land. For å finne ut av hvem de kvinnelige utvandrerne var, vil jeg registrere alle

kvinner jeg finner der, for så å finne ut av hvor de kommer fra, sivilstand, eventuelt yrke, hvor de skal, hva de skal, hvem de reiser sammen med osv.

En annen viktig kilde er private og offisielle brev. Det er relativt få av dem, og brevskriverne er ikke representative for utvandrerne, eller hele befolkningen for den saks skyld, siden de fleste spanjoler ikke kunne lese og skrive. Allikevel er de viktige fordi innholdet antakeligvis er blitt gjort kjent for flere enn de som brevene var skrevet til. Brev og hjemvendte utvandreres historier har nok vært de viktigste kilder til viten om livet i Spansk Amerika for veldig mange spanjoler med utferdstrang.

Spanske kvinner spilte en større rolle i de spanske oversjøiske besittelser enn de fleste historieverk gir inntrykk av. De hadde ansvaret for husholdet, og dermed i stor grad for opplæringen av den indianske arbeidskraften både med hensyn til språk, religion og skikker. Det var også flere spanske kvinnelige utvandrere enn en skulle tro. Det har vært liten tradisjon for å ta opp den kvinnelige utvandringen i oversiktsverker, selv om de altså utgjorde nærmere en tredel av utvandrerne i siste halvdel av det 16. århundre, og samtidige forfattere klaget over at det var for mange av dem!

KAPITTEL 2: BAKGRUNN

Forskningen om utvandring til Amerika har i stor grad dreid seg om å tallfeste den totale utvandringen. Jeg vil først presentere den forskning som er relevant for min oppgave, og sette min hovedoppgave inn i en forskningstradisjon. Deretter vil jeg vise hvordan jeg har gått fram for å samle inn kilder og bygge opp databasen jeg har benyttet i arbeidet med oppgaven. Til slutt vil jeg sette de spanske kvinnelige utvandrerne inn i en historisk sammenheng, med en historisk oversikt over koloniseringen av Amerika, relevant lovgivning og en oversikt over det vi vet om lovlig og ulovlig utvandring.

HISTORIOGRAFI

Her vil jeg først presentere den viktigste litteraturen om emnet spanske kvinners utvandring til Amerika. Jeg vil også forsøke å sette min hovedoppgave inn i en forskningstradisjon.

Det er gjort lite forskning om spansk kvinnelig utvandring til Den Nye Verden. Noe er gjort om kvinner i Spania, hovedsaklig av europeiske forskere, mens nord- og søramerikanske forskere generelt har konsentrert seg om kolonisamfunnet. Utvandringshistorikeren Ida Altman kritiserer oppdelingen av forskingen i to adskilte områder:

"The traditionally separate historiographical treatment of Spain and Spanish America has fostered neglect of topics not easily classified within one field or the other, including emigration and the relation of Spain to America." 1

Altman 1988.

Det meste av emigrasjonsforskningen har dreid seg om utvandrerens geografiske opprinnelse. 2 I den forbindelse hender det at kvinner er skilt ut som egen kategori, og registrert på linje med utvandrere fra for eksempel Andalucía eller Extremadura. 3 Den fremste på dette området er språkforskeren Peter Boyd-Bowman og hans geobiografiske indeks for alle utvandrere fram til 1600. Han har tatt utgangspunkt i nesten alle tilgjengelige kilder på begge sider av Atlanteren, for å finne fram til hver enkelt spansk utvandrer. Bind IV, som dekker min periode, har vært under utgivelse i flere år nå, men er foreløpig ikke utgitt. 4

Boyd-Bowman er først og fremst interessert i å kartlegge utvandrerens geografiske bakgrunn, for deretter å kunne forklare utviklingen av det spanske språket i Amerika. I denne utviklingen spiller de spanske kvinnene en nøkkelrolle:

"Continually surrounded as they were by the Indian servants of their households, and no doubt lording it socially over the native wives and concubines that the majority of the Spanish settlers had taken, these Spanish women of the initial colonial period must have exerted a linguistic influence far in excess of their numbers. Women have traditionally tended to play a conservative and stabilizing role in the history of language. Spanish women, of whom over half were sevillanas, must have played an important part in the development of the first Antillean dialect, envied and imitated as they were, both in speech and in conduct, by the more numerous Indian women of the island settlements." 5

Ida Altmans arbeid er typisk for den samme geografi-relaterte trenden. Hennes Emigrantes y Sociedad fra 1992 tar for seg utvandringen fra Extremadura, og da særlig fra byene Cáceres og Trujillo med oppland, på 1500-tallet. 6 Hennes poeng er at mange utvandrere kom tilbake etter en tid, eller opprettholdt nær kontakt med de som ble igjen, og hun påviser dermed en gjensidig påvirkning mellom moderland og oversjøiske besittelser.

I 1992 kom oversiktsverket Historia general de la emigración española a Iberoamérica ut i Madrid, som også er et verk i geografi-tradisjonen. 7 Verket tar for seg region for region, og ettersom noen regioner er mer framtrepende i utvandringsammenheng enn andre, blir verket typisk også for en annen tradisjon: I mange av kapitlene gjør forfatterne et poeng ut av det ikke var så mange utvandrere fra nettopp denne regionen, men de understreker hvor viktige de få som faktisk dro var. Stort sett har jeg hatt mest nytte av introduksjonskapittelet, skrevet av Rosario Márquez og Encarnación Lemus. De to har også skrevet kapitlene om hhv. Andalucía og Extremadura, de to regionene som sendte flest emigranter til Den Nye Verden, og som det har blitt forsket mest om.

Det første større studien som ble gjort om kvinner i Spansk Amerika på 1500-tallet, er Nancy O'Sullivan Beares doktoravhandling fra 1960. Hun tok der for seg alle referanser til kvinner som fantes i krønikene. Dermed kom hun også inn på hvordan endel av dem var kommet seg dit, og årsakene til at de utvandret. De fleste opplysningene av

denne typen gjelder naturlig nok bare kvinner fra høyere sosiale lag, og slik blir hennes avhandling typisk for en annen retning - nemlig den som kun studerer de berømte kvinnene.

De fleste seinere arbeider er artikler som omhandler konkrete tilfeller; case-studies fra kolonisamfunnet. Analola Borges artikkel fra 1972 er den neste som prøver seg på en oversikt over temaet kvinnelige utvandrere. 8 Hennes tilnærming er kvalitativ, og hun baserer seg først og fremst på krøniker og offentlige dokumenter. Hun går ikke nærmere inn på den kvantitative siden av saken. For henne blir de spanske kvinnene et eksportprodukt på linje med andre produkter, med helt spesielle oppgaver i Den Nye Verden, nemlig å føde spanske barn.

Både O'Sullivan Beare, Borges og andre undres over hvor liten oppmerksomhet som er blitt de spanske kvinnelige utvandrerne til del. Borges kommenterer: "*Stilt overfor entusiasmen for erobningsverket, er tausheten om koloniseringen fornærmende.*" 9

"Alle" er enige om den viktige rollen disse kvinnene spilte i oppbyggingen av det spanske samfunnet i Amerika, men denne rollen gjenspeiles ikke i forskingen. Typisk nok er de fleste forskerne på området kvinner.

Store deler av kildematerialet for historikere som arbeider med Spansk Amerika er lover, forordninger og andre offentlige dokumenter med sikte på å regulere forhold i det spanske riket. Juristen José María Ots og historikeren Richard Konetzke har begge vært opptatt av lovtekster. Ots skrev allerede i 1920 om lovgivning som gjaldt kvinner i Amerika, mens Konetzke har vært opptatt av lovgivning omkring utvandring, deriblant den som angikk kvinner. Konetzkes svakhet er at han undersøker og slår fast at et fenomen er slik og slik, men det er ikke alltid han prøver å finne forklaringer.

James Lockhart og Enrique Otte har arbeidet med private og offisielle brev, en annen viktig kilde til spansk dagligliv og motiver for utvandring. Cartas privadas de Puebla del siglo XVI er en samling private brev, skrevet av innbyggere i byen Puebla de los Angeles, og sendt til slekt i Spania. 10 Disse har så lagt brevene ved sine søknader om å få utvandre, slik at alle mottakerne av brevene også er å finne i registrene over utvandrere. I Letters and People of the Spanish Indies har redaktørene samlet mange typer brev og oversatt dem til engelsk. 11 Nesten alle brevene er skrevet av menn, bare tre av de trykte brevene er skrevet av kvinner. I tillegg har for eksempel Boyd-Bowman arbeidet med rettsprotokoller, mens García-Abasolo har arbeidet med spansk-amerikanske kvinners testamenter. 12

I denne oppgaven er det de kvinnelige utvandrerne, eller "utvandrerskene", som er i fokus, og oppgaven går dermed inn i en kvinnehistorisk tradisjon. Oppgaven har både deler med kvalitativ og med kvantitativ tilnærming. Den første delen av oppgaven dreier seg om de forhold som på en eller annen måte påvirket kvinners utvandring, mens den andre delen er en kvantitativ analyse av kvinnene som utvandret via Sevilla mellom 1575 og 1577. Oppgaven er ikke del av den geografi-sentrerte trenden, selv om forhold som hjemsted og destinasjon tas opp som del av analysen. Den første delen støtter seg på mange typer litteratur og kilder, mens den andre kun bygger på lister over passasjerer og utvandringstillatelser.

HISTORISK BAKGRUNN

I dette kapittelet vil jeg gi en oversikt over den spanske erobringen og koloniseringen av Amerika, og jeg vil særlig legge vekt på de forhold og begivenheter som berører kvinner. Den militære erobringen regnes som sluttført rundt 1550 og erstattes av en konsolideringsperiode. De regionale forskjellene er selvfølgelig store, men i det store og hele er denne periodiseringen korrekt nok. Konsolideringsperioden er en periode med kolonisering og åndelig erobring, og her er det "mine" kvinner kommer inn. Jeg vil bruke Peru som et eksempel på hvilke problemer det importerte spanske samfunnet i Amerika sto overfor rundt midten av 1550-tallet. I andre del av kapittelet vil jeg ta for meg utvandringen i seg selv, både den legale og den illegale, og kvinnes rolle i disse.

Erobring og kolonisering

Historien om spanjolenes nærvær i Amerika begynner med Cristoffer Columbus' reise til Antillene i 1492. Historien om de spanske kvinnes nærvær i Amerika begynner noen få år seinere. I instruksene til Columbus før hans tredje reise i 1498 får han tillatelse til å ha med seg 30 kvinner. Det samme gjelder for eksempel Luis de Arriagas ekspedisjon til øya Hispaniola i 1501, og også ekspedisjonen under ledelse av Hispaniolas første guvernør Nicolas de Ovando i 1502. Problemet er at ingen av disse kvinnene kan finnes igjen i andre skriftlige kilder, slik at en ikke vet om de virkelig dro. 13

De første skriftlige henvisninger til at spanske kvinner befant seg i Amerika er fra 1509. De eldste bevarte

passasjerlistene er fra dette året, og ifølge disse listene reiste 16 kvinner over Atlanteren. [14] I tillegg tok visedronning doña María de Toledo med seg en stor gruppe kvinner fra sin husholdning da hennes mann Diego Colón skulle innsettes som Hispaniolas første visekonge. Dette viste seg å bli vanlig praksis når kvinner fra de høyeste sosiale lag dro til Amerika. Som visedronningen ble de fulgt av en stor skare ugifte kvinner; slektninger eller andre med tilknytning til familien. Krønike-skriveren Gonzalo Fernández de Oviedo (ca. 1535) beskriver denne viktige hendelsen slik:

"Og med visedronningen kom det noen adelige damer og jomfruer, og alle blant dem som var ugifte giftet seg i denne byen og på denne øya med framtrede personer og rike menn som bodde her, for det manglet virkelig slike kvinner fra Castilla." 15

I 1514 bodde det spanske koner i tretten av de fjorten bosetningene (eller byene) som var etablert på øya Hispaniola på det tidspunktet. 16 .

Den spanske krone gikk aktivt inn på lovgiversida samtidig som den overlot mye av koloniseringen til det private initiativ. Jeg har allerede nevnt kapitulasjonene med tillatelse til å ta med spanske kvinner til Amerika, og det ble tidlig utferdiget lover som gjaldt det nye kongeriket. To institusjoner ble opprettet for å ta seg av saker som gjaldt forholdet mellom Amerika og Spania. Casa de Contratación ble opprettet i 1503 som et eget administrativt organ for handelen mellom de to delene av kongeriket, mens Consejo de Indias i Madrid, ble opprettet i 1534 for å behandle juridiske og andre spørsmål av prinsipiell karakter.

Kronen ønsket full kontroll over de nye territoriene, og utvandningslovene var restriktive. I 1518 kom det første forbudet mot å la etterkommere av kjettere få utvandre, og siden inkluderte forbudene bare flere og flere grupper *prohibidos*, dvs forbudte. Bakgrunnen ligger i den religiøse "renselsesprosess" den iberiske halvøya gikk gjennom rundt århundreskiftet. De muslimske maurernes siste skanse i Europa falt i 1492. Samme år fikk jødene valget mellom å omvende seg eller forlate landet, og ti år senere fikk maurerne samme tilbudet. De nyomvendte nøy allikevel liten tillit i den kristne befolkningen, og det ble antatt at mange fortsatte å praktisere sin religion i det skjulte. I maurernes tilfelle var beskyldningene ekstra alvorlige fordi spanjolene mente de sto i ledtog med muslimske "sjørøvere" og dessuten med resten av den muslimske verden mot det kristne Europa. Til sammen ble nyomvendte maurere og jøder, sammen med de nye kristne bevegelsene, oppfattet som en trussel mot Gud, Kronen og samfunnets orden. Disse farer skulle de innfødte i Amerika skånes for, og derfor måtte utvandningslovene være såpass strenge.

Det kommer tydelig fram av lovene hvilket syn Kronen og samfunnet generelt hadde med hensyn til kvinnelige utvandrere. Spanske kvinner skulle sikre etterslekten og gjennom kjernefamilien et stabilt spansk/kristent samfunn i Amerika. 17 Den før siterte de Oviedo fortsetter nemlig slik:

"Og slik, med disse kvinnene fra Castilla ble byen foredlet; og det finnes her i dag barnebarn av de som giftet seg her. og det er den største formue denne byen har ... på grunn av disse giftemålene, for andre hidalgos og framtrede borgere har hentet sine koner fra Spania." [18]

En annen indikasjon på det samme er alle lovene og påleggene om at alle gifte spanske menn måtte hente konene sine en viss tid "*para hacer vida maridable*" - for å ta opp igjen det ekteskapelige samliv. Senere kommer det flere pålegg om å foretrekke gifte menn til administrative stillinger i koloniene. Ene-forsørger familier ble ansett som et problem i Spania, og Kronen forsøkte altså å unngå at flere menn unnslopp sine forsørgerplikter.

Columbus fikk tillatelse til, om nødvendig, å ta med seg 30 kriminelle kvinner til de nyetablerte spanske koloniene i Karibia i 1497. Om han virkelig gjorde det, vet vi som nevnt ikke, men dette punktet har fått enkelte historikere til å sidestille spansk og engelsk koloniseringspolitikk. Engelske myndigheter deporterte kriminelle til Nord-Amerika, i tillegg til at folk utvandret på "normalt" vis. 19 Få spanske historikere nevner at kvinnene kunne være kriminelle, noe som jo er interessant i seg selv. 20 Imidlertid vil jeg avvise at spanske myndigheter førte samme politikk som engelske på dette området. Det er mulig at Kronen i den første fasen mente det var nødvendig å ty til drastiske tiltak for å kolonisere Den Nye Verden, men lovgivningen knapt 20 år etter Columbus' tredje reise viser tydelig at Kronen hadde ombestemt seg. Den spanske krone ville ha full kontroll over de som skulle bygge det nye samfunnet, og anså ikke Amerika for å være et egnet sted å plassere uønskede individer.

Det religiøse aspektet gjør seg gjeldende på flere områder av koloniserings-politikken. Mye av dette henger igjen sammen med synet på indianerne. Urbefolkningen skulle omvendes til den kristne tro, og da var det viktig at de ikke

ble utsatt for uheldig påvirkning fra kristen vranglære, det vil si protestantismen, eller fra andre religioner. Den spanske befolkningen i Amerika måtte stå fram som et eksempel til etterfølgelse. Ekteskapet måtte stå over "samboerskap", og "farlige" personer som de som ble definert som *prohibidos* måtte hindres i komme inn i kongeriket Indias. De spanske konene fikk en nøkkelrolle i denne sammenhengen. De var et bevis på at ekteskapet ble respektert, og det var ofte de som måtte ta seg av religiøs, språklig og sosial opplæring av de innfødte.

Kronen overlot også den militære erobringen til private. Ekspedisjonene var sjelden statlig finansiert, privatpersoner utrustet og deltok på egen risiko. Så vidt jeg kjenner til, er det bare en bosetningsekspedisjon i de tre åra jeg studerer, nemlig den som ble ledet guvernør Diego de Artieda i 1575. Ekspedisjonen dro til Costa Rica med 59 kvinner og 273 menn. 21 Belønningen for en vellykket militær eller sivil ekspedisjon var ofte en *encomienda*, det vil si bruksrett til Kronens jord med tilhørende indiansk arbeidskraft. 22 Mange conquistadorer følte seg urettferdig behandlet i utdelingen av *encomiendas*, og klagebrevene de skrev har gitt historikerne mye kildemateriale. Blant disse finnes det eneste brevet skrevet av en kvinnelig deltaker om en erobring- og bosetningsekspedisjon. 23 Når den militære erobringen var vel over, overtok Kronen raskt den politiske og administrative styringen av de nye områdene, en annen årsak til konflikter med conquistadorene.

Samtidig som lovgivningen var streng med hensyn til hvem som kunne utvandre, fantes det ingen forordninger som for eksempel fastsatte prisen på en reise fra Spania til Amerika, og det ble sjelden organisert koloniseringsferder fra Kronens side. 24 De som ville utvandre måtte stort sett ordne opp selv. Den spanske krone førte altså en bevisst koloniseringspolitikk med endel litt merkelige mangler.

Her ser vi en av grunnene til at flere menn enn kvinner utvandret. En gift kvinne var ikke myndig juridisk sett, hun måtte ha hjelp av andre når kontrakter skulle inngås og så videre. I tillegg hindret sosiale normer og forholdsvis dårligere muligheter til å forsørge seg selv økonomiske kvinner i å utvandre på egen hånd. I utgangspunktet var deres muligheter til å utvandre knyttet til at andre utvandrere kunne ta dem med, som oftest familie, slektninger, eller arbeidsgivere.

Spansk erobring av nye områder i Den Nye Verden tok utgangspunkt i Karibia. Herfra ble det sendt ekspedisjoner til det som viste seg å være fastlandet på det amerikanske kontinentet. Seinere forflyttet utgangspunktene seg i takt med at spanjolene underla seg større områder. Ekspedisjonene besto av menn av alle raser som var representert i Amerika på begynnelsen av 1500-tallet: hvite, både spanjoler og andre europeere, selv om utlendinger formelt sett ikke hadde lov til å utvandre til Amerika, svarte, både slaver importert fra Afrika eller Spania og frie spanjoler av afrikansk avstamning og "indianere", de innfødte i kongeriket Indias. De representerte hele det sosiale spekteret i det spanske samfunnet. I tillegg var det ofte en håndfull kvinner med, av alle raser og sosiale lag. Av og til tok ledere av ekspedisjonen med seg koner, barn, elskerinner, tjenestejenter og andre som ikke hadde noen kjent tilknytning til medlemmene av ekspedisjonen. Mange av elskerinnene var mestiser fra Karibia, men de mest kjente var spanske. En av kvinnene i Pizarros ekspedisjon til Peru ble kalt La Morisca, noe som tyder på at hun var av maurisk opprinnelse. Noen, som Catalina de Leytón i Peru, fulgte sin elsker helt fra Spania. 25

Flere av kvinnene deltok mer eller mindre aktivt i kamphandlinger, som Marina de Estrada i Mexico, Mari López i Peru, Isabel de Guevara i Buenos Aires og Inés Suárez i Chile. Disse fire er hver for seg typiske for *las soldaderas*, kvinnelige soldater. 26 Vi vet lite om Marina de Estradas bakgrunn; hun kom antakeligvis til Mexico med Narváez ekspedisjon, som skulle straffe Cortés. Da Narváez tapte, ble hun som de fleste andre i ekspedisjonen med tilbake til Tenochtitlan, og hun var den eneste spanske kvinne som overlevde *La Noche Triste*, da spanjolene måtte rømme byen. 27 Mari López var elskerinnen til en vanlig soldat i Pizarros følge, og under et indiansk angrep forsvarte hun og en annen kvinne ved navn Leonor Guzmán seg med sverd og skjold. Senere giftet hun seg og ble en respektabel kvinne. 28 I sitt brev forteller Isabel de Guevara om hvordan kvinnene i Buenos Aires måtte ta på seg mennenes oppgaver da de flyktet fra byen. Isabel var gift, og skriver egentlig brevet for at mannen skal få den belønning han fortjener, men det skinner igjennom at hun har gjort en minst like stor innsats som ham. 29 Inés Suárez var elskerinnen til Pedro de Valdivia, Chiles "erobrer", og var beryktet allerede i samtiden for sitt mandige mot. Hun fikk økonomisk belønning for strevet i form av en *encomienda*, men ingen sosial; Valdivia droppet henne da hans spanske kone ankom. 30

Oppførselen til *las soldaderas* var som regel ikke i tråd med vanlige moralnormer, og kan ha gitt opphav til holdningene som gjenspeiles i de før omtalte brevene om spanske kvinners "skandaløse" oppførsel i Amerika.

Jeg antar at det var vanligere at kvinner, både spanske og andre, var med på slike ekspedisjoner enn det en i utgangspunktet skulle tro. Kvinnene nevnes i kildene, men ofte bare når det skjer dem noe spesielt. Jeg tror at det

ikke var ansett som nødvendig å nevne eksplisitt at det var så å så mange kvinner med: De var få, men de var der, og det var noe alle visste. Dessverre har ikke disse kvinnene fått bli med fra kildene og over til historiebøkene før i seinere tid. At andre spanjoler visste om dem kan en også se av andre kilder: Doña Inés Muñoz var en svigerinne av Francisco Pizarro og fulgte sin mann og svoger under erobringen av inkariket. I et privat brev rettet hun opp en feil en samtidig krønike-skriver hadde gjort da han utropte henne til den første kvinne til å dra inn i kongeriket Peru. Doña Inés var, ifølge henne selv, den første gifte kvinne i Peru. 31

Det nye samfunnet skulle bygges opp til å likne veldig mye på det gamle, og til det trengte en spanjoler som kunne bosette seg i Amerika. Politiske, administrative, religiøse, økonomiske og ikke minst idémessige samfunnsinstitusjoner ble overført til Den Nye Verden. 32 En av de viktigste samfunnsinstitusjonene i Spania var ekteskapet. I 1505 kom den første oppfordringen om at gifte spanjoler skulle hente sine koner over fra Spania, og fra 1515 ble spanske menn pålagt å respektere sitt opprinnelig ekteskap. Ispedd forestillinger om "blodets renhet", *limpieza de sangre*, fikk den spanske ektevidde kone en svært viktig posisjon i det spansk-amerikanske samfunnet.

Familiens betydning i denne sammenhengen kan ikke undervurderes. Kvinnens posisjon i det spanske samfunnet ble bestemt av den posisjon hennes familie hadde, og av hennes plass i familien. Familien var hennes viktigste kanal for sosial og geografisk mobilitet, deriblant for utvandring til Amerika. For en enslig kvinne uten mulighet til å utvandre sammen med familien, var arbeid for en familie en viktig kanal. Dette punktet vil jeg komme tilbake til seinere i oppgaven.

Eksemplet Peru 33

Peru er et godt eksempel på hvilke problemer det spanske samfunnet sto overfor etter at den militære erobringen av urbefolkningens rike var vel overstått. De enorme inka-rikdommene skapte store forventninger og ambisjoner om makt, og var nok en medvirkende årsak til at conquistadorene sto så hardt på sitt i konfliktene. Personkonflikter mellom ledende conquistadorer førte til opprør, krig og henrettelser i stor stil. Da Kronen innførte de såkalte *Leyes Nuevas*, De nye lovene, som blant annet fratok conquistadorene endel privilegier og beskyttet indianerne, ble opprøret rettet mot Kronen, og den nyinnsatte visekongen ble drept.

Her ser vi noen av de viktigste konfliktlinjene: den mellom ledende conquistadorer, i Peru mellom Pizarro-brødrene og Diego de Almagro, og mellom rojalistiske conquistadorer og conquistadorer som ville være uavhengige. I tillegg kommer konflikten mellom erobrerne og de erobrede. Flere indianske opprør gjorde situasjonen enda mer ustabil, og kulminerte med henrettelsen av "den siste inka", Tupac Amará, en etterkommer av inkaene som hadde samlet store grupper indianere i et nytt rike i 1572.

De spanske kvinnene stod på begge sider i konfliktene som er referert over, og de betalte en like høy pris for det som mennene. Flere ble henrettet, ikke bare fordi en ektemann eller nære slektninger støttet den ene eller den andre parten, men fordi de selv høylytt ga uttrykk for sine egne meninger og valgte side i konflikten. Det ser ikke ut til å være noen konfliktlinjer basert på kjønn i dette tilfellet.

I tilfellet Peru ser vi også de mer mytiske sidene ved kvinnelig innvandring. Kvinner får æren for å ha innført både hvete, olivenolje og vin til forskjellige deler av Amerika. Historien om hveten i Peru likner en legende: Den samme doña Inés Muñoz som er nevnt overfor skal tilfeldigvis ha funnet hvetekorn i en sekk med ris, og dermed var hvetedyrkingen i gang. Pizarro-klanen var i utgangspunktet landsbyfolk, og en skal ikke se bort fra at en kvinne i deres følge kan ha visst såpass om frøsorter som historien forteller. Noen år senere fikk en annen kvinne, María de Escobar, tilsendt en sekk såkorn, og jeg vil nok heller tro at det i tilfelle er denne kvinnen Peru kan takke for hvetemelet. Uansett viser disse historiene, for det er endel av dem, at kvinners bidrag ble tillagt stor vekt. Kvinnene hadde ansvaret for maten (produksjon og praktisk tillaging ble nok overlatt til indianerne), men de spanske kvinnene måtte sørge for at de spanske mennene fikk spansk mat, og jeg vil tro at det var på dette grunnlaget myten oppsto.

Kvinnene var, som vi har sett, med allerede fra starten og spilte en viktig rolle i oppbyggingen av det spanske samfunnet i kongeriket Indias. I neste kapittel skal jeg se nærmere på den kvinnelige utvandringen i tall gjennom hele hundreåret, og diskutere lovlig og ulovlig utvandring.

Utvandring

Det er vanskelig å skulle gi noe eksakt tall på hvor mange som utvandret fra Spania til Amerika på 1500-tallet. Boyd-Bowman har funnet skriftlige henvisninger til 54.882 emigranter, og av disse utgjør mennene 81,6%, det vil si

44.764 stykker, og kvinnene 18,4%, det vil si i alt 10.118 kvinner. 34 Det totale antallet må nødvendigvis være høyere, siden store deler av kildematerialet er forsvunnet og en del utvandret ulovlig. Magnus Mörner setter det totale antallet til 250.000 emigranter, basert på anslag gjort av flere forskere. 35 Fram til 1538 er andelen kvinner rundt 10%, men øker til nærmere 30% siste halvdel av hundreåret. 36

250.000 utvandrere i løpet av hundre år er ikke mye hvis en sammeliker tallet med utvandringen til Nord- og Sør-Amerika i forrige århundre. Til det 16. århundre å være er imidlertid tallet svært høyt. Bare Portugal og Spania hadde på denne tida opprettet kolonier av noen særlig størrelse og dermed lagt forholdene til rette for utvandring. Den første engelske bosetningen i Amerika ble grunnlagt på Roanoke Island i 1587, men alle nybyggerne forsvant, antakeligvis drept av indianere, og forsøket måtte oppgis. Den spanske utvandringen til Amerika på 1500-tallet er det første eksemplet på masseutvandring i moderne tid.

Lovlig utvandring

Passasjerlistene for årene mellom 1560 og 1579 er forholdsvis godt bevart, og dette gjør at kildetilfanget for denne perioden er ganske bra. Boyd-Bowmans generelle oppsummering av utvandringens mønster i denne perioden understreker hvor viktig det er med en nøyere studie av de kvinnelige utvandrerne. Hele 28,5 prosent av utvandrerne er nemlig kvinner, mot 6,3 i perioden 1520 til 1539 og 16,4 for perioden 1540 til 1559. I perioden etter, fra 1580 og ut hundreåret falt prosentandelen såvidt, til 26 prosent. 37

28,5 prosent kvinnelige utvandrere tilsvarer 5.013 kvinner, og av disse var omtrent 40 prosent gifte eller enker. 60 prosent var altså enslige. 38 Lemus og Márquez hevder at en sjettedel av de registrerte utvandrerne var tjenestejenter, uten å oppgi kilde. 39

Perioden karakteriseres ellers av konsentrasjon mht. utvandrerens geografiske opprinnelse - over halvparten av alle emigrantene kommer fra fire nabo-provinser: (fra sør til nord) Sevilla, Badajoz, Cáceres og Toledo. Det er faktisk flere kvinner enn menn som oppgir byen Sevilla som sitt hjemsted. Tilsammen er over 50 prosent av kvinnene fra Andalucía-regionen. Boyd-Bowman ser her en klar sammenheng med de geografiske og transportmessige forhold:

"Though the ratio of women to men emigrants rose overall, statistical evidence suggests a positive correlation between this ratio and proximity to southern ports, especially Seville. This no doubt reflected in part the hardships of travel for women in sixteenth-century Spain." 40

Boyd-Bowman understreker igjen og igjen hvor viktig dette er for utviklingen av det spanske talemålet i Amerika. I tillegg preges perioden av spredning mht reisemål, Ny Spania og Peru har ikke lenger tilnærmet hegemoni.

Boyd-Bowman forklarer den tilsynelatende økningen i antall emigranter med det relativt større kildematerialet. Flere er registrert og dermed blir det flere passasjerer enn i de foregående periodene. Allikevel mener han at økningen i andelen kvinnelige utvandrere ikke bare skyldes større og bedre kildemateriale, men at hans tall gjenspeiler en reell økning for denne gruppens del:

"Economic distress at home and the increasing security and comfort of urban life in the colonies attracted an even greater proportion of women in the period 1560-1579." 41

Ulovlig utvandring

Flere forfattere påpeker at den ulovlige utvandringen antakeligvis har vært ganske stor. I tillegg er de fleste studier, som f.eks katalogen, basert på utvandringen fra Sevilla og ikke fra andre lovlige og ulovlige utfartssteder.

Bare Friede og Jacobs tar opp temaet ulovlig utvandring mer eller mindre i sin fulle bredde. Boyd-Bowman tar det ikke opp, enda han er i en slik situasjon at han kan sammenlikne de personene han finner i katalogene med de han finner i amerikanske kilder. Noen bemerkning om at det er for mange "amerikanere eller amerikanerinner" i forhold til kildene som gjelder den lovlige utvandringen, gjør han ikke.

Konetzke tar det heller ikke opp, enda hans hovedområde nettopp er lovgivning på området. Han er opptatt av utvandringens forbudene mot spanjoler som ikke var av ren kristen avstamning, og mot utlendinger, men undersøker ikke hvilke konsekvenser slike forbud kunne få. Ble de etterlevd, slik at Amerika ble det Utopia eliten ville det skulle bli? Eller ble det omgått, slik at uønskede individer bosatte seg i Amerika? Svaret er gitt mange ganger: Både utlendinger, ny-omvendte jøder, *conversos*, og ny-omvendte maurere, *moriscos* etablerte seg i den Nye Verden, uten

å volde nevneverdig skade. Allerede i 1512 fantes det *conversas* på Hispaniola. Da ønsket nemlig Karl V å sende hvite kvinnelige slaver dit for å minske det spanske/kristne kvinneunderskuddet, men visekonge Diego Colón og de kongelige funksjonærer protesterte heftig:

"Siden det er så mange unge *conversas* fra Castilla på Hispaniola, vil de bli sett ned på av de spanske mennene, som til koner vil foretrekke de nyankomne, siden disse er gamle kristne." 42

Få av forfatterne sier noe om forskjellen på kvinner og menn mht. ulovlig utvandring. 43 Jeg finner ikke noe grunnlag for å hevde at mange, for ikke å si de fleste, kvinner utvandret ulovlig. Tvertimot, på grunnlag av Jacobs og Friede, vil jeg hevde at det var vanskeligere for kvinner å utvandre illegalt enn for menn, og at de fleste kvinner dermed utvandret på lovlig vis.

Både Jacobs og Friede gjennomgår de forskjellige mulighetene som fantes for å utvandre illegalt. Jacobs har studert rettsaker som angår illegal utvandring eller forsøk på det i årene 1549-1566 og hevder at den absolutt vanligste måten var å reise "forkledd" som sjømann. Mange sjøfolk ble rett og slett "borte" i Amerika, og kom ikke tilbake til Spania. En annen mulighet var å finne noen som var villig til å ta en med som tjener i sitt følge. En lisens kunne innbefatte tillatelse til å ta med seg et visst antall tjenere. Jacobs har funnet eksempler på at emigranter da tok med seg personer som sine "tjenere" mot betaling, og altså solgte deler av en lisens videre. 44 Den som lisensen sto på måtte sverge på at tjeneren reiste sammen med ham/henne, at vedkommende virkelig var hans/hennes tjener og så videre.

Samtidig måtte alle ha en *informacion*, unntatt når hushold utvandret som enheter og når foreldre og barn var født på samme sted. Tjenere som allerede tilhørte et hushold kunne dermed bli med på lasset når husbondfolket utvandret, uten å måtte skaffe seg de nødvendige papirer. Nesten halvparten av tjenestejentene i mitt materiale finner jeg igjen i lisenslistene, og de har altså papirene i orden. Jacobs sier videre:

"De emigrantene som ikke hadde muligheten til å utgi seg for å være sjømann, tjener eller munk - .... - kunne skjule seg på forskjellige vis. Først måtte de finne en kaptein som ville ta dem med. Så måtte de kjøpe en lisens, hvis kapteinen krevde det. Deretter måtte de komme seg ombord i båten uten å bli oppdaget av inspektørene." 45

Det letteste var å finne en kaptein, det vanskeligste og mest risikable var å kjøpe den falske lisensen. Spørsmålet blir da hvordan kvinner hadde muligheter til å skaffe denne. I tråd med det jeg har sagt over, mener jeg det må ha vært vanskeligere for kvinner enn for menn, særlig av økonomiske årsaker. De juridiske hindringer kvinner var underlagt spiller ingen rolle her, men de sosiale har hatt en viss betydning. Det var nok få kvinner, helst de som levde utenfor de vanlige normer og regler, som kunne tenkes å begi seg ut på slik risikabel svindel. Eksempelene på dette finnes, men Jacobs gjør ikke noe poeng ut av at en av sakene han beskriver involverer en kvinne. 46

Den billigste måten å utvandre på, var å reise ulovlig og uten lisens. Med lisens ble prisen nesten den samme. Jacobs sammenlikner den billigste turen han har kunnet finne med hva enkelte yrkesgrupper tjente på denne tida. Turen han snakker om, var til Santo Domingo i 1551 og kostet 7 ducados, eller 2.618 maravedís. Dette var mer enn en kokke, tjenestejente eller sykepleier tjente i løpet av ett år. Jacobs refererer også til rettsaker der det har kommet fram at utvandrerne betalte med arbeid eller tjenester. Sakene gjelder først og fremst håndverkere. Jeg vil da anta at for noen kvinner var prostitusjon et alternativ: enten som en måte å skaffe de nødvendige økonomiske midler til lovlig eller ulovlig utvandring, eller som tjenesteyting istedenfor kontant betaling til kapteinen.

Rundt 1580 hadde prisene steget betraktelig, som følge av inflasjonen det amerikanske sølvet førte med seg for moderlandet i Europa. Ifølge Altman måtte en regne fra 18 til 20 ducados for selve reisa, og med proviant og annet utstyr regner hun med at en reise kunne komme opp i mellom 30 og 40 ducados. 47 Både lovlig og ulovlig utvandring var dermed en umulighet for store deler av befolkningen.

SPANSK UTVANDRING - DE HISTORISKE LINJENE

Både sosiale, økonomiske og geografiske forhold falt altså i kvinners disfavør. For en kvinne kunne det være risikabelt å legge ut på en reise over land og vann for å komme seg til Amerika, og et forhåpentligvis bedre liv der. Det var dyrt også, og kvinner hadde jevnt over færre inntektsmuligheter enn menn. I lys av disse forholdene er det ikke overraskende at så mange kvinnelige emigranter er fra Sevilla by, slik Boyd-Bowman viser. Det er heller ikke overraskende at så mange av dem er tjenestejenter.

På bakgrunn av det jeg har sagt over, mener jeg at det var vanskeligere for kvinner enn for menn å utvandre i det

hele tatt. En teori om at de fleste kvinner utvandret ulovlig mener jeg derfor faller på sin egen urimelighet. Den forskjell som måtte finnes hvis en sammenlikner antall kvinner i kildene for utvandring på den ene siden og kilder for Amerika, mener jeg skyldes manglende kilder. Kildesituasjonen gjør det umulig å gjøre slike sammenlikninger.

Som jeg nevnte i innledningen, fant jeg flere kvinnelige utvandrere i de tre åra jeg studerer enn jeg hadde ventet. Nærmere en tredel av utvandrerne var kvinner. Tidsepoken tatt i betraktning, er det snakk om en svært stor andel. Jeg vil derfor gå over til å studere de forhold som kunne tenkes å fremme eller hindre kvinner i å utvandre til Spansk Amerika i siste halvdel av det 16. århundre, for å finne forklaringer til den overraskende høye kvinneandelen.

FRAMGANGSMÅTE FOR DENNE OPPGAVEN

Det byr naturlig nok på endel praktiske problemer å studere utvandringen fra et annet europeisk land enn mitt eget, og særlig i en så fjern periode som det 16. århundre. I dette kapittelet vil derfor jeg gjøre rede for hvordan jeg har gått fram i innsamlingen av materiale til oppgaven og deretter arbeidet med databasen som danner grunnlaget for den statistiske analysen i siste del av oppgaven.

Innsamling av materiale

Etter storfag dro jeg høsten 1993 til Madrid med ERASMUS-stipend for tre måneder for å samle materiale til hovedfagsoppgaven. Jeg hadde allerede før jeg dro klart for meg at jeg ville skrive om spanske kvinners utvandring til Amerika på 1500-tallet, men hadde ikke avgrenset emnet nærmere i tid. Problemstillingen ble mer eller mindre klar i løpet av høsten: Jeg ville finne ut "hvem de var" og hvem de reiste sammen med, og påpeke push og pull-faktorer for utvandringen.

Jeg brukte i hovedsak to biblioteker: fakultetsbiblioteket ved fakultetet for geografi og historie ved Universidad de Complutense de Madrid og Biblioteca Hispanoamericana ved Instituto de Cooperación Iberoamericana, en frittstående institusjon tilknyttet UCM. Jeg benyttet meg ikke av kildesamlingene som finnes i Madrid, jeg prioriterte innsamling av trykt materiale. Det er flere gode grunner for å gjøre det på denne måten:

De kildene som dreier seg om forholdet mellom Spania og Amerika er hovedsaklig i Archivo General de Indias i Sevilla. Det er også mulig å benytte seg av for eksempel kilder som oppbevares i lokale arkiver, men jeg valgte en oppgave med et nasjonalt perspektiv, ikke lokalt. Jeg mente jeg hadde for liten tid til å lære meg å lese gammelkastiljansk godt nok til å kunne bruke kildene. Dessuten er opplysningene jeg trenger til en slik oppgave svært spredt. For å finne fram til det samme antall kvinnelige utvandrere som det jeg har funnet, måtte jeg ha gjennomgått opp mot tusen dokumenter, kanskje flere. Det finnes flere dokumenter for hver enkelt utvandrer, og i mange tilfeller oppbevares de i to forskjellige avdelinger ved arkivet. I og med at veldig mange kilder er oversatt til moderne spansk og utgitt i bokform, valgte jeg å satse på de trykte kildene. De kildene som først og fremst interesserte meg, var passasjerlister og lister med tillatelser til å utvandre, i tillegg til lovsamlinger. Alle disse listene og de viktigste samlingene av forordninger, lover og offentlig korrespondanse finnes ved begge de ovennevnte bibliotekene. Endel av dette kildematerialet er også å få tak i hos bokhandlere. Femhundreårsmarkeringen av Columbus' oppdagelse av Amerika førte til et vell av nyttgivelser av kildemateriale og annen litteratur, og til at mye ny forskning ble satt igang og så utgitt, gjerne i billigtgaver.

Kildesituasjonen i Madrid er altså ikke så verst. Det finnes veldig mye der, problemet er å få tak i det. Jeg hadde tre måneder på meg til å skaffe den nødvendige primær- og sekundærlitteraturen. Kildetilfanget er enormt på området utvandring, men å finne fram til kilder som dreier seg om kvinner spesielt er vanskelig. Selv om jeg hadde endel praktiske problemer i innsamlingsarbeidet og også samlet inn altfor mye, synes jeg at jeg fikk tak i det viktigste materialet utifra det emnet jeg hadde valgt på forhånd, og hva som var mulig å skaffe seg i Madrid. Jeg valgte å bruke få, trykte lister over passasjerer og lisenser, og anser det for å være nok til min hovedoppgave.

Vel hjemme begynte jeg arbeidet med å bygge opp en database med de kvinnene jeg fant i Catálogo de pasajeros a Indias for årene 1575 til 1577. Til databasen valgte jeg ClarisWorks for Macintosh, først og fremst fordi jeg kjente det fra før, og dermed slapp å bruke tid på å lære meg et nytt program. Jeg brukte også dette programmet for å lage tabeller og figurer i teksten. Denne databasen og analysen av de resultatene jeg kom fram til i arbeidet med den utgjør grunnlaget for analysedelen av oppgaven.

Arbeidet med databasen

I hoveddatabasen har jeg registrert kvinnene fortløpende, slik at rekkefølgen følger katalogen. Jeg har registrert de

fleste opplysninger som kan leses ut av katalogen, også de som ikke står der. Når en vanlig opplysning, som for eksempel sivilstand, plutselig ikke er oppgitt, kan det være like interessant som om det var det. Kvinnene er registrert med navn og passasjernummer, slik at de kan sjekkes opp mot andre i katalogen og mot andre kilder. I det siste tilfellet må jeg som regel også vite ektemannens eller foreldrenes navn, og hvor kvinnene kommer fra.

Ikke alle utvandrere er oppført i lisensregisteret. Det skyldes at kilder er gått tapt i årenes løp, og de utvandrere som ikke er oppført der, finnes i den andre hovedkilden for katalogen, nemlig passasjerregisteret. Dermed har jeg registrert nummeret kvinnene har fått i lisenslistene. Det at noen er registrert i dette registeret, men ikke figurerer i katalogen, betyr at de har fått tillatelsen, men ikke benyttet seg av den i løpet av samme år.

Andre databaser

Siden jeg var spesielt interessert i tjenestejentene, valgte jeg å opprette en egen database for dem etter at arbeidet med hoveddatabasen var ferdig. Der registrerte jeg navnet på arbeidsgiveren, eventuelle kolleger og tidspunktet for begge parters registrering. Denne databasen er grunnlaget for kapittelet om tjenestejentene, men de er selvsagt også med i den generelle analysen.

Ved hjelp av Boyd-Bowmans geobiografiske indeks og referanser jeg har funnet i den andre litteraturen, satte jeg også opp en database over stedsnavn i Spania, med provinser og regioner. Denne har vært til hjelp i arbeidet med å kartlegge serietvandringen.

Noen kommentarer om omfanget

Opprinnelig ville jeg registrere alle kvinner, i alle aldre, som utvandret legalt fra Sevilla i perioden 1575 til 1585. Da jeg hadde arbeidet meg gjennom materialet fram til våren 1578, hadde jeg registrert over 800 kvinner og fremdeles var det mange igjen. Jeg bestemte meg da for å begrense meg til perioden 1575 til 1577 for å kunne ha et mer håndterlig tallmateriale å arbeide med. Jeg finner ikke noe grunnlag for å kunne hevde at et større tallmateriale ville gi andre svar enn de jeg allerede har kommet fram til.

Jeg har også manuelt talt opp de mennene som utvandrer i samme periode. Jeg har kun kategorisert dem utfra sivilstand, noe særlig mer arbeid med denne gruppa ville ta uforholdsmessig mye tid, og det er først og fremst kvinnene som gruppe jeg er interessert i å undersøke.

KILDER OG KILDEKRITIKK

Kildene som omhandler utvandring til Amerika er mange, men det er i hovedsak to som har blitt brukt i den kvantitative delen av forskingen. Det gjelder *Libro de asientos*, et passasjerregister og et register over utvandringstillatelser, *licencias*, og *informaciones*. En *información* er et notat som gjelder vedkommendes kristne avstamning, inkludert vitneutsagn fra tre vitner, og i noen tilfeller dåpsattest. Disse to kildene er blitt brukt til å sette sammen *Catálogo de Pasajeros a Indias, siglos XVI; XVII y XVIII*, og det er bind V del II, redigert av Luis Romera Iruela & María del Carmen Galbis Díez som er min hovedkilde. (I det følgende omtalt som katalogen.)

I tillegg bruker jeg en liste over de nevnte lisenser og *informaciones*, *Pasajeros de Indias: Catálogo metodológico de las informaciones y licencias de los que allí pasaron, existentes en el Archivo General de Indias - siglo primero de la colonización (1492-1592)*, satt sammen av Luis Rubio Moreno i 1917. De trykte listene er nokså summariske, men inneholder allikevel i noen tilfeller flere opplysninger enn de som er tatt med i katalogen. Jeg bruker dermed disse listene for å skaffe eventuelle tilleggsopplysninger. (Heretter omtalt som lisenslistene.) *Libro de asientos* ble påbegynt i 1509 og ført fram til 1701, mens listene over lisenser finnes for årene 1534 til 1790. 48

Jeg gir tre eksempler fra katalogen for å vise hvilke opplysninger jeg kan hente ut derfra:

3794. ANA JERONIMA, natural de Sevilla, hija de Pedro Martín y de Beatriz de Merlo, con su hija Mencía de Rivera, a Nueva España, donde está su marido, Martín de Valdivieso.-29 de abril.

3799. LORENZO DIAZ, carpintero, natural de Fuensalida, hijo de Lorenzo Díaz Espaldas y de Catalina Díaz, con su mujer Juana Díaz, hija de Rodrigo Díaz y de Beatriz Brava, con sus hijos Mariana, Isabel y Lorenzo, solteros, a Nueva España.-4 de mayo.

3801. JUANA DE LA LOSA, natural de Cazalla de la Sierra, soltera, hija de Pedro Muñoz del Canto y de Catalina

Gómez, a Nueva España, como criada de Francisco Morón y su mujer.-7 de mayo 49 3799. LORENZO DIAZ, snekker, opprinnelig fra Fuensalida, sønn av Lorenzo Díaz Espaldas og Catalina Díaz, med sin kone Juana Díaz, datter av Rodrigo Díaz og Beatriz Brava, med sine barn Mariana, Isabel og Lorenzo, ugifte, til Ny-Spania.-4 mai

3801. JUANA DE LA LOSA, opprinnelig fra Cazalla de la Sierra, ugift, datter av Pedro Muñoz del Canto og Catalina Gómez, til Ny-Spania, som tjenestejente for Francisco de Morón og hans kone.

Katalogen gir med andre ord opplysninger om passasjerens navn, sivilstand, yrke, mannens yrke, opprinnelsessted, foreldrenes navn, barn, medpassasjerer, hensikt, bestemmelsessted og registreringsdato.

Alle originaldokumenter til disse listene finnes i Archivo General de Indias i Sevilla. 50 For å få utvandre måtte utvandrerne først sende en søknad med begrunnelse til den instans som utstedte lisensen. I min periode er det Consejo de Indias, Rådet for Indiasaker, som gjør dette på vegne av Kronen. Consejo de Indias ble opprettet i 1534 og holdt til i Madrid. Kongen gikk selv inn og så på spesielle saker der det kunne være en viss tvil. Så måtte utvandrerne skaffe en *informacion* fra hjemstedet som beviste at de ikke var *prohibidos*, dvs forbudte. Jøder, muslimske maurere, utlendinger og slektninger av personer dømt av Inkvisisjonen kunne ikke få denne tillatelsen. Fram til 1546 kunne lisensen utstedes av Casa de Contratación i Sevilla, Kronens spesialkontor for handel med Amerika. Dette kontoret ble opprettet allerede i 1503. Til slutt kunne emigrantene reise til Sevilla for så å presentere alle papirer ved Casa de Contratación. Der fikk de en tillatelse til å gå ombord i et skip med kurs for Amerika. Samtidig ble utvandrerne registrert i Libro de Asientos. Casa de Contratación sjekket også så langt det var mulig opplysningene som ble oppgitt i papirene utvandrerne presenterte. Forfalskning av papirer kunne dermed være svært vanskelig og risikabelt.

Passasjerene er registrert kronologisk, ut fra den datoen de presenterer papirene sine ved Casa de Contratación i Sevilla. I noen tilfeller er også bemerkningen "dro ikke på denne datoen" tatt med. 51 Catalina Rodríguez er for eksempel oppført i katalogen med mann og barn, men med denne ekstra bemerkningen i parentes til slutt. Jeg har dermed ikke tatt henne med i mitt materiale. Det er ikke oppgitt hvordan redaktørene av katalogen kan vite om passasjerene dro eller ikke, men jeg må stole på de opplysningene de gir.

Utvandringen fordeler seg ujevnt over de tre årene jeg har sett på. I 1575 utvandret 60 kvinner, i 1576 er tallet steget til 154 og året etter til 329. Jeg har ikke funnet noen forklaring på hvorfor det er slik. Det kan helt enkelt skyldes omfanget av det bevarte kildematerialet. Ifølge katalogen ser for eksempel 1578 og 1579 ut til å være store utvandringssår, mens det for året 1584 bare er oppgitt et tjuetalls munk og prester. Dette understreker igjen et av hovedproblemene i arbeidet med utvandringen til spansk Amerika - de enorme mengdene med kilder som ved et nærmere studium viser seg å være utilstrekkelige.

Katalogen oppgir også navnene på skipskapteiner, og hvor mange reiser de har gjort i de årene katalogen dekker. Dessverre gir ikke katalogen noen opplysninger som kan koble enkeltpassasjerer til kapteinene. Slike opplysninger ble gitt i Libro de Asientos, men i forordet til den første utgaven av katalogen skriver den ansvarlige for utgivelsen at han har valgt å utelate dem fra katalogen. 52 De senere utgavene av Catálogo de pasajeros de Indias nevner ikke dette punktet, så det ser ut som om informasjonen bare ble gitt i de første utgavene. Uansett beklager jeg denne utelatelsen. Disse opplysningene kunne vært svært verdifulle for denne oppgaven, men det er umulig for meg å gå gjennom arkivene i Sevilla for å finne dem. Det ville ta alt for lang tid å finne igjen mine 544 kvinnelige utvandrere og de skipskapteinene de reiste med.

Bakerst i katalogen er det liste med navn og årstall for alle kapteinene som dro til Amerika i det aktuelle tidsrom, og jeg antar at navnene er hentet fra Libro de Asientos, slik jeg har vist over. Det ville allikevel være lite hensiktsmessig å telle antall kapteiner for å finne det gjennomsnittlige antall passasjerer. Frakt av mennesker var alltid en biting, det viktigste var frakt av varer. Ikke alle skip tok med seg passasjerer i det hele tatt.

Flere forfattere gir en god gjennomgang av katalogens sterke og svake sider. 53 For begge kildene er hovedproblemet at mange års lister rett og slett mangler, eller at de for enkelte års vedkommende ikke er komplette. For eksempel mangler listene for flere år i tida etter erobringen av azteker-riket, slik at den tidlige fasen av koloniseringen av dette området er vanskelig å kartlegge. Både Friede og Konetzke regner opp en mengde kilder som bør brukes. Jacobs har arbeidet nøyere med Libro de Asientos for året 1560, og påviser en del feil som er gjort i registreringen; samme person er registrert flere ganger, eller personer som ble nektet tillatelse er oppført som passasjerer. Ifølge Boyd-Bowman er kildematerialet for perioden 1560 til 1579, altså for perioden jeg studerer, rikelig.

Friedes hovedinnvending er at katalogen kun bygger på kildene fra Casa de Contratacións arkiver.

"These data contain no data on passengers who traveled to America except from Seville and nearby ports nor, obviously, do they cover clandestine emigration which, judging by all indications, was appreciable" 54

Derav begrensningene i problemstillingen for denne oppgaven. Friede kritiserer også redaktørene av katalogen for å ha oversett materiale som faktisk fantes i arkivene, og som kunne vise seg å være av stor nytte for studiet av utvandringen til Amerika. I de bind av katalogen som ble utgitt etter Friedes artikkel, dvs bind IV til VI, har en imidlertid tatt med noen flere opplysninger enn i de tre første. Konetzke og Friedes innvendinger til tross, katalogene bygger fremdeles på det samme kildematerialet. 55

Kritikken mot Boyd-Bowmans geobiografiske indeks viser noen av de problemene enhver som studerer dette fagfeltet står overfor. 56 Bernhard Grunberg arbeider med å identifisere conquistadorene som deltok i erobringen av Mexico by og påpeker i den forbindelse flere feil Boyd-Bowman har gjort i sin indeks 57. Feilene skyldes som regel at samme navn staves på forskjellige måter i forskjellige kilder, og dermed telles flere ganger. Flytting internt i Spania kunne også føre til at en utvandrer ble oppført med ulike hjemsteder i ulike kilder. Dermed er enkelte utvandrere blitt regnet to ganger for eksempel i katalogen. Jeg har selv kommet over ett tilfelle der en kvinne ikke nevnes ved navn, men som søster til en passasjer. Litt senere kom jeg over en kvinnelig passasjer som godt kunne være nettopp denne kvinnen. Boyd-Bowman gjør det ikke alltid helt klart hvilke kilder han bygger på, og Mörner kritiserer ham for bare å bygge på publisert materiale. 58 Her må det tilføyes at det faktisk er publisert svært mye kildemateriale, slik at denne innvendingen ikke undergraver de resultater Boyd-Bowman har kommet fram til.

Jeg har altså valgt å basere min database over alle kvinner som utvandret til Amerika i årene 1575 til 1577 på Catálogo de Pasajeros a Indias, siglos XVI; XVII y XVIII, bind V del II. Jeg har også valgt å bruke lisenslistene for tilleggsinformasjon.

Jeg har to brevsamlinger, begge med brev sendt fra Amerika til Spania. 59 Så vidt jeg kjenner til, har en ikke funnet brev skrevet i Spania og sendt til Amerika, selv om det går klart fram at brevskriverne har mottatt flere. Enrique Ottes samling inneholder kun private brev skrevet til slektninger, utgitt på spansk med den opprinnelige rettskrivingen i behold. Det dreier seg om i alt 41 brev som er blitt lagt ved søknader om å få utvandre, alle skrevet i Puebla de los Angeles i Ny-Spania mellom 1558 og 1616. Brevene er tilnærmet kronologisk ordnet, bare i et par tilfeller er flere brev fra samme person samlet etter hverandre, selv om de er skrevet med noen års mellomrom. Otte gir i innledningen utdypende forklaringer til bakgrunnen til mange av brevskriverne. Ved hjelp av andre kilder har han kunnet kartlegge nøyere forbindelsene mellom brevskriver og mottaker i Spania, og også mellom brevskriverne. Bare tre av brevene er skrevet av kvinner, men de figurerer ofte som mottakere. Alle brevene er oppfordringer om at familien eller slektninger skal komme etter, eller at de skal sende unge slektninger til Amerika. Flere av personene som er nevnt i forbindelse med brevene kan finnes igjen i mitt materiale.

Den andre brevsamlingen er oversatt til engelsk og inneholder mange typer brev. Blant dem finnes for eksempel både handelsmenns private korrespondanse og conquistadorers rapporter til Kronen. Samlingen er delt inn i tre deler: Part I: Conquest, Part II: The Variety of Life in the Indies og Part III: Officials and Clerics. Jeg er mest interessert i de private brevene, og de befinner seg i del 2. Hvert av brevene har fått en egen overskrift, som *The nephew* eller *The woman as settler*, for å indikere hvem som skrevet brevet og hva det handler om. Til sammen seks brev er utgitt i begge samlinger, blant dem de to skrevet av kvinner, og jeg velger da å sitere den engelske versjonen. Lockhart/Otte gir kommentarer til hvert av brevene, med flere opplysninger om hvem brevskriverne var og med sine vurderinger av innholdet.

En av rapportene til Kronen er skrevet av en viss Isabel de Guevara, og er den eneste kjente beretning om pionertida skrevet av en kvinne. Ellers er det altså bare to andre kvinnelige brevskrivere. Grunnen til at så få kvinner skriver brev, kan være at flere kvinner enn menn var analfabeter, eller at brevskrivning uansett ble overlatt til familieoverhodet. Et annet poeng er at det tross alt var relativt mange flere spanske menn enn kvinner i Amerika.

Brevene gir et interessant innblikk i spanske utvandreres tankemåte, både med hensyn til det landet de reiste fra og det landet de kom til. Det er ikke minst interessant å se på hva gifte menn skriver til sine koner og barn der hjemme. Noen menn virker nesten desperate etter å få se igjen familien, mens andre tydeligvis klarer seg godt uten. Forbausende få utvandrere lider av hjemslengsel. Ottes samling blir litt skjev på dette punktet, siden alle brevene er oppfordringer til andre i Spania om å utvandre, men uansett er dette et lite framtrekkende trekk. De fleste brevene setter i stedet det fattige Spania opp mot det rike Amerika, og bidrar i det hele til Jacobs observasjon om at det

oppfordringer fra slektninger og fattigdom som er de viktigste motiverende faktorer for utvandring. Få er også villige til rett ut å innrømme at det ikke har gått dem så bra, selv om en ofte kan lese dette mellom linjene. De faller på en måte for sin egen retorikk: Oppfordringen til familien kan like gjerne være motivert ut fra et ønske om å se igjen sine nærmeste, men det går ikke an å fortelle dem i klartekst hvordan det står til. Da kunne det jo hende at de ikke ville komme.

Brevene gir mange typer informasjon om konkrete forhold knyttet til utvandringen. Mange henviser til penger som er sendt eller skal sendes, eller som familien kan få via en kontaktsmann, som regel i Sevilla, noe som kan gi indikasjoner på for eksempel priser og prisutvikling. Andre gir detaljerte instruksjoner om forberedelsene, både med hensyn til papirarbeid og proviantering.

I 1680 utga Kronen en redigert samling av alle lover som gjaldt Amerika, nemlig Recopilación de leyes de los reynos de Indias. Det fantes allerede forsøk på å samle den uhorvelige mengden forordninger, pålegg og lover, men dette er den første autoriserte utgaven. Samlingen er utgitt flere ganger, sist i 1973 som en faksimile av originalutgaven. Samlingen er ordnet etter emne i ni bøker, og disse er samlet i fire bind. Dessverre var bind 1 gått tapt ved det Juridiske fakultets bibliotek ved Universitetet i Oslo, men bindet inneholder ikke lover som er av vital betydning for denne oppgaven. Bind fire har en detaljert indeks over lovene, slik at det er mulig å søke på for eksempel "kvinner" eller "ekteskap", eller andre relevante oppslagsord. I forbindelse med hver eneste lov eller forordning gis det opplysninger om årstall og liknende, slik at jeg kan se om lovene gjaldt i den perioden jeg studerer. Problemet med samlingen er at endringer i lovgivningen ikke alltid fanges opp. Den første og den siste vedtatte loven er tatt med, men ikke de som eventuelt har vært gjeldende bare i en viss periode.

Jeg bruker også to redigerte kildesamlinger med offisielle dokumenter og lovtekster. 60 Problemet med disse er først og fremst at forfatterne har samlet de dokumenter som de selv finner interessante mellom to permer. Konetzkes samling er ment å skulle gi et bilde av det nye samfunnet som ble bygd opp i løpet av 1500-tallet, styrt fra Spania. Flere av dokumentene omhandler både indianske og spanske kvinner, men utvandringsforordningene som gjaldt kvinner er ikke med. Den andre samlingen er mer tilfeldig sammensatt, og i det hele tatt mindre interessant for min oppgave. Det kan finnes "godbiter" der, men forfatterne har valgt å trykke bare de delene av dokumentene som de anser som interessante, og ikke dokumentet i sin helhet.

I tillegg har jeg en liten samling av krøniker, øyenvitneskildringer fra erobringen og koloniseringen av Amerika, men de må betraktes som tilleggslitteratur - kvinner nevnes svært sjelden. Krønikene blir stort sett behandlet som pålitelige kilder, selv om de har åpenbare mangler. Flere av dem er øyenvitneskildringer, skrevet av conquistadorer og andre som var tilstede, men like mange er skrevet på oppdrag i ettertid. Noen er skrevet for å glorifisere enkeltpersoner, mens andre er skrevet for å korrigere et spesielt syn. 61

Endel av mine kilder er bearbejdede, i den forstand at de er oversatt til moderne spansk og publisert. Jeg kan ikke lese gammelkastiljansk, men det har ikke noe å si for oppgaven. I noen tilfeller, som i samlingene av brev og lover, er den gamle rettskrivingen beholdt, uten at det gjør dem utilgjengelige.

DEN SPANSKE UTVANDRINGENS BAKGRUNN

I dette kapitlet har jeg vist at historikerne i liten grad har vært opptatt av kvinners utvandring. Spanske kvinner utvandret imidlertid til Amerika fra et tidlig tidspunkt, kanskje allerede fra før 1509, da den offisielle registreringen begynte. Fra en nokså sped begynnelse steg andelen kvinnelige utvandrere til nesten en tredel av det totale antallet emigranter på slutten av 1500-tallet. Jeg har også vist hvilken sentral rolle kvinnene spilte i oppbyggingen av det spanske, kristne samfunnet.

Den kritiske gjennomgangen av kildene på emnet "utvandring", viste at materialet er stort, men mangelfullt med hensyn til kvinnelige utvandrere. De finnes i registeret over utvandringstillatelser og i passasjerlistene, men de skriver sjelden brev til slektninger eller til myndighetene. Jeg har også antydnet hvordan jeg har brukt det kildematerialet jeg har funnet, blant annet har jeg bygd opp en database over en gruppe spanske kvinnelige utvandrere, nemlig de som utvandret lovlig via Sevilla mellom 1575 og 1577.

Med dette kapitlet i mente vil jeg nå gå videre i studien av de spanske kvinnene som utvandret til Amerika på 1500-tallet. I neste kapittel vil jeg undersøke de juridiske, økonomiske og sosiale forhold som kan tenkes å ha påvirket deres utvandring. Jeg har allerede presentert databasen, og i kapittel 4 og 5 vil jeg bruke denne til å studere disse kvinnene nærmere.

KAPITTEL 3: HVILKE FORHOLD FREMMET OG HINDRET KVINNELIG UTVANDRING?

Som jeg viste i forrige kapittel, var det Kronen som ga rammebetingelsene for den spanske utvandringen til Amerika. Den var altså til en viss grad styrt ovenfra. I dette kapitlet vil jeg først gjennomgå det jeg oppfatter som hovedprinsipper i koloniseringspolitikken. Deretter vil jeg se på kvinnes stilling i rettssystemet og lovgivning omkring kvinner og utvandring, for så å undersøke hvordan kvinners legale status og koloniseringspolitikken kan ha hindret eller fremmet kvinnes utvandring. Dessuten vil jeg undersøke andre forhold som kan ha påvirket kvinnene på dette området, særlig økonomiske og sosiale forhold. I forbindelse med sosiale forhold, er jeg spesielt opptatt av familiens betydning, i vid forstand. Jeg mener at disse faktorene, lovgivningen og de økonomiske og sosiale forhold, har hatt større betydning enn de politiske og religiøse forhold. Jeg velger derfor ikke å gå inn på disse to siste. 1500-tallet er preget av religiøs og politisk uro, men kun i ett tilfelle har jeg sett politiske forhold bli brukt som årsaksforklaring for utvandring. Det gjelder tilhengere av *comunero*-opprøret i Toledo. 1 I utgangspunktet var religiøse eller politiske avvikere forhindret fra å utvandre gjennom lovverket, men endel har allikevel utvandret ulovlig. Siden jeg konsentrerer meg om den lovlige utvandringen, har de religiøse og politiske faktorene liten betydning for de kvinnelige utvandrerne jeg studerer.

På alle punkter er det nødvendig å undersøke forholdene på begge sider av Atlanteren i andre halvdel av det 16. århundre, men jeg vil først og fremst konsentrere meg om Spania, siden kvinnene drar derfra. Kunnskapen om Amerika har de fleste antakeligvis fått fra utvandrere som har kommet hjem igjen, eller fra brevene spanjolene i sender hjem. Vi må tro at deres framstilling er ganske subjektiv, og mange av brevene er dessuten skrevet for å få flere over. Det er dermed vanskelig å vite hvor mye folk visste om hva de reiste til, og om deres forestillinger hadde noen rot i virkeligheten.

Motivene må nødvendigvis ha vært mange og forskjellige, og jeg antar at motivene vil være ulike for gifte og for ugifte kvinner. En gift kvinne var avhengig av mannen og hans muligheter til å skaffe familien et bedre utkomme. Det er mulig at hensynet til hva en gift kone kunne bidra med økonomisk kunne telle i viss sammenheng, for eksempel hvis hun hadde et spesielt yrke, som jordmor eller liknende. Jeg tror en ugift kvinne kunne stå friere og vurdere sin egne muligheter til å forbedre sin situasjon, men siden familiens betydning var såpass stor, antar jeg allikevel at hennes muligheter som regel lå innen familiesfæren. Få kvinner i mitt materiale reiser helt alene.

Ifølge Jacobs var fattigdom og oppfordringer fra slektninger i Amerika om å komme etter de grunnene som oftest ble brukt i søknadene om lisens. 2 En kan ikke lese de direkte årsakene til utvandringen ut fra mitt materiale, men det kommer tydelig fram at utvandringen i de absolutt fleste tilfellene på en eller annen måte var knyttet til familien. De fleste kvinnene reiste sammen med familien eller de skulle gjenforenes med nære og fjerne slektninger. Noen av kvinnene kan knyttes til brevskriverne i Ottos brevsamling, slik at familiens betydning kan være enda større enn min undersøkelse viser.

KOLONISERINGSPOLITIKK

I siste del av kapittel 2 var jeg så vidt innom endel forhold knyttet til spansk koloniseringspolitikk. I dette kapitlet vil jeg gå grundigere gjennom dette emnet, og sette det i sammenheng med kvinnes stilling i rettssystemet. Som jeg har vist, ønsket Kronen at spanske kvinner skulle etablere seg i Amerika, men at samfunnsforholdene generelt gjorde utvandring vanskeligere for kvinner enn for menn. Allikevel reiste over fem hundre kvinner bare i løpet av tre år, og dette interessante faktum skal jeg nå undersøke bakgrunnen for.

Det største problemet med hensyn til spansk koloniseringspolitikk er at det ikke fantes noen helhetlig lovgivning, bare en mengde situasjonsbestemte forordninger og pålegg. 3 Kongeriket Indias fulgte i utgangspunktet spanske lover, men visekongene hadde også myndighet til å gi lover i tråd med den amerikanske virkeligheten. Burgos lovene fra 1512 og de såkalte Leyes Nuevas fra 1542 er større lovsamlinger, men de gjelder allikevel bare spesielle sider av samfunnet, nemlig behandlingen av indianerne. Hovedproblemet i denne sammenhengen er nok allikevel de motsetninger som preger det spanske rettssystemet. Det var ofte stor forskjell på teori og praksis på begge sider av Atlanteren. I Amerika ble denne forskjellen uttrykt i et ordtak, opprinnelig blant funksjonærene: "*Obdezcó, pero no cumplo*", det vil si: Jeg adlyder, men jeg utfører ikke.

Hovedprinsipper og strategier

Det er allikevel mulig å finne noen overordnede hensyn og prinsipper Kronen arbeidet etter i forhold til de kvinnelige utvandrerne. Kjernefamilien var samfunnets grunnenhet, og helt nødvendig for at den spanske

befolkningen i Amerika skulle øke. Uekte barn var det mange av, både i Spania og Amerika, men aller helst skulle barna være født og bli oppdratt innen det hellige ekteskapet. Å sørge for at ekteskapet ble respektert var både et moralsk, økonomisk og befolkningspolitisk spørsmål. I en kongelig forordning heter det blant annet:

"Jeg er blitt informert om at denne øya, som er en av de rikeste på gull og andre ting som har blitt oppdaget til nå, er lite befolket med gifte borgere, og hvis dette ikke blir rettet opp, ... vil øya bli avfolket." 4

Det er tydelig at gull og andre rikdommer alene ikke kunne bygge et nytt spansk samfunn i Karibia, og Kronen utstedte flere lover som skulle rette på situasjonen. Fire forskjellige strategier ble benyttet for å sørge for at innbyggerne i Amerika giftet seg og stiftet familier. For det første ble spanske menn, særlig de som hadde fått seg tildelt indiansk arbeidskraft, oppfordret til å gifte seg, og gifte menn ble foretrukket til høyere stillinger. For det tredje forbød Kronen gifte menn å reise uten kona, og for det fjerde ble gifte menn pålagt å hente konene sine innen en viss tid.

Det blir ikke sagt hvem de spanske mennene skal gifte seg med, men det ligger i kortene at det siktes til spanske kvinner. Mennene er nemlig "dårlige eksempler", og vi må tro at det er overfor de innfødte som ser de kristne leve i synd. Dessuten har ikke indianerne fått den nødvendige opplæring i den kristne tro. 5 Språkbruken varierer fra oppfordringer til de øverste myndigheter om å overtale de ugifte mennene til å gifte seg, til direkte kongelig påbud om det samme. Kronen kunne også true med å frata *encomenderoen* den indianske arbeidskraften hvis han ikke fulgte påbudet. 6

I tilfeller der kandidatene sto likt, skulle de gifte foretrekkes til høyere stillinger. Det kan synes som om Karl V var redd denne politikken kunne gå for langt. En av Isabella og Ferdinands viktigste bidrag til oppbyggingen av den spanske stat og nasjon, er prinsippet om et *meritokrati* i statsforvaltningen: Stillinger i administrasjonen skulle tildeles de best egnede, og ikke bare menn fra adelige familier. At det ikke alltid ble slik i praksis er en annen historie. I 1548 skriver keiseren i et brev at ugifte menn kan ansettes *por sus personas, aunque no sean casados*, det vil si på grunn av sine egenskaper, selv om de ikke er gift. 7

Med disse to strategiene søkte Kronen indirekte å tiltrekke seg ugifte spanske kvinner. Den siste strategien var rettet inn mot spanske menn som allerede var gift, men som hadde etterlatt konene i Spania. En slik atskillelse innebar et brudd på Kirkens dogmer om sakramentet, og skapte ustabile forhold i lokalsamfunnet og for barna. I tillegg ble det i 1530 rett og slett ulovlig for en gift mann å reise uten familien. 8 Av brevene og forordningene går det fram at Kronen er bekymret for at de som er igjen i Spania skal lide materiell nød når familieforsørgeren har reist sin vei:

"Jeg er blitt informert om at noen personer har blitt tildelt indianere i det landet (Ny-Spania) uten å være gift ... og andre har sine koner og barn i disse kongeriker (Spania), uten å ta seg av dem eller sende dem så de har til maten, ..." 9

De gifte kvinnene kunne mer eller mindre være forpliktet til å ta med seg barna og reise etter mannen over til Amerika. En samtidig forfatter trekker inn Bibelen, kirkefedre og andre autoriteter når han diskuterer om Kronen kan tvinge en kvinne til å utvandre. 10 Konklusjonen er at det kan Kronen ikke, men det ser ut som han mener at kvinnen må en gyldig grunn, som for eksempel at hun er redd for havet og sjøreisa. I samtida innebar atskillelsen av ektefellene en forbrytelse mot sakramentet, derfor de teologiske overlegningene.

Kronen hadde mange gode grunner til å føre en såpass hard linje overfor de gifte mennene, med å pålegge dem å reise sammen med konene, eller hente konene dem innen en viss tid, og dessuten til å påby ungarer å gifte seg. Lovene er innbyrdes motstridende, og sier ganske mye om situasjonen. Forbud og påbud ble ikke fulgt, og må gjentas mange ganger. Allikevel er alle disse lovene og forordningene gode indikasjoner på den spanske Kronens syn på familiens betydning og om holdningen til kvinner generelt. Familien er en av samfunnets viktigste institusjoner, og kvinnens oppgave er innen den.

Kravet om *limpieza de sangre* ble sterkere utover i hundreåret, og i 1552 ble alle menn pålagt å bevise sin kristne avstamning før de fikk tillatelsen. Fra 1554 omfattet kravet også alle kvinner som ville utvandre. 11 Dette kravet uttrykker etter min mening ikke bare hvor opptatt Kronen var av integreringsprosessen på den iberiske halvøya, men også hvor viktig hensynet til de ufrelste indianske sjelene var. Indianerne er nevnt i forbindelse med at spanske menn lever uten koner, og de får dermed ikke den religiøse opplæring de trenger, i tillegg utsettes de for uheldig påvirkning. Vi ser tydelig at gode kristne koners bidrag er vesentlig for samfunnets videre utvikling. Enslige kvinnelige utvandrere var på denne tida fritatt for kravet om utvandringstillatelse, men de måtte allikevel bevise sin

rene avstamming.

Kvinnene og rettssystemet i Spania

Uansett hvilke forordninger som gjaldt for kvinner som ville utvandre, måtte de avfinne seg med sin rettslige stilling i hjemlandet. Problemet ble da at en gift kvinne ikke var myndig juridisk sett, og ikke kunne søke om lisens til å utvandre på egenhånd. Hun trengte mannens tillatelse. Brevene som ble sendt til Spania inneholder ofte fullmakt fra ektemannen til en mannlig slektning av han eller kona, som så skal sørge for at hun kommer seg til Amerika. I og med denne juridiske begrensningen, kunne hun heller ikke benytte seg av de økonomiske midler hun selv rådde over, nemlig medgiften.

Kvinnene hadde i prinsippet de samme rettigheter som menn, men dette prinsippet modereres av andre lover og regler, som for eksempel at gifte kvinner var umyndige, og av sosiale, økonomiske og politiske forhold. Familiens holdninger har også hatt stor betydning, det viser to av brevene i Ottos samling. I 1575 skriver Alonso Condado til sønnen Andrés for å få ham til Amerika. Andrés skulle tydeligvis ha kommet før, men hadde ikke fått lov av sin tante. (Alonso var allerede enkemann da han emigrerte.) Det ser ut til at denne kvinnen, verken Otte eller Alonso Condado selv oppgir om hun er gift, har hatt en viss innflytelse over såpass viktige spørsmål som en utvandring. Alonso er tydeligvis litt bitter, men det var lite han kan gjøre på det tidspunktet:

"... det var slik en passende anledning, og han (vennen Pascual López) sier han rådet deg til det, og at din tante ikke ville gi deg lov. Men hvis du hadde lyst til å komme, spiller ikke det noen rolle." 12

Brevet Juan Prieto skriver til sin kone i 1551 viser flere sider av de juridiske og sosiale forhold kvinner måtte rette seg etter. Han beskriver sine planer og drømmer for hva han skal gjøre når han kommer hjem, og han er veldig opptatt av at kona passer godt på hus og hjem:

"By your faith, lady, take special care with your children, especially my daughter Sabina; if possible I don't want the sun to see her, much less people" 13

Juan er veldig opptatt av sin egen ære, og om det er hensynet til den eller datterens som teller mest, er ikke godt å si. En ugift kvinne sto under farens myndighet, noe dette brevet gir et bra eksempel på. Samtidig er det et godt eksempel på hvordan den gifte kvinnen måtte ta seg av alt mens mannen var borte. Selv om kvinner formelt sett var forhindret fra å gjøre en rekke ting på grunn av sitt kjønn, så var det ofte en dyd av nødvendighet at de tok over når mennene ikke var tilstede. Mange koner, som Juan Prietos, (som jeg ikke vet navnet til) hadde jo for eksempel mennene sine i Amerika.

1500-tallet er på mange måter en overgangsperiode for kvinnes vedkommende. Lik arverett for begge kjønn var det vanlige på den iberiske halvøya, men i løpet av 1400 og 1500-tallet oppsto ordningen med å opprette *mayorazgos*. Ordningen ble opprettet for å samle eiendommene i større enheter innen én familie, og forhindre den oppsplittingen lik arverett for alle ektefødte barn medførte. Altman forklarer fenomenet med adelens økende vektlegging av (kristen) avstamming, opprettholdelse av rikdom og familiens status i samfunnet. 14 Utover i det 16. århundre opprettet også endel lavadelige og ikke-adelige familier *mayorazgos*. Det kostet imidlertid mye penger å opprette det, slik at det tok tid før det ble skikkelig utbredt.

Med *mayorazgo*-ordningen ble prinsippet om eldste ektefødte sønn som hovedarving innført. Kvinner ble tatt med i betraktningen når det ikke fantes mannlige arvinger. Fremdeles hadde alle ektefødte barn arverett; det var jo uansett i samfunnets og familiens interesse at døtrene fikk en standsmessig medgift. Problemet for mange var at denne medgiften eller arven nå ble mindre enn det som hadde vært vanlig før, og for disse ble Amerika en mulighet til å forbedre sin livsvilkår. Både kvinner og menn kunne opprette *mayorazgos*, og kvinner kunne også tilgodeses, men det hører til sjeldenhetene. I 1536 ble det innført nye arvelover i Amerika som knesatte prinsippet om mannlig hovedarving. 15 Hovedhensikten var å sikre at *encomiendaen* forble innen familien. En samtidig jurist og forfatter sammenlikner de to ordningene. 16 Det er ikke tvil om at de begge er uttrykk for samme tendens, nemlig en svekkelse av kvinners rettigheter og økonomiske muligheter til fordel for eiendomskonsentrasjon under mannlige kontroll.

Kvinner stilte både sterkt og svakt i rettssystemet. De kunne ikke opptre som rettslig myndige personer, men gjorde det allikevel fordi det ikke fantes noen mann som kunne gjøre det for dem. Kvinner kunne i perioder uten problemer opptre som familiens overhode. Pizarro-klanen ble for eksempel ledet av Inés Rodríguez de Aguilar, Francisco

Pizarros søster, som i motsetning til han var ektefødt. 17 Faren og alle brødrene var i Amerika i mange år, og Inés lederskap var ubestridt. Det ser heller ikke ut til at hun giftet seg, og dermed kunne hun beholde sin sterke stilling i familien og samfunnet. I de familiene som ikke hadde opprettet *mayorazgos* hadde kvinnene arverett på lik linje med sine mannlige slektninger. Som jeg har nevnt tidligere, var en kvinnes posisjon familiebestemt. Familiemedlemmenes holdninger avgjorde om kvinnene fikk liten eller stor innflytelse og handlefrihet, lovene alene var ikke nok til å definere kvinnenes posisjon i samfunnet. Kvinner uten et familienettverk sto dermed temmelig svakt.

Lovgivning som hinder for utvandring

I motsetning til utvandringen fra England til Nord-Amerika var den spanske utvandringen til Sør-Amerika helt frivillig, ingen ble tvunget til å dra, men den var ikke fri. Lovgivningen var i høyeste grad ment som et hinder for utvandring. Det var ikke meningen at alle som ville, skulle få slå seg ned i Amerika. Særlig på det religiøse planet var 1500-tallet på mange måter en turbulent tid i Spania. Motreformasjonen og Inkvisisjonens arbeid berørte mange mennesker på en negativ måte, men mennesker som følte seg forfulgt av religiøse eller politiske årsaker fikk ikke tillatelse til å utvandre. De måtte i tilfelle utvandre illegalt, noe som var forbundet med stor risiko om de ble oppdaget.

Allikevel er det altså forbausende mange menn og kvinner som utvandrer. Utvandringslovene var restriktive og framgangsmåten kronglete, og enkelte historikere har hevdet at dette fikk mange til å utvandre illegalt. Jacobs er ikke enig i det. Han mener at de fleste anså det som altfor risikabelt å forfalske papirer, og at mulighetene til å utvandre ulovlig var svært ulikt fordelt blant annet mellom kjønnene. 18

Jeg har funnet ett eksempel i lisenslistene der en kvinne, Francisca de Valdepeñas, ble nektet tillatelse til å utvandre til Tierra Firme i 1576. 19 Dessverre er årsaken ikke oppgitt, men i lisensen gis kommentaren "*som skulle ha med seg Pablo de Guzmán*". Utfra dette mener jeg at en mulig forklaring kan være at hun har prøvd å ta med seg en *prohibido*, og er blitt oppdaget. Ingen av de to finnes i mine utgaver av katalogen, som dekker perioden fram til 1580.

For gifte kvinner som ville gjenforenes med en ektemann i Amerika var det ekstra kronglete. De kunne ikke opptre på egne vegne ved de instansene som utstedte utvandringslisensen og utskipningstillatelsen, det vil si Consejo de Indias og Casa de Contratación, men trengte en mann til å representere seg. For å bøte på dette hendte det at mennene sendte fullmakt fra Amerika. Alonso Ortíz sendte rundt 1574-75 for sikkerhets skyld fullmakt både til kona og brødrene hennes. 20

Koloniseringspolitikken, lovgivningen og de ugifte kvinnene

Politikken overfor gifte og ugifte kvinner har i perioder vært litt forskjellig. I og med at det så å si ikke fantes noen helhetlig lovgivning på noe område, finnes det enorme mengder med kildemateriale med forordninger, pålegg og kongelige brev. Mange er gått tapt i årenes løp, og historikerne kjenner bare til dem fordi det refereres til dem i andre kongelige forordninger osv, eller fordi de blir kommentert av samtidige forfattere. Denne uoversiktlige kildesituasjonen har ført til endel problemer, og i mitt arbeid har det særlig vært merkbart i forbindelse med lisenser til enslige kvinnelige utvandrere.

Forskjellen i politikken overfor de to gruppene av kvinner gjelder først og fremst om lovene retter seg indirekte eller direkte til dem. Lovene om ugifte kvinner er rettet mot dem som gruppe, mens lovene som gjelder de gifte kvinnene er rettet mot ektemennene deres. På samme tid er politikken overfor de ugifte ment å oppildne, og i perioder dempe, deres utvandringslyst. Middelet var i det første tilfellet å frita dem fra kravet om lisens, og i det andre å kreve den samme lisensen. I det følgende vil jeg derfor konsentrere meg om de ugifte kvinnene og utvandringstillatelsen. Gifte menn som hadde utvandret alene var pålagt å hente konene sine over innen en viss tid, og de gifte kvinnene hadde egentlig ikke noe valg. Plikten lå på mannen, men det ser ikke ut til at kvinner er blitt sendt til Amerika med tvang.

I det følgende vil jeg først gi en oversikt over utviklingen med hensyn til de lover som gjaldt ugifte kvinner og utvandringstillatelsene. Deretter vil jeg presentere den diskusjonen som har pågått om dette emnet og prøve å forklare og rydde opp i endel vanlige misforståelser.

Fra begynnelsen fantes det ingen lover eller forordninger som gjaldt ugifte kvinner spesielt. Som jeg har nevnt tidligere, besto koloniseringspolitikken av en mengde situasjonsbestemte vedtak. Slik er det også her. Før 1511

fantas det ingen lover i det hele tatt, og dette førte til endel problemer for funksjonærene ved Casa de Contratación. Dette året ga kong Ferdinand de første instruksene, som et svar på et brev derfra. Gifte kvinner var blitt hindret i å gjenforenes med mennene sine på Cuba, og dette var Ferdinand misfornøyd med. Han ville også sende flere ugifte kvinner over. I praksis overlot han ansvaret til Casa de Contratación: De skulle utstede lisens til de kvinner som ønsket det, og ellers gjøre det de fant mest hensiktsmessig. 21

Alle utvandrere måtte ha lisens fra Kongen, det vil si fra Consejo de Indias som ble opprettet i 1524. Unntaket var altså de ugifte kvinnene. Fra 1539 gjaldt imidlertid påbudet dem også. I 1554 måtte, som jeg har nevnt, alle kvinner forevise en *información* som sa at de kom fra en kristen familie. Samme år ble de igjen fritatt fra lisensplikten. I 1575 ble den imidlertid innført enda en gang, og kvinnene i mitt materiale er dermed pålagt å skaffe seg kongelig lisens for å få utvandre.

Denne utviklingen blir diskutert av flere historikere. Lemus/Márquez mener å kunne påvise en holdningsendring fra de aktive pådriverne Isabella og Ferdinand til de mer tilbakeholdne Karl V og hans sønn Filip II. 22 Karl V og Filip II førte en litt annen politikk enn sine forgjengere, men var allikevel ikke entydig negative til kvinnelig utvandring. Ifølge disse to må de ha skjedd et eller annet etter at Karl I tok over, for i 1539 forbød han enslige kvinner å utvandre. Filip II både opphevet forbudet og innførte det igjen. 23

Ifølge Konetzke skyldes omslaget i politikken overfor enslige kvinner i 1575 at ankomsten av ugifte innvandrersker, særlig i Peru, hadde ført til ubehageligheter. 24 Dette fikk lokale embetsmenn til å skrive klagebrev til kongen og be om at det ikke måtte komme flere. Konetzke understreker imidlertid at verken forordningen av 1539 eller 1575 innebærer et forbud mot å la ugifte kvinner utvandre til Amerika. Det er her snakk om å vanskeliggjøre og begrense deres utvandring.

Som de fleste andre, bygger Lemus/Márquez på Konetzke både når det gjelder lovgivning generelt og om kvinner spesielt. Her har de imidlertid misforstått både Konetzke og lovteksten. Karl I fratrar Casa de Contratación retten til å utstede lisenser til ugifte kvinner "*porque esto queda a nos reservado*", altså "fordi Vi reserverer denne retten for oss selv". 25

Jeg mener det er mulig å se linjer og sammenhenger i denne utviklingen som ikke nødvendigvis har sammenheng med et omslag i politikken overfor kvinner generelt. Opprettelsen av Consejo de Indias i 1524 er en nøkkel til å forstå denne utviklingen. I 1539 må kvinnene ha lisens derfra for å få utvandre, noe de til da hadde vært fritatt for. Etter min mening er dette kravet et forsøk på å skape en enhetlig lovgivning på området, i tråd med utbyggingen av et byråkrati som kunne hanskkes med den økende utvandringen. Den tidligste perioden er preget av *kapitulasjoner*, avtaler mellom Kronen og privatpersoner om spesifikke ekspedisjoner til bestemte steder, som regel med det å formål å erobre, men også kolonisere. Casa de Contratación ble opprettet som et styringsorgan etter som det økonomiske samkvem mellom kontinentene øker. De får blant annet arbeidet med å registrere utvandrerne og plassere dem på skip.

Utover i hundreåret blir både lovsystem og byråkrati mer utviklet, samtidig som kontakten med Amerika utvides i type og volum. Flere og flere mennesker blir involvert, både i økonomi og administrasjon, og ikke minst som kolonister. Utviklingen går fra vekt på det private initiativ til detaljstyring fra toppen.

Egentlig er det forordningen av 1554 som representerer et omslag. De ugifte kvinnene tas ut av systemet i Madrid, Consejo de Indias, og kan nøye seg med Sevilla, Casa de Contratación. Dette innebærer en stor lettelse for eksempel for kvinner fra de sørlige regionene i Spania, som slipper utgifter til en reise til Madrid eller til å få noen til å ordne sakene for seg der. Mellom 1554 og 1575 ønsker Kronen større innvandring av enslige kvinner til Amerika, og vedtar forordninger deretter. I praksis har nok denne ordningen hatt mindre betydning. Økonomiske og sosiale forhold avgjorde om kvinnene virkelig kunne reise, og jeg antar at de aller fleste kvinner, gifte som ugifte, også i denne perioden fant det mest hensiktsmessig å utvandre sammen med familie og slektninger.

Når Kronen så vender tilbake til ordningen av 1539, kan det skyldes flere forhold. Brevene Konetzke og andre nevner er fra 1550 og utover, og dreier seg egentlig om at de ugifte kvinnene ikke oppfyller myndighetenes primære mål - å bli gift. Det er umulig å si hvor stor andel som ikke gifter seg, og hva deres "skandaløse" oppførsel egentlig går ut på, slik at brevskriverens påstander nesten er umulig å etterprøve. Jeg vil allikevel diskutere dette temaet et annet sted i oppgaven.

I mange tilfeller ble beslutningene fattet etter at høyere funksjonærer hadde skrevet et brev til kongen om en sak.

Ofte, men ikke alltid, inneholder brevet dokumentasjon om forholdet som beskrives, som for eksempel lister over gifte innbyggere som ikke har med seg konene sine til Amerika. 26 De nevnte brevene trenger altså ikke å være bygget på statistikk over kvinnelige innvandrere som ikke giftet seg, eller som levde i strid med normene. Brevene kan like gjerne være bygd på funksjonærens generelle inntrykk av saken. At brevene det refereres til er fra senest 1568 og vedtaket om å påby lisens for ugifte kvinner er fra 1575, trenger ikke være så merkelig. Filip II var kjent for å skulle avgjøre både små og store saker selv, noe som kunne senke beslutningsprosessen endel.

Situasjonen i 1570-åra kan tolkes dithen at Kronen ønsker å begrense utvandringen av ugifte kvinner til Amerika. Hensikten med å sende dem dit, er at de skal gifte seg og få barn, og når Kronen oppfatter dette som vanskelig å oppnå, legges det hindringer i veien for dem, for å unngå videre problemer. Om problemet er reelt, er en annen sak. Det er også et poeng at det bare finnes ett brev av denne typen fra andre områder enn Peru, nemlig fra Guatemala. Noen embetsmenns oppfatning av en bestemt situasjon i et bestemt område ser ut til å ha fått konsekvenser for hele kongeriket Indias.

Kvinner var uansett hele tida ønsket i Amerika, men Kronen favoriserte tydeligvis utvandring av kjernefamilier, eller gjenforening av familier. Den lovgivning jeg har gjennomgått til nå er ment å fremme utvandring av kvinner, men altså i noen perioder kanskje å begrense den en smule.

ØKONOMISKE FORHOLD

Som nevnt var de økonomiske vanskelige forhold i hjemlandet en viktig grunn til at folk ville utvandre. I mange av brevene omtales Spania som et fattig og karrig land, mens det i Amerika er overflod og velstand for alle. María Carranza kan ikke forstå at broren foretrekker å forbli i "*that poverty and need which people suffer in Spain*". Hun ber ham: "*Do be sure to come quickly now, and don't make your children endure hunger and necessity.*" 27 Denne typen beskrivelser kommer nok både av brevskriverne har hatt et selektivt minne og at brevene ofte må regnes som propaganda for å få slektningene og andre til å utvandre.

Den iberiske halvøya gjennomgikk en uheldig økonomisk utvikling i løpet av 1500-tallet. 28 Det amerikanske sølvet kunne ikke kompensere for de enorme utgiftene Spanias stadige krigføring innebar. Den spanske Krone hadde mer eller mindre pålagt seg selv å demme opp for den islamske ekspansjon, og dette, i tillegg til de stadige konfliktene i spansk Nederland og med Frankrike og England, krevde enorme summer. Underskuddet i statskassa ble dekket ved å ta opp flere lån hos europeiske bankierer. Allerede i samtida klaget enkelte over at inntektene fra Amerika havnet i Flandern. 29 I 1575 gikk Kronen konkurs for andre gang i Filip IIs regjeringstid. Resultatet i det lange løp ble økt skattetrykk og priser som steg mer enn lønningene. Inntektene fra de amerikanske gruvene ble ikke investert i industri eller andre produktive tiltak. Spania var ikke lenger selvforsynt med korn, og det amerikanske sølvet ble heller brukt til å importere korn fra Baltikum og Sverige, enn å satse på hjemlig produksjon.

For å bøte på situasjonen innførte Kronen mange slags skatter og avgifter, men unnlot å røre adelens viktigste privilegium - skattefritaket. Spania hadde i utgangspunktet en høyere andel adelige enn de fleste andre europeiske land, og denne økte i takt med Kronens pengebehov: Ett av tiltakene for å øke statsinntektene var nemlig å selge titler og embeter. 30

Fattigdom som motiv for å utvandre

De aller fattigste hadde neppe mulighet til å utvandre i det hele tatt, med mindre de hadde en slektning som kunne betale utgiftene. Altman mener at begrepet fattigdom var relativt: Den oppfatning en hadde av fattigdom avhang av hvert individs forventninger og hans/hennes tidligere erfaring. 31 Hun nevner videre flere eksempler på potensielle emigranter som hadde mistet nesten alt de eide, og andre som bare hadde periodevis inntekter eller så seg nødt til å tjene i andres hus. For de fleste mennesker var dette en vanlig situasjon, men for disse personene var det ensbetydende med å leve i nød.

Rikdommen fra Amerika skapte inflasjon i Spania, og forverret levekårene for store grupper av befolkningen. Det er nok særlig folk fra lavadelen eller familier som har nytt en viss status og økonomisk posisjon i samfunnet, som vil oppgi fattigdom som hovedgrunnen til at de vil utvandre. Kvinner og menn fra disse gruppene hadde nok helt andre forventninger til framtida enn det som var mulig å oppnå i det spanske samfunnet mot slutten av det 16. århundre. Muligheten til å gjenopprette fordums rikdom og glans var tapt for alltid i hjemlandet, men ikke i Amerika.

Pengemangel var nok uansett et større hinder enn en årsak til at spanjolene utvandret. Juan de Belvis fikk for

eksempel opprinnelig tillatelse til å utvandre i 1570, men han måtte fornye den i 1576. 32 Grunnen var at han hadde vært fattig og ved dårlig helse. I 1577 er han imidlertid registrert med resten av familien og en slektning som criada.

For kvinner innebar fattigdommen en annen trussel: *Det moralske forfall*. Et vitne erklærte i 1578 om to søstre, begge ved navn Isabel García, at de var så fattige og alt for gamle til å tjene, at de bare kunne overleve ved uhederlig livsførsel. 33 De to søstrene hadde heldigvis en halvbror i Amerika som sendte dem penger med jevne mellomrom, og som de ville gjenforenes med.

Muligheter i Amerika - ekteskap og arbeid

Generelt har mange historikere antatt at ugifte kvinners største mulighet til å forbedre sine kår lå i ekteskap med en rik "amerikaner", og kildene gir også eksempler på at kvinner helt klart har valgt denne strategien. Den kjente krønikeforfatteren Garcilaso Inca de la Vega forteller fra en velkomstfest som ble holdt i Peru i 1534 til ære for nyankomne spanske og gifteferdige kvinner. En av de unge kvinnene mente de gamle og utslitte conquistadorene ville bli de ideelle ektemenn, siden de kom til å dø ganske snart. Så kunne de unge kvinnene gifte seg med en ung mann i stedet. En av conquistadorene overhørte henne og stormet ut mens han ropte at han heller ville gifte seg med sin indianske elskerinne enn med en av disse nedlatende kvinnene fra Castilla. 34

Til tross for denne lite tiltalende beskrivelsen, var ekteskap en svært utbredt og fullt ut akseptert mulighet for sosial mobilitet både i Europa og Amerika. Lockhart ser ut til å mene at nesten alle ekteskap mellom spanjoler i Amerika hadde sosial mobilitet som mål:

"Practically all marriages were strategic alliances arranged with a view to improving the partners' wealth or social standing; if a few Spaniards married for love, they were exceptions not indicative of any trend for the nature of marriage to change in the Indies. Both partners were seeking the greatest wealth and the highest lineage possible in the other party; but the classic type of match in the Indies was that in which the man had acquired wealth and power and now wanted to gain matching social prestige by marrying a woman of higher birth, though often poor." 35

Conquistadorene ble fort gamle og døde gjerne tidlig, slik at den unge kvinnen i Garcilasos beretning ikke tok helt feil. Virkeligheten kunne imidlertid være litt tøffere enn hennes utsagn antyder. 36 Ikke alle conquistadorene ble rike, så arven etter dem kunne være så som så. For conquistadorene, som for velhavende spanjoler flest, var det viktig å forsøke å beholde eiendommene i familien. Eiendommen til en conquistador eller annen en *encomendero* tilfalt Kronen hvis vedkommende døde uten arvinger. Resultatet ble at endel da sørget for å gifte seg mer eller mindre på dødsleiet. For å forhindre slike tilfeller av svindel, kom det i 1575 et påbud om at ekteparet måtte ha vært gift i minst seks måneder før den gjenlevende kunne arve eiendommen. 37

En *encomienda* var ment å skulle tilfalle lojale tjenere, og i en slik situasjon er for eksempel borgerkrig ingen fordel. Doña María Escobars ektemann hadde vært på Pizarros side og hun måtte slåss for å beholde sine *encomiendas* etter at guvernøren ville redistribuere dem etter borgerkrigen. Hensikten med *encomiendas*systemet var, i tillegg til å organisere arbeidet, å belønne conquistadorene som hadde gjort seg fortjent til det. Etter conquistadorens død hendte det at enken inngikk ekteskap med en mann de andre conquistadorene anså som uverdige. At en enke styrte en *encomienda* alene ble heller ikke sett på som særlig ønskelig. Karl I ønsket ikke at kvinner skulle styre en *encomienda*, og i 1546 trakk han tilbake flere *encomiendas* fra deres kvinnelige eiere fordi "de ikke var i stand til å ha indianere". 38 Loven hadde imidlertid liten effekt. Martín mener at de rike enkene tvert imot forvaltet sine rikdommer til større gavn for samfunnet enn mange menn gjorde, siden de i mye større grad støttet sykehus, barnehjem, skoler og andre velferdstiltak. 39

En *encomenderos* kvinnelige arving var det eneste unntak fra loven om den frie ekteskapsinngåelse: Hun måtte gifte seg innen ett år. I perioder kunne dermed enker i Peru risikere å bli tvangsgiftet igjen etter kort tid. Doña María de Escobar var en mektig kvinne og klarte å holde på sin enkestand i tre år før hun giftet seg med ektemann nummer tre. 40 Kvinnene i mitt materiale havnet oppi en vanskelig situasjon hvis de hadde tenkt seg til Peru for å finne seg en gammel og rik mann. Først og fremst fordi det ikke var så mange *encomenderos* igjen. Ifølge Lockhart var det i 1563 bare 32 ugifte *encomenderos* i Peru, av totalt nærmere 500. 41 I 1573 prøvde den nye visekongen å få et forbud mot at kvinner kunne ha *encomiendas*. Det ser imidlertid ikke ut til at han lyktes, for i en folketelling i 1583 var det 60 kvinnelige *encomenderas* i Peru. Bare 67 kvinner, eller omtrent 20%, av de ugifte kvinnene jeg har studert skal til dit.

Det kan da godt tenkes at lavadelige familier med beskjedne inntekter og ugifte døtre utvandret i håp om å forbedre

sin økonomiske situasjon gjennom døtrenes ekteskap der borte. Jeg vil allikevel ikke betrakte disse kvinnene som salgsvare, slik for eksempel Borges gjør, og mannlige conquistadorer kunne gjøre. Hun siterer conquistadoren Pedro de Alvarado, guvernør i Guatemala som skriver at hans kone:

" ... hadde med seg tjue unge kvinner, døtre av riddere og av god familie; jeg tror at dette er varer jeg ikke blir sittende igjen med på lager, og som kommer til å betale seg godt." 42

Kvinner hadde ikke så stor handlefrihet til å bedre sin situasjon på egenhånd, og et godt gifte kunne vise seg som et utmerket alternativ. Enkestanden kunne gi enda bedre kår. Det var mulig å annullere ekteskap eller skille seg, men den juridiske prosessen var tungvinn og dyr, slik at det var de færreste som hadde mulighetene til dette. En kvinne som fikk sitt ekteskap annullert sto sosialt sett i en bedre posisjon enn den skilte kvinnen, men begge deler var nødløsninger forbundet med skam og sosialt nederlag. 43

Arbeid var både en motiverende faktor og en måte å finansiere utvandringen på. Mange kvinner i mitt materiale skal arbeide for en familie av utvandrere, men det er vanskelig å si hvor lenge de ble i jobben etter at de hadde kommet fram. Det var vanlig at arbeidsgiveren betalte utgiftene i forbindelse med overfarten, slik at en kvinne uten midler allikevel kunne utvandre ved å gå i tjeneste hos noen som hadde tenkt seg til Amerika. Det hendte også at arbeidsgiveren testamenterte eller ga tjenestejenta en viss sum til medgiften hennes, slik at hun kunne bli "godt gift". En må vel tro at dette stort sett gjaldt *criadas* med lang tjenestetid.

Det finnes også eksempler på kvinner med andre yrker som utvandrer for å arbeide i Amerika. I sin studie av utvandrede cordobesiske kvinners testamenter, fant García-Abasolo blant annet en jordmor. Leonor de Espinosa utvandret rundt 1535, etter at hun var blitt enke, og hun etterlot tre halvstore og voksne barn i Córdoba. 44 Hun giftet seg på nytt i Mexico, og testamentet og vitneutsagn levner liten tvil om at det faktisk var hun som forsørget sin mann.

Utgifter ved utvandring til Amerika

Utgiftene var av mange slag. Som nevnt var de fleste utvandrerne fra de sørligere områdene av Spania, særlig fra Andalucia og Extremadura. Selv om de dermed ikke var så langt fra Sevilla, måtte de fleste allikevel reise et godt stykke før de kom dit. Veinettet var dårlig og de fleste måtte gå til fots. Noen hadde også et esel eller muldyr som kunne ta bagasjen og kanskje én person. Overnatting skjedde ofte under åpen himmel eller i små pensjonater. Uansett måtte utvandrerne regne med turen til Sevilla som en del av kostnadene.

Utvandrerne måtte selv sørge for proviant til overfarten, enda en utgiftspost. Kapteinen holdt drikkevann, men resten betalte passasjerene selv. Det finnes lister i Archivo General de Indias over hva enkelte skip har hatt med seg av mat og drikke til kapteiner og mannskap, og på grunnlag av disse har historikere regnet ut priser og satt opp kaloritabeller. 45 Noen av skipene har tydeligvis hatt innhegninger om bord, der passasjerer og mannskap kunne ha for eksempel høns eller griser. Sebastian Pliegos utførlige instruksjoner til sin kone i 1581 kan gi oss en pekepinn om kosten om bord:

"At sea they will give each one two pints of water, so take along twelve water jugs, or more if you want to. Take a hundredweight of hardtack for each person, and for everyone a hundredweight of raisins, three cured hams, almonds, sugar twenty-five pounds of fish and the same of dogfish, and especially half a peck of chickpeas, and hazelnuts. ... Take two arrobas of wine, two more of vinegar, one of olive oil, and whatever else you should want." 46

María Carranza bærer med seg en kvinnes erfaringer fra overfarten: Hun er bekymret for barna og for at de skal få for lite mat:

"Be aware that anyone who brings children must come very well prepared; six hundredweight of hardtack will be enough, but better have over that than under, ...And buy four cured hams from Ronda, and four cheeses; twelve pounds of rice; chickpeas and beans, rather too much than too little; all the spices; vinegar and olive oil, four jugs of each; jerked beef and mutton, plenty of it and well dressed." 47

Innkjøpene ble nok stort sett gjort i Sevilla, og må ha bidratt til byens økonomiske posisjon. Mange utvandrere tok kontakt med kjente i byen for hjelp, støtte og losji mens de ventet på at flåten skulle seile. Sebastian Pliego har tydeligvis tenkt på alt, og også fått noen til å ta seg av kone og barn når de kommer fram til Sevilla:

"When you arrive in Seville go to the house of Francisco Gómez, or to the house of his brother-in-law Alonso

Rodríguez de Valencia. Be sure that you have your indentification as my wife and children, so that they will give you what you need when you get there. ... in the street where wine is sold in Seville." 48

Det er også mulig at mange av tjenestejentene ble ansatt i byen, og dette vil jeg se nærmere på senere i oppgaven. Ventetida i Sevilla kunne bli lang og dyr for utvandrerne, og forholdet til sevillanerne var nok heller ikke alltid av det beste. "*De er dårlige folk disse fra Sevilla, mange av dem, og de lever av å plyndre*", skriver Antonio Mateos i 1566. 49

Utvandrerne kunne velge mellom flere typer soveplasser, men alle kostet noe. De fleste sov der det falt seg, eller i samme slag køyer som mannskapet. Det gikk også an å få egen lugar, men de har nok vært forbeholdt de få.

Finansiering

Som nevnt kostet en reise i 1580 fra 18 til 20 ducados, og med proviant kom prisen opp i mellom 30 og 40 ducados. Flere av brevskriverne sender penger eller gir instruksjoner om hvordan utvandrerne skal skaffe dem. Antonio Mateos sender sin kone María Pérez 100 ducados med en venn i 1558, noe som skulle holde lenge på det tidspunktet. 50 Det ser imidlertid ikke ut til at hun fikk pengene, for i 1561 skriver han igjen og beklager at familien har lidd i Spania. 51 . I 1566 skriver han enda en gang og tar på seg skylden for at de har hatt det vondt, men ikke hele skylden:

"Dere har grunn til å klandre meg for at det er så lenge siden dere har fått noen hjelp av meg, men årsaken er at Juan de Ocampo ikke ga dere det jeg sendte til dere, for siden han dro, har jeg skrevet elleve eller tolv brev, og jeg har ikke sendt noe siden en ikke stoler på de som reiser til Spania." 52

Antonio Mateos stolte altså ikke på de som reiste tilbake til Spania, og derfor har han ikke sendt noen penger. Det kan være en unnskyldning, men det er ingen tvil om at de som sendte penger med til slektningene hjemme, løp en stor risiko for at pengene ikke kom fram. De som sender penger, sender dem med noen de kjenner fra før og stoler på. Andre, som María Carranza, tør ikke sende penger i det hele tatt. Hun gir slektningene vide fullmakter i stedet:

"Go to Ronda and collect the rent from my houses, and if you wish to, mortgage them and four or five years' income in advance; I leave it to your discretion." 53

De som eide hus eller annet i Spania, solgte det for å kunne utvandre. For noen kunne det bli et overskudd av salget som kunne hjelpe dem til en ny start i Amerika. Brevene inneholder flere oppfordringer om at slektningene skal selge alt de eier. I 1566 ber Luis de Córdoba både sin søster og sin kone selge husene sine, slik at de kan komme etter. De bør ikke ha med seg kontanter eller smykker, men heller kjøpe et par slaver som kan hjelpe dem under overfarten, og ellers andre ting de kan få bruk for både på havet og i det nye landet. 54

Sosiale forhold - familiens betydning

Hvem var det egentlig som tok beslutningen om å forlate hjemlandet for å bosette seg et helt annet sted på kloden? Hadde kvinner og menn like stor påvirkningskraft? Svaret på dette spørsmålet ligger i et samspill mellom de rådende holdninger innen familien, den enkelte kvinnes personlighet og hennes status i følge samfunnets lover og normer. 55 En gift kvinne var umyndig ifølge loven, men det er ingen tvil om at hun kunne ha svært stor innflytelse innad i familien. Jeg har allerede nevnt Inés Rodríguez de Aguilar, Pizarro-klanens overhode gjennom mange år.

Min undersøkelse av kvinnenens reisefølge og hensikten med utvandringen viste klart hvor viktig familien var for at kvinner i det hele tatt utvandret. Hele 75% av kvinnene i mitt materiale er direkte knyttet til familieutvandring.

Gjenforening med ektemannen

Giftede menn var som sagt påbudt ved lov å få over konene sine, men det var også andre gode grunner til å skulle gjenforenes med ektemaken. Flere av brevene er vakre kjærlighetsbrev, og det er tydelig mannen ønsker å se igjen kone og barn av rent følelsesmessige årsaker. Lockhart/Otte har gitt Sebastian Pliego kallenavnet "Trubaduren", siden han skriver et kjærlighetsdikt til kona Mari Díaz:

Mari Díaz is your name,

For me there is no other such.

I will give you a ring of gold,

A metal worth very much. [56]

Noen ganger kan en få inntrykk av henstillingen er mer forretningsmessig, ikke bare på grunn av påbudet, men også fordi mennene trenger en hjelpende hånd hjemme og i arbeidet. Spanske hushold skulle helst styres av spanske kvinner, og Luis de Córdoba vil ha kona over fordi hun kan styre huset hans slik han vil ha det, i tillegg til at hun vil få det mye bedre der, selvfølgelig. 57 Mange av brevskriverne i Ottos samling er håndverkere, og trenger den hjelpen en håndverkerkone var ventet å stille opp med. "om De var hos meg, frue, ble jeg snart rik," skriver Diego de San Llorente til kona Luisa Sánchez i 1569. 58 Antón Torijano er helt enig: "Dette landet er arbeidskrevende, det er vanskeligere å tjene til føden enn i Spania, enda mer for de menn som ikke har en kone", får kona Catalina Ponce høre i 1581. 59 Lockhart/Otte mener at påbudet stort sett ikke ble respektert, men at det kunne være der som en trussel andre kunne benytte seg av, for eksempel Kronen, kreditorer, konkurrenter og personlige fiender. Det hendte også at kona selv tok affære overfor myndighetene. 60

Av og til ser det ut til at kona ikke vil komme etter, uten at årsakene er helt klare. Noen, som Sebastián Pliego, trygler og ber. Andre, som Alonso Ortíz, ber kona sende ham:

"... a license, drawn up by a lawyer with as much legal force as possible, saying that you permit me to be in this city of Mexico for four years, because I am earning a living for you and for my children." 61

Giftede handelsmenn var i utgangspunktet de eneste som kunne reise til Amerika uten koner. De måtte imidlertid ha deres tillatelse og sørge for dem økonomisk før de kunne reise bort for tre år, ikke fire. 62 Det ser ikke ut til at Alonso har sendt penger før, og dessuten har han lovt å komme hjem igjen i løpet av 1575. Pengene til reisa er det faktisk partneren hans som legger ut. Hensynet til familien ser ikke ut til å være det som bekymrer Alonso mest.

Kvinner dro også etter ektemennene på eget initiativ når de mistet kontakten med dem. Det kan være at flere av kvinnene i mitt materiale er i en slik situasjon, men det sier kildene ikke noe om. Som regel står det at kvinnen skal gjenforenes med mannen sin, eller at hun skal til for eksempel Mexico, der mannen bor. Kvinnen som omtales i Jacobs artikkel om ulovlig utvandring, Catalina Alonso fra Zamora, skal lete etter mannen sin. 63

Slektninger i Amerika

Som nevnt over oppga utvandrerne ofte at de hadde slekt i Amerika og at de derfor ville reise dit. I de private brevene fra Amerika, som av og til ble lagt ved søknadene, henvises det ofte til penger som har blitt sendt eller skal sendes, slik at slektningene i Spania kan komme etter. Det å ha slekt i Den Nye Verden var altså viktig både som en beveggrunn og rent økonomisk sett.

Flere av brevskriverne er eldre mennesker, både ugifte og gifte, men uten ektefødte arvinger. Brevene er derfor skrevet for å få over slektninger som kan overta deres eiendommer i Amerika. Det gjelder for eksempel begge de kvinnelige brevskriverne. Ana Macías ber i 1575 kusinen María Deza sende henne en datter og svigersønn siden hun ikke har noen arvinger selv. Brevet ligger i Marías svigersønn Martín de Caldevars saksmappe, og han skal ha presentert seg for Casa de Contratación i desember 1576 sammen med familien. Jeg har ikke funnet ham i mitt materiale. Derimot har jeg funnet en annen av Marías døtre, Marina Vázquez og hennes mann Juan Esteban, og de presenterer seg for Casa de Contratación i mai 1577. 64 Her ser vi klart hvor viktig familien er i utvandringen. Uten dette brevet hadde jeg ikke kunnet vite at Marina og mannen dro til Amerika for å slutte seg til slektninger som allerede var der, noen av dem ganske velstående. Ut fra dette tilfellet antar jeg at mange flere enn de som oppgir det, har slekt i Amerika, og at familiens betydning for utvandringen kan være langt større enn jeg har vist med grunnlag i katalogen og lisenslistene.

Utsikten til å dø uten arvinger ser ut til å tyngre spanjolene i Den Nye Verden. Ofte er det nevøer med familie som kommer for å overta arven, og mange har påpekt nettopp nevøens nøkkelrolle i oppbyggingen av det spanske samfunnet i Amerika. 65 Arvinger innebar også noen som kunne ta seg av en når en ble gammel, og det er nok like mye dette forholdet som ligger bak de utallige oppfordringene om å komme til Amerika:

"... by God my only desire is to see people of mine in this land, in order to favor and aid them with my assets and have someone to look after me now in my old age when I need consolation more than ever, and through the will of God I lack anyone else to give it to me. Though what I have in the business is worth more than 20.000 pesos, it gives me no happiness at all, since I have no children or heirs to leave it to, Therefore, nephew, you will give me the

greatest happiness if you will come here with me." 66

Det ser ikke ut til å være noen kjønnsdiskriminering her, "amerikanerne" skriver til de slektninger de måtte ha. "*Selv om jeg ikke kjenner Deres Nåde ... holder det at De er gift med min niese,*" skriver Juan López de Figueroa i 1611. 67 Kjønnsdiskrimineringen ligger i tilfelle i det faktum at Juan skriver til niesens mann, og ikke til henne selv. Forklaringen er antakeligvis at Juan skriver til familiens overhode, eller den han oppfatter som det.

FORHOLD SOM PÅVIRKET KVINNERS UTVANDRING

Den spanske Kronens lovgivning med hensyn til utvandring til Amerika virket både fremmede og hindrende på kvinners utvandring. I alle tilfeller la koloniseringspolitikken rammene for utvandringen, og den var ment å innebære en streng kontroll av utvandringen. En i utgangspunktet restriktiv lovgivning skulle suppleres av byråkratisk kontroll av utvandrerne ved to forskjellige instanser. Først når de søkte om tillatelse til å utvandre ved Consejo de Indias i Madrid og så når de registrerte seg for å bli plassert på skip ved Casa de Contratación i Sevilla. I praksis var det nærmest umulig å utøve denne kontrollen så strengt som meningen var, men uansett virket lovgivning og byråkratisk kontroll som et hinder for utvandringen. Det var også meningen. Utvandrerne skulle være spanske og av gammel kristen familie.

Kronen ønsket flere spanske kvinner i Amerika for på den måten å sette standarden for hva et stabilt familieliv etter kristen tradisjon var overfor de ikke-kristne innfødte og for å sikre en økt spansk befolkning i Den Nye Verden. Dermed ble ugifte kvinner fritatt fra kravet om lisens for å få utvandre fram til 1539, og siden mellom 1554 og 1575. Denne lettelsen har antakeligvis virket fremmede på den kvinnelige utvandringen. Ugifte kvinner ble imidlertid ikke forhindret fra å utvandre etter at kravet om lisens gjeninnføres.

Kvinnens utvandring ble nok i større grad bestemt av økonomiske og sosiale forhold enn av de juridiske. Kvinnens inntekt besto som regel av hennes medgift eller arv. Hvis ingen av delene var særlig store, eller manglet, sto hun i en vanskelig situasjon om hun ønsket å reise til Amerika. En mulighet var da å gå i tjeneste for privatpersoner eller familier som skulle utvandre. En annen var å utvandre i følge med familiemedlemmer eller andre slektninger. Jeg tror at disse to mulighetene var de to vanligste for ugifte kvinner uansett hvilken lovgivning som gjaldt. Lovene tillot eller forbød kvinner å utvandre, men til slutt var det den økonomiske situasjonen og om kvinnene hadde noen å reise sammen med eller noen å reise til som avgjorde om de virkelig dro. Det var ikke vanlig at kvinner reiste alene i det hele tatt, og det å utvandre til Amerika var noe ganske spesielt.

Amerikanske slektninger som oppfordret kvinnene om å komme etter eller til og med sendte penger spilte en stor rolle for deres utvandring. Kvinnens plass moralsk og sosialt sett var i hjemmet og det var også der hennes økonomiske situasjon var tryggest. At så mange kvinner i mitt materiale utvandret sammen med familien eller skulle gjenforenes med ektemenn eller slektninger, er da naturlig. Jeg vil allikevel ikke tolke dette slik at de kvinnelige utvandrerne ikke opptrådte som selvstendige aktører, det vil si at deres utvandring stort sett var avhengig av andres utvandring. Særlig de gifte kvinnene kan ha hatt stor innflytelse over de valg som ble foretatt, det samme gjaldt nok til en viss grad tjenestejentene. Det er litt vanskeligere å være kategorisk med hensyn til de ugifte slektninger og ugifte døtrene. Her må alderen ha vært en viktig faktor.

KAPITTEL 4. HVEM VAR DE KVINNELIGE UTVANDRERNE?

Det er mange måter å besvare dette spørsmålet på, så jeg velger å konsentrere meg om noen få sider av sakskomplekset. Det er ikke min hensikt å sette opp noen "profil" av de kvinnelige utvandrere som helhet, men heller finne fram til noen få forhold som kan gi et bilde av hvem de var. Først vil jeg se på hvor de var fra i Spania. Dette er ikke noe hovedpoeng i seg selv, men denne variabelen kan brukes for å finne fram til og forklare en rekke forhold, slik at jeg tar det med her. Så vil jeg se på andelen kvinnelige utvandrere. Jeg nevnte innledningsvis at jeg fant flere kvinner enn jeg hadde ventet, og at kvinneandelen for perioden 1560-1579 var på rundt 30%. Deretter vil jeg prøve å si noe om alderssammensetningen blant de kvinnelige utvandrere. Er det mulig å kategorisere kvinnene i for eksempel generasjoner? Så vil jeg prøve å bestemme kvinnenes sosiale tilhørighet. Kildene gir i utgangspunktet få opplysninger på dette punktet, men jeg vil ved hjelp av flere variabler plassere kvinnene i tre sosiale grupper. Mot slutten av 1500-tallet var det flere og flere familier som utvandret, og dette gjenspeiles også i mitt materiale. I tillegg har en god del av kvinnene et yrke; de er nemlig tjenestejenter, og disse vil jeg studere for seg i dette kapitlet. I flere historieverk stilles det spørsmålsteget ved om tjenestejentene egentlig var "noe helt annet", og denne påstanden vil jeg diskutere. I neste kapittel vil jeg se på den sammenhengen de utvandrere i for å kunne si mer om bakgrunnen for at de utvandret.

Jeg har funnet til sammen 566 kvinner som dro til Spansk Amerika i tidsrommet januar 1575 til desember 1577. Jeg utelater tre av dem fra analysen, siden opplysningene om dem er alt for sparsomme. Jeg utelater også 19 kvinner som blir oppgitt å komme fra Amerika, og som altså vender tilbake dit. De er ikke egentlig utvandrere, de reiser bare tilbake til det landet de kommer fra. Flere av dem er antakeligvis også født der. Til slutt sitter jeg da igjen med 544 kvinner som danner grunnlaget for min analyse.

HVOR VAR KVINNENE FRA?

Som nevnt har forskerne tradisjonelt vært veldig opptatt av hvor i Spania utvandrere kom fra. I denne oppgaven vil jeg først og fremst bruke geografisk hjemsted for å finne fram til grupper eller enkeltpersoner som reiser sammen til Amerika, såkalt serieutvandring, og dessuten for i enkelte sammenhenger å se på eventuelle regionale forskjeller. For å gi en bakgrunn for disse forholdene, vil jeg her bare kort presentere resultatene fra analysen av databasen.

Tabellen under viser hvilke spanske regioner kvinnene i mitt materiale kommer fra. En svart kvinne blir oppgitt å komme fra Kapp Verde i Afrika, men hun må ha bodd et eller annet sted i Spania før hun dro til Amerika, antakeligvis i Sevilla. Generelt stemmer resultatene godt overens med det bildet andre har gitt av utvandrernes geografiske bakgrunn.

TABELL 1: KVINNELIGE UTVANDRERE ETTER REGIONER, ABSOLUTTE TALL

REGION	antall kvinner
Andalucia	284
Extremadura	106
Ny-Castilla	67
Castilla-Leon	54
Cataluña	6
Cantabria	5
Valencia	2
Afrika	1
Ukjent	19
TIL SAMMEN	544 kvinner

FIGUR 1: KVINNELIGE UTVANDRERE ETTER REGIONER, PROSENT

Geografi kan brukes som forklaring på flere viktige forhold. Avstanden til havnebyen Sevilla forklarer Andalucia-Extremaduras dominans i utvandringen, og også hvorfor det er såpass få utvandrere fra de nordligste og østligste delene av riket. Aragon lå forholdsvis isolert til og var i tillegg tynt befolket, slik at aragoneserne foretrakk de mulighetene som lå i deres egne hjemtrakter. Utvandringen til de sentrale delene av Spania må også tas med i betraktningen. Madrid ble hovedstad i 1561 og sto fram som en konkurrent til Amerika med hensyn til innvandring. Martínez og Boyd-Bowman mener også at avstandene hindret kvinner i større grad enn menn fra å reise. 1

Som vi ser er langt de fleste utvandrere fra Isabellas gamle riker. Dette er ikke tilfeldig. Den spanske oversjøiske ekspansjonen var egentlig kastiljansk, styrt av dronning Isabella. Ferdinands riker var østvendt; hans utenrikspolitiske ambisjoner gikk mot Middelhavet og da særlig mot Italia. Balearene ble kolonisert av hans katalansk-talende undersåtter. Dette mønsteret henger tydeligvis igjen langt ut i hundreåret; det er Castillas innbyggere som utvandrer til Amerika. Utvandrere fra Valencia og Katalonia, 7 i alt, stiller dermed i en særstilling. De snakker katalansk, et språk i slekt med både kastiljansk-spansk og fransk.

ANDELEN KVINNELIGE UTVANDRERE 1575 - 1577

Jeg talte opp antall menn manuelt for å kunne sammenlikne tallene. Jeg har ikke kontrollert tallene like grundig som for kvinnene, jeg er bare interessert i å få et generelt inntrykk. Som for kvinnene skiller jeg mellom de som utvandrer for første gang og de som vender tilbake til Amerika. På grunn av de forbehold som er nevnt over, delte jeg mennene bare inn etter sivilstand. En nærmere undersøkelse av samme type som jeg har gjort av de kvinnelige utvandrerne, ville ført for vidt for denne oppgaven.

Mellom 1575 og 1577 drar 547 kvinner, 1332 menn og 193 munk og prester på lovlig vis via Sevilla til Spansk Amerika. I tillegg er det 19 kvinner og 87 menn som vender tilbake dit. Munkene og prestene, *religiosos* eller "religiøse", kommer i en kategori for seg i denne sammenhengen, de er ikke ugifte i den forstand. Det er ingen nonner i materialet mitt, og det tar jeg som et tydelig tegn på at langt flere munk enn nonner reiste over til Amerika for å virke der. Kvinneandelen blant utvandrerne er da 29,1% hvis en regner med de religiøse, og 32,4% hvis en kun regner med ordinære utvandrerne. Disse tallene stemmer godt overens med Boyd-Bowmans tall for perioden 1560 - 1579.

Jeg har valgt bare å sammenlikne sivilstanden, og her fant jeg endel interessante forhold jeg vil kommentere nærmere. Bare i 7 tilfeller er kvinnenes sivilstand ukjent i materialet mitt. I alt 196 av kvinnene er gifte, og i alle tilfeller blir mannens navn oppgitt. Hele 330 kvinner er ugifte, mens 18 er enker. Det hender også at den avdøde mannens navn er oppgitt, særlig i de tilfellene der vedkommende enke har med seg barn. Alle kvinnene med ukjent sivilstand reiser sammen med barn, og jeg antar at det dreier seg om ugifte mødre som ikke vil oppgi at de er nettopp det. De kunne også være enker, men da vil jeg tro at de ville ha oppgitt det, siden det å være enke med barn var noe helt annet enn å være ugift mor. Dermed har jeg tatt dem med blant de ugifte og kuttet ut ukjent sivilstand som en kategori for seg.

Av mennene som utvandrer i samme tidsrom er 184 gifte, 950 ugifte og 5 enkemenn. Til sammen er det da 1139 menn som danner sammenliknings-grunnlaget i oppgaven. To menn med ukjent sivilstand reiser sammen med sine barn, den ene med en datter og den andre med to sønner. Jeg regner da begge som ugifte, slik jeg har gjort med de ugifte kvinnene med barn. Det er mulig at María de Zamoras foreldre er gift, men jeg finner det litt merkelig at en mann tok med seg sin uekte datter uten å ta med hennes mor. Morens navn blir oppgitt i katalogen. 2 Tabellen under viser forskjellen i mannlige og kvinnelige utvandrerers sivilstand.

TABELL 2: KVINNER OG MENNS SIVILSTAND

S

sivilstand	Kvinner	%	Menn	%
Gifte	196	36,0	184	16,2
Ugifte	330	60,7	950	83,4
Enke/menn	18	3,3	5	0,4
SUM	544	100%	1139	100%

Kilde: Eget materiale

Forskjellene mellom kjønnene er store. De aller fleste mannlige utvandrerne, hele 83%, er enslige. Tilsvarende er nesten 61% av kvinnene ugifte. Over en tredel av kvinnene er gifte, mens bare 16% av de mannlige utvandrerne er det. Denne ulikheten henger sammen med spanske kvinners posisjon i samfunnet generelt og lovgivningen på området spesielt. Kvinner skulle fra 1575 helst ikke reise alene i det hele tatt, og gifte kvinner helst i følge med sine ektemenn. I figuren på neste side kommer forholdet enda tydeligere fram:

FIGUR 2: KVINNERS OG MENNS SIVILSTAND

Ikke alle gifte menn reiser sammen med sine koner, akkurat som noen gifte kvinner reiser uten sin mann. Forskjellen ligger i at mens alle de gifte kvinnene skal gjenforenes med mennene som allerede var i Amerika, er mennene stort sett handelsmenn som har fått tillatelse av kona til å bli borte i tre år. Til sammen 24 gifte menn reiser uten kona og av dem er 18 handelsmenn. De andre har forpliktet seg til enten å hente konene senere eller reise tilbake innen en viss tid.

Et annet typisk trekk er hvor få enkemenn det er som utvandrer. En av de hjemvendte er også enkemann, men selv med ham er andelen svært mye lavere enn for kvinnene. Det var vanlig at menn i større grad enn kvinner giftet seg om igjen etter at ektemaken var død. Jeg har funnet 6 passasjerer som har giftet seg igjen og reiser sammen med barn av første og eventuelt andre ekteskap. Bare en av dem er en kvinne, Francisca Aguda, og hun er også en av de to passasjerene som bare har barn av første ekteskap. Det kan være at flere enker enn enkemenn utvandrer for å bedre sin økonomiske situasjon gjennom et nytt ekteskap i Amerika. Jeg har funnet 18 enker i denne perioden, og altså bare fem enkemenn. Fem av enkene er tjenestejenter, men uansett er andelen enker som utvandrer mye større enn andelen enkemenn.

En kvinnes sivilstand avgjorde hennes legale status i samfunnet. Som jeg har nevnt tidligere, var hennes families posisjon i samfunnet, og hennes egen posisjon i familien avgjørende for hennes sosiale status. De gifte og ugifte kvinnene hadde ingen juridiske rettigheter for seg selv, de var avhengig av mannen/faren. En enke sto langt friere juridisk sett. En kvinnes økonomiske situasjon var imidlertid også ofte avhengig av andre. Kvinner tjente jevnt over mindre enn menn, slik at et eget yrke ikke alltid gjorde kvinnen uavhengig. En enke var nok friere enn sine medsøstre, men stilte svært svakt om ikke hennes avdøde mann hadde etterlatt henne nok å leve av. Enda verre ble det om det var barn inne i bildet.

Den store overvekten av ugifte kvinner kan forklares med at mange av de ugifte kvinnene i mitt materiale er døtre som fulgte med foreldrene. Den iberiske halvøya led av mannsunderskudd på denne tida, og det er mulig at noen foreldrene valgte å utvandre til Amerika fordi døtrene hadde større muligheter for et godt gifte der enn i Spania, eller at de sendte dem over med slektninger eller sambygdinge. Mulighetene til sosial mobilitet gjennom et godt giftemål var også større i Amerika.

ALDERSSAMMENSETNING

Opprinnelig registrerte jeg alder da jeg bygde opp databasen, men måtte til slutt utelukke den fra mitt databaseskjema. Jeg brukte hele tida kategoriene voksen og barn og til å begynne med også med ungdom. Katalogen oppgir aldri alder, mens lisenslistene gjør det av og til. Grunnlaget for å kategorisere på denne måten, var først og fremst at noen ble oppgitt å være døtre og sønner av passasjerene, men den betegnelsen sier egentlig ikke noe om alder. For å kategorisere noen kvinner som ungdom, måtte jeg nesten utelukkende bygge på skjønn, og jeg fant det uholdbart i lengden. Ett av mine kriterier for å gruppere kvinnene i kategorien ungdom var blant annet om de hadde eget etternavn. I lisenslistene fant jeg da et eksempel på at det ikke kunne brukes som kriterium: Lucia de Reina og Gonzalo Hernández Morenos to døtre Isabel og Marina de Cruz er hhv. 2 og 5 år. 4

Når jeg i andre sammenhenger opererer med variabelen barn, er det for å angi tilknytningen til medpassasjerene. Jeg antyder da ingenting om barnets eventuelle alder, den er i en slik sammenheng av underordnet betydning.

Det yngste barnet jeg har funnet opplysninger om, er lille Cristóbal Ramírez på 14 måneder. 5 Han reiser sammen med faren, to søstre og fire brødre, men ikke med moren. I lisenslistene blir faren oppgitt å være en gift mann, men kona hans er tydeligvis ikke med. Søstrene doña Juana og doña Mariana de Quiñones er hhv. 18 og 16 år gamle, og det er vel de og tjenestejenta Inés Manuel som må ta seg av yngstesønnen.

Jeg kan si noe om alderssammensetningen til de kvinnelige utvandrerne ved å bruke andre variabler. Først vil jeg se på hvilke betegnelser kvinnene har fått i katalogen, det vil si betegnelser som kone, datter, kusine og så videre. Jeg vil bruke disse betegnelse til å plassere kvinnene i generasjoner. Generelt går en ut fra at utvandrerne gjennomgående var unge, det vil si at det antakeligvis vil være svært få fra denne gruppa. Jeg antar at det vil være flest fra mellomgenerasjonen. Så vil jeg undersøke hvor mange kvinner og menn det var som hadde med seg barn, og hvor mange barn de i tilfelle hadde. Jeg antar at få eller ingen barn tyder på at utvandrerne var forholdsvis unge.

Betegnelser i kildene

Nesten alle utvandrerne har en eller annen betegnelse i kildene, bare seks kvinner i mitt materiale har det ikke. For de fleste menn angir betegnelsen geografisk opprinnelse (*natural*) eller at vedkommende er borger av et bestemt sted (*vecino*) eller det angir yrke. For de fleste kvinnene angir betegnelsen forholdet til hovedpersonen i utvandrerfølget, det vil si den lisensen er utstedt til, eller også kvinnenens sivilstand. Jeg vil først og fremst bruke de førstnevnte betegnelse til å plassere kvinner i generasjoner.

Jeg plasserer mødre og svigermødre i den eldste generasjonen. På samme måte plasserer jeg koner, søstre, svigerinner, nieser og kusiner i mellomgenerasjonen, og døtre og barnebarn i den yngste. Endel kvinner er oppgitt med sivilstanden, og jeg velger å plassere alle, det vil si enker og ugifte, (*solteras*), i mellomgenerasjonen. Enkene trenger ikke være eldre kvinner. Jeg vil heller anta at de tilhører mellomgenerasjonen, og at eldre enker ikke våget å legge ut på denne turen uten videre. Jeg vil da se nærmere på hvem de reiser sammen med. Noen få kvinner er oppgitt med yrket sitt, og disse plasserer jeg i samme gruppe.

Først vil jeg undersøke om noen av kvinnene kan sies å tilhøre den eldre generasjonen. Det er som sagt 18 enker blant de kvinnene jeg studerer, men de trenger ikke være eldre kvinner, de kan like gjerne tilhøre mellomgenerasjonen. Sivilstanden behøver ikke si noe særlig om alderen. Jeg har funnet en mor og to svigermødre. De reiser alle sammen med ett eller flere av barna og deres familier igjen. Den ene, svigermoren Ana Rodríguez, skal gjenforenes med mannen

som befinner seg i Amerika. Det er tydelig at det er hun som har fått lisensen, for det er svigersønnen Jorge Moreno som reiser sammen med henne og ikke omvendt. 6 I alt er det da, ikke uventet, bare tre kvinner jeg vil betegne som eldre.

De 196 gifte kvinnene i materialet mitt er alle oppgitt å være koner, men en er også svigermor. Dermed er det 195 gifte kvinner som kan plasseres i mellomgenerasjonen. Det samme gjelder 11 søstre, 6 svigerinner og 1 kusine. Resten av denne gruppa utgjøres av 98 kvinner som kun oppgis å være *solteras* og sju tjenestejenter. Alle de fem kvinnene som ikke har fått noen betegnelse har med seg barn, slik at de nødvendigvis må være av en viss alder. Som nevnt innledningsvis, går jeg ut fra at de 15 enkene som ikke har kalles noe annet enn det, ikke er så veldig gamle. Dermed hører også disse to gruppene av kvinner hjemme her. Til sammen 338 kvinner tilhører da mellomgenerasjonen.

Det er 195 ugifte døtre, ett barnebarn og fem nieser i materialet mitt. I tillegg er det to hittebarn, som jeg også antar er småjenter. Jeg finner det litt merkelig at denne opplysningen skulle bli gitt om de var noenlunde voksne kvinner.

Alt tyder da på at det er relativt unge kvinner som utvandrer til Amerika. De aller fleste, over 60%, tilhører mellomgenerasjonen, mens den eldste generasjonen utgjør mindre enn 1% av de kvinnelige utvandrerne.

Antall barn som indikator for alderssammensetningen

Barna ble registrert med navn sammen med de voksne i katalogen. Lisensene til å utvandre er utstedt i navnet til én person, som oftest faren i familien, slik at barna sjelden er oppgitt med navn der. Santana har funnet at familiene var ganske store, med mellom 4 og 8 barn. 7 Martínez har på sin side funnet at den gjennomsnittlige familien som utvandrer fra Castilla-Leon på 1400 og 1500-tallet, består av fire medlemmer. 8 Jeg vil nå undersøke hvordan dette ser ut i mitt materiale. Santanas tall virker altfor høyt, og anslaget er uansett veldig upresist.

Både Altman og Lemus understreker at det var vanlig foreldrene etterlot barna i Spania, særlig hvis de var veldig små, eller at de bare tok med seg de eldste. 9 Et anslag bygd på katalogens opplysninger er dermed ikke nødvendigvis det korrekte. 10 Fem tjenestejenter har med seg barn, og alle er jenter. Det er mulig at eventuelle sønner ble etterlatt hjemme, ikke bare fordi de var for små, men kanskje helst fordi arbeidskraften deres ikke var så etterspurt som jentenes. Siden datteren sannsynligvis ikke kom til å forlate moren, utgjorde mor og datter et stabilt arbeidsteam. Jeg vil heller ikke se bort fra at datteren fikk mindre lønn enn moren, noen ganger kanskje ingen lønn i det hele tatt.

Til sammen 161 kvinner har med seg barn, men to av dem, Isabel Aguila og doña Inés de Alcocer, er enker i følge med sine voksne barn og deres familier. For å si noe om størrelsen på barneflokkene, velger jeg da å utelate dem. I tillegg til de 159 kvinnene har jeg funnet tre menn som reiser med barn, men uten koner, slik at jeg velger å operere med begrepet familier. Det er da 162 familier å regne ut barnetallet fra. De fleste kvinnene, 141 stykker, er gifte, mens 8 er ugifte og 10 er enker. Den langt største gruppa, nesten 40%, av disse kvinnene har bare ett barn.

TABELL 3: ANTALL BARN PR. FAMILIE I ABSOLUTTE TALL OG PROSENT

1

barn	2 barn	3 barn	4 barn	5 barn	6 barn	7 barn	SUM
64	28	28	21	17	2	2	162
40%	17%	17%	13%	11%	1%	1%	100%

Kilde: Eget materiale

Det gjennomsnittlige antall barn pr. familie som har barn, er da 1 barn. I tillegg er det 54 gifte kvinner og 6 enker som ikke har med seg barn, slik at den nest største enkeltgruppa i denne tabellen faktisk er de uten barn. Kategorien ugifte kvinner er såpass sammensatt aldersmessig at det byr på endel metodiske problemer å bruke den uten videre. Jeg antar at kvinner som oppgis å være passasjerer, dvs at de har en egen rubrikk i katalogen, er i noe jeg vagt vil kalle gifteferdig alder, dvs de er i en alder der de kunne ha hatt barn. Jeg har funnet 114 ugifte kvinnelige passasjerer uten barn, og dette bringer tallet på kvinner som reiser uten barn opp i 174. Hvis jeg regner med det totale antall kvinner og fedre, blir gjennomsnittet på 2,07 barn pr. familie. Jeg velger allikevel å se bort fra disse 114 ugifte kvinnene, siden det knytter seg så mange usikkerhetsmomenter til bruken av dem i en slik analyse. Det blir til sammen 222 familier. Jeg sitter da igjen med tall som viser at 27% av kvinnene som utvandrer ikke har barn, og gjennomsnittet blir da på 1,3 barn pr. familie. Tabellen og figuren under viser familiestørrelsen når alle familier er tatt med.

TABELL 4: BARNETALLET I ALLE FAMILIER I ABSOLUTTE TALL OG PROSENT

0

barn	1 barn	2 barn	3 barn	4 barn	5 barn	6 barn	7 barn
60	64	28	28	21	17	2	2
27%	29%	12%	12%	10%	8%	1%	1%

Kilde: Eget materiale

FIGUR 3: ANTALL BARN PR. FAMILIE

Mitt oppsett gjelder bare for tre år, og Santana har arbeidet med kildemateriale som gjelder for 76 år. Allikevel synes jeg det virker merkelig at hun mener å ha funnet at de fleste familiene har mellom 4 og 8 barn. De fleste av familiene i mitt materiale er ganske små, 2/3 har enten ingen eller bare ett barn. Bare 18% av familiene har fra fire barn og oppover, og de med 6 og 7 barn utgjør bare rundt 2%. Dette stemmer bedre med Martínez enn Santanas anslag. Martínez sier nemlig også at den største gruppa er utgjøres av ektepar uten barn. 11

Det lave barnetallet pr. familie tyder på at utvandrerne er relativt unge, og det er jo sannsynlig at det var de unge og uetablerte som reiste sin vei. Det må ha vært vanskeligere for mer etablerte familier å gi opp hus og hjem. Alle måtte imidlertid skaffe seg de nødvendige midler for å kunne dra. De mer etablerte hadde nok i mange tilfeller et bedre økonomisk grunnlag, og jeg antar da at de yngre i større grad enn eldre familier har fått hjelp til å finansiere turen av slektninger i Spania eller Amerika.

SOSIAL STATUS

Det er ikke enkelt å skulle kategorisere utvandrerskene i grupper med ulik sosial status. Det var ikke først og fremst den type opplysningene som skulle registreres, og jeg må tolke de sparsomme opplysningene som finnes i katalogen og lisenslistene. Hovedpersonen, passasjerer, er som regel en mann, så i mange tilfeller må jeg gå veien om informasjonen som gis om mannens eller farens status. Til tross for alle praktiske vansker, finner jeg dette punktet så interessant at jeg vil ta det med.

Det finnes spredte forsøk på å klassifisere emigrantene i sosiale kategorier, men de gjelder i de aller fleste tilfeller bare et temmelig begrenset utvalg av menn over en begrenset tidsperiode, som regel conquistadorer i den første fasen av erobringene. 12 Kvinner blir gjerne en kategori for seg, som de gjerne blir det når utvandrerne kategoriseres etter geografisk hjemsted. En kan allikevel slå fast at det tradisjonelt har vært to retninger blant historikerne på dette området: De som hevder at de fleste utvandrerne kom fra enkle kår på landsbygda, og de som hevder at de fleste utvandrerne hadde lavadelig, *hidalgo*, bakgrunn. Alle er imidlertid enige om at den høyeste adelen glimrer med sitt fravær i Amerika. De kommer kun for å innta de høyeste stillingene i kongeriket Indias som et ledd i sine planer om en lysende karriere i Spania.

Samfunnsforholdene i Spania i siste del av 1500-tallet tydeliggjør den innbyrdes motsigelse som ligger i et individs såkalt sosio-økonomiske posisjon. Sosial status, uttrykt for eksempel i en lavadelig tittel, og økonomisk posisjon gjennom eiendom og materielle verdier, trenger ikke ha så mye med hverandre å gjøre. I kapitlet om økonomiske forholds betydning for utvandring, viste jeg at medlemmer av lavadelige familier oppfattet seg som fattige, selv om de hadde det bedre rent materialet sett enn mange andre på hjemstedet. Poenget for disse var at de forventet et økonomisk utkomme i tråd med den status de innehadde, noe som var umulig på det tidspunktet. Jeg har også forklart årsakene til denne motsigelsen blant annet med inflasjonen og problemene i spansk økonomi.

Jeg velger på tross av disse motsigelsene å bruke begrepet sosial status, selv om en kvinne jeg definerer som tilhørende en høystatusgruppe, kan være lutfattig. Denne statusen er ikke minst viktig for ugifte kvinner som utvandret, fordi de i kraft av sin tittel eller liknende kunne regne med å bli "godt gift", og slik sikre sin framtid økonomisk. Som jeg har nevnt tidligere, kunne en slik vurdering også være en av årsakene til at en hel familie med unge døtre utvandrer, fordi døtrenes eventuelle giftemål i Amerika kan bringe familiens økonomi opp på et nivå i samsvar med deres sosiale rang.

Innbyggerne i det spanske riket, høy og lav, var bevisste på hva som ga sosial status og ikke, slik at en ikke fullt ut kan stole på hva kildene sier på dette punktet. Ingen i mitt materiale oppgir å være bønder, selv om den størsteparten av befolkningen på denne tida bodde på landsbygda og hadde sitt levebrød knyttet til jordbruket. Mörner støtter seg på en artikkel av Friede når han understreker at "... in a hierarchical society individuals would always try to hide antecedents considered "vile". Thus few people would willingly reveal peasant or servant origins." 13

Utsagnet stemmer ikke helt med mitt materiale. Jeg har som nevnt ikke funnet noen bønder, men desto flere tjenere, av begge kjønn. Det har nok noe med *criadoens* status som avhengig, snarere enn tjener, å gjøre. Samtidig finner jeg for eksempel navn som tyder på en bonde-bakgrunn. Catalina Díaz foreldre heter Pedro Ovejás og Ana Ovejera, og siden

oveja betyr sau på spansk, er det liten tvil om at Ana og Pedro har drevet med sauehold. Sannsynligvis har de vært gjeterne. 14 Mörner fortsetter med å påpeke at *hidalgos* og bønder på ingen måte er begreper som ekskluderer hverandre, og det vil jeg si meg enig i. Den ikke-adelige befolkningen ble kalt *pecheros*, og kunne, som de adelige, være både fattige og rike. Adelen bodde nesten alltid i byene, men kunne utøve stor makt i landsbyene der de eide hus og jord. Noen eide til og med hele landsbyen, av og til med jurisdiksjon. 15 Lavadelen bodde like gjerne på landsbygda som i byen, og om de ikke fikk inntekter av eiendom, måtte de tilpasse seg den økonomiske situasjonen der de befant seg.

De aller rikeste holdt seg stort sett borte fra Amerika fordi det ikke ga nok status å etablere seg der, mens de fattigste ikke hadde råd til å reise. Med de to ytterpunktene av samfunnet ute av bildet, står det allikevel mange nivåer igjen.

Først vil jeg presentere mulige måter å kategorisere kvinnene på, og de kriteriene jeg har valgt å bruke. Deretter deler jeg framstillingen inn i tre deler: Først tar jeg for meg kvinnene med høy sosial status, deretter de med middels og de med lav status. Det er flest kriterier å gå etter for kvinnene med høy status, derfor begynner jeg med dem, for å utelukke kvinner etterhvert.

Kategorisering av kvinnelige utvandrere

Det finnes så vidt jeg kjenner til bare ett forsøk på å klassifisere kvinner i sosiale grupper. Det gjelder Ema Santanas artikkel, der hun tar for seg alle kvinnelige utvandrere som er registrert i katalogen for årene 1503-1579. 16 Jeg vil først kort presentere hennes måte å kategorisere kvinnene på, før jeg går over til hvordan jeg har gått fram for å bestemme sosial status. Santana har brukt mannens eller farens yrke eller sosio-økonomiske posisjon for å plassere kvinnene i ulike sosiale lag. Hun bruker fem kategorier:

1. Underklasse - stort sett fargede
2. Lav klasse - de som bare er oppgitt med borger av (*vecino de*) en by/landsby, arbeidere og bønder, kvinner uten andre henvisninger, små håndverkere som skomakere o.l., soldater og lærlinger
3. Småborgerskap - håndverksmestere og andre med høyere kvalifikasjoner, småkjøpmenn og menn med et minimum av utdanning; som *escribanos* og *bachilleres*
4. Storborgerskap - menn med høy utdanning, menn som utvandrer med mange i sitt følge, (slektninger og tjenere), kvinner med tittelen "doña".
5. Overklassen - adelen; visekonger og de høyeste funksjonærene

Jeg har prøvd å bruke hennes inndeling et stykke på vei, men jeg er ikke helt enig i alt. Jeg opererer i utgangspunktet med tre kategorier, lav, middels og høy, men jeg ser ikke bort fra mulighetene for å nyansere gruppene noe. Jeg vil heller ikke bruke hennes betegnelser, fordi de refererer til et klassesdelt samfunn, noe jeg finner problematisk for denne epoken og dette geografiske og kulturelle området. Santana plasserer *vecinos* og kvinner uten andre henvisninger i den laveste kategorien. Jeg vil ikke være fullt så kategorisk på dette punktet, noe jeg kommer tilbake til senere i kapittelet.

Det er vanskelig å skille mellom det Santana kaller lav klasse og småborgerskap, gruppe 2 og 3. Det er for eksempel ikke oppgitt om en håndverker er mester eller svenn. Samtidig er det vanskelig å skille mellom storborgerskap og overklasse, gruppe 4 og 5. Jeg har ikke funnet noen visekonger og den slags, men adelige har jeg funnet. Problemet blir å skille mellom lav- og høyadel.

Lisenslistene gir flere opplysninger som kan brukes til å klassifisere kvinnene i sosiale grupper enn katalogen, men jeg har bare funnet igjen 217 av mine 544 kvinner i listene. I lisenslistene kan det for eksempel stå at familien er adelig, noe katalogen ikke oppgir. Lisenslistene oppgir ofte at kvinnen er av ren, gammel kristen familie, eller også at hun er av *gente honrada*. Noen får også påskriften "har genealogi", som egentlig betyr det samme. Hensikten er å vise at kvinnene oppfyller myndighetenes moralske krav til utvandrerne, og opplysningene sier ikke noe om sosial status. 17 Alle utvandrere oppgir å være *natural de* et geografisk sted, det vil si at de kommer derfra opprinnelig. Andre er *vecinos*, det vil si innbygger eller borger. En kvinne som får betegnelsen *vecina* eier huset sitt selv, men jeg kan allikevel ikke bruke denne tittelen til å plassere kvinnene i sosiale lag av befolkningen. 18 Altman mener det er vanskelig å avgjøre en familie eller individs reelle økonomiske posisjon, selv når en vet konkret hva de eide. Det at de eide et hus, behøver ikke bety at de hadde nok å leve av. 19 Betegnelsen *vecino* er dermed ikke et kriterium som kan avgjøre sosial status.

Kriterier for inndeling i sosiale grupper

Jeg har funnet tre kriterier som kan bestemme en kvinnes sosiale posisjon uavhengig av andre opplysninger, nemlig

tittelen "doña", om hun har med seg tjenere, og hvilket yrke hun oppgir. Kvinnenes yrke vil nesten alltid plassere henne i en lavstatuskategori, siden kvinner av høy sosial byrd ikke arbeider utenfor hjemmet. I tillegg bruker jeg mannen eller farens yrke for å plassere kvinnene sosialt. Håndverkere og handelsmenn hører til de midtre lagene, mens menn med høye stillinger i administrasjonen hører til i det høyeste. I den laveste gruppa plasserer jeg tjenestejentene og konene/døtrene til andre arbeidere. Av og til vil kriteriene komme i konflikt med hverandre, men jeg vil da forklare hvilke kriterier jeg har latt veie tyngst i disse tilfellene.

Titlene "don" og "doña" innebærer høy sosial status, som regel også adelskap. Reglene for hvem som kunne bruke dem var i utgangspunktet strenge, men i Amerika fikk i praksis nesten alle rike og mektige disse titlene. Etterhvert fikk titlene en videre betydning også i Spania:

"While "don" in Spain connoted high nobility, "doña" had become much more widespread, to the point of being almost synonymous with ordinary hidalgo status. ... But there were still limits. Throughout the whole period it remained unthinkable that an artisan's wife or daughter, or any other obvious plebeian should use the title." 20

Boyd-Bowman mener tittelen kun kan brukes som en indikasjon på sosial status hvis den gis i spanske kilder. 21 Doña-tittelen i en spansk samtidig kilde er et vanntett tegn på adelskap. Jeg venter ikke å finne noen av høyadelig byrd, men er desto mer interessert i de lavadelige. Videre klassifisering må gjøres på grunnlag av andre variabler, som antall tjenere.

Mange av kvinnene i mitt materiale har med seg tjenere, men ikke alle har tittelen doña. For å nyansere bildet velger jeg da å dele arbeidsgiverne inn etter hvor mange tjenere de har, slik at de med tre tjenere eller flere plasseres i gruppa med høy sosial status, mens de med to eller færre plasseres i den midterste gruppa. Jeg kan ikke ta det faktum at noen ikke har med seg tjener som et tegn på lavere sosial status, noen bemidlede kan ha funnet det enklere å vente med å ansette tjenerskap til de kommer fram. Jeg vil allikevel tro at de aller høyest oppe i samfunnet ikke er vant til å klare seg uten tjenere, slik at disse alltid vil ha med seg noen.

Mange menn oppgir også et yrke, og jeg har delt inn yrkene i flere grupper: Høystatusyrker yrker i administrasjonen, andre yrker som krever en viss utdanning, håndverkere og landarbeidere/tjenere. De først- og sistnevnte gruppene taler for seg selv, mens kvinner som kan kategoriseres ut fra de to midterste gruppene plasseres i den midtre gruppa.

En *criado* var mer å regne som en klient enn en tjener, men jeg er i tvil om det samme kan sies om en *criada*. 22 En husholdning besto av langt flere personer enn de som tilhørte kjernefamilien, blant dem tjenestejentene. Av og til var hun også i slekt med arbeidsgiverne. En ikke særlig bemidlet familie tok gjerne med seg en ugift slektning, (kusine, niese eller liknende) når de utvandret, men uansett sosial og økonomisk posisjon måtte de ha såpass midler at de kunne betale for et ekstra medlem av husholdet.

Jeg velger å inkludere de fargede sammen med de andre av "folket". Santana grupperer de fargede for seg er for å "vise de sosiale kriteriene i denne perioden", som på ingen måte er hennes egne. Jeg er ikke så helt sikker på om de reflekterer datidas sosiale forhold; å ha den rette tro var minst like viktig som å ha den rette hudfarge. De fargede kvinnene var en del av det kristne, spanske samfunnet - ellers hadde de aldri fått tillatelse til å utvandre - og de stod nok godt plantet i den samme kulturtradisjon som sine hvite medsøstre. Det er allikevel ingen tvil om at de fargede befant seg ganske langt nede på rangstigen i samfunnet, men jeg vil påstå at de befant seg blant de under privilegerte, og at de ikke utgjorde en slik kategori i seg selv bare på grunn av hudfargen. Jeg har funnet få fargede, sju av kvinnene er mulatter eller svarte. María Gómez er oppført som slave i lisenslistene, men ikke i katalogen. De andre er frie.

Kvinner med høy sosial status

De kriteriene jeg har valgt ut for å plassere kvinner i den høyeste gruppa er: Tittelen doña, adelskap, om de har mange tjenere og om mannen/faren har en høy stilling i administrasjonen. Jeg velger å tillegge doña-tittelen mest vekt der flere kriteriene kommer i konflikt med hverandre, for eksempel der det er en doña med bare én tjener.

Til sammen er det 49 kvinner som har tittelen doña, og som dermed tilhører gruppa med høy sosial status. I tillegg er det flere personer uten doña-tittel som blir oppgitt å være adelige i lisenslistene. De er alle av lavadelige *hidalgo*-familier, og det kan være forklaringen på den manglende tittelen. 11 kvinner faller inn under denne definisjonen, men bare fire av kvinnene selv blir oppgitt å ha denne statusen. Ellers er det mannen/faren som oppgis å være adelig. Dette kan henge sammen med at utvandringstillatelsen blir utstedt i familieoverhodets navn, og at det holder å avklare hans avstamning. Jeg tar det faktum at alle de fire som selv er adelige, enten er enker eller døtre, som et tegn på at dette stemmer.

Noen av de adelige kvinnene har helt alminnelige etternavn, det vil si at de har endelsen -ez, for eksempel Sánchez og Rodríguez. Det er også typisk at María Rodríguez døtre har fått litt mer spesielle etternavn, nemlig María de Monzón og

Noen av disse høystatuskvinnene er imidlertid litt spesielle. En doña og en adelig kvinne oppgis nemlig å være criadas, og jeg velger å plassere dem i den midtre kategorien. Dette kommer jeg tilbake til i kapittelet om kvinner med middels sosial status.

Kvinner med mange tjenere - *comitivas*

Noen har mange tjenere eller andre, (slektninger og liknende), i sitt følge, *comitivas*. Jeg regner en *comitiva* for å være på 4 tjenere eller mer. Det er da 7 slike store følger i materialet mitt. Nesten alle kvinnene som reiser med *comitivas* er, ikke overraskende, doñas. To av dem utmerker seg, nemlig doña María Magdalena de Bera og mannen Bernardino Morales Albornoz og doña María de Velasco og mannen Rui Díaz de Mendoza. 24 De har med seg hhv. 12 og 9 tjenere. Doña María Magdalena og mannen har i tillegg med seg to familier som skal arbeide for dem. Bernardo Ramírez reiser sammen med sine to døtre, fem sønner, fire tjenere og en tjenestejente. 25 Samme antall tjenere har også doña Isabel de Soto og mannen Pedro de Arceo, men to av deres tjenere er tjenestejenter. 26

Bare to kvinner uten tittelen doña har med seg en *comitiva*, nemlig Juana Gutiérrez og datteren Jerónima. 27 Verken Juana eller mannen Diego Páez har noen titler eller annet som skulle indikere høy status, men i følget sitt har de med seg to slektninger og to familier som skal arbeide for dem. Begge familiene har med seg barn.

I alt fire familier har med seg tre tjenere. To av familiene består av enker med barn, begge med doña-tittel, mens den siste er det barnløse ekteparet doña Beatriz de Alvarado og Francisco Calderón. 28 De sistnevnte har begge mødre med tittelen doña, et annet kjennetegn på sosial status, men ingen av enkene har det. Alle enkenes døtre, tre til sammen, har imidlertid fått denne tittelen. I tillegg teller denne gruppa den ugifte doña María de Morales, som har med seg en tjenestejente og ett ektepar. 29

I alt kan 22 kvinner klassifiseres ut fra at de har med seg en *comitiva*. De fleste er doñas, slik at det her er flere faktorer som bestemmer deres sosiale tilhørighet. Til sammen er da 59 kvinner plassert i den høyeste sosiale kategorien; 48 doñas, (derav 20 med *comitiva*), to ikke-doñas med *comitiva* og ni lavadelige.

Mannens eller farens høystatusyrke

Noen av høystatusyrkene er tilknyttet det kongelige byråkratiet i Amerika. Det gjelder stillingene *tesorero*, skattmester, og *regidor*, byrådsmedlem. De fleste med den akademiske tittelen *licenciado* arbeider også innenfor administrasjonen. 30 De ni kvinnene som kunne kategoriseres ut fra disse yrkestitlene var alle doñas, og ble kategorisert på grunnlag av sin egen tittel, og ikke mannen eller farens. Unntaket er Catalina Meléndez, gift med *licenciado* Antonio López. 31

Doña María Magdalena de Beras mann Bernardino Morales de Albornoz er *factor*, dvs at han er kjøpmann sendt ut av et kompani. Han har altså en underordnet stilling innen kompaniet, men størrelsen på hans *comitiva* antyder at både selskapet og han selv er rike. 32 Følget skal til Chile, noe jeg finner litt overraskende. Antakelig har kompaniet funnet ut at utkanten kan gi like stor avkastning som de sentrale strøk. Chile var mer eller mindre under oppbygging på denne tida, og kunne nok anses som et marked i ekspansjon.

To av de tre *tesoreros* jeg har funnet har også noble etternavn. Det gjelder Rui Díaz de Mendoza, *tesorero* i Mexico og Juan Moreno Alvarez de Toledo, *tesorero* i Nicaragua. 33 De Toledo og Mendoza er kjente adelige etternavn. Det kan være at Rui tilhører den mektige Mendoza-familien, som satt sentralt plassert i spansk og spansk-amerikansk samfunnsliv på 1500-tallet. 34 Kona Marías etternavn, de Velasco, er også et nobelt navn, og jeg vil anta at vi her har med en høyadelig familie å gjøre.

De fleste kvinner med høy sosial status kan altså kategoriseres ut fra flere kriterier. I alt 10 kvinner kan kategoriseres ut fra tre kriterier, nemlig tittelen doña, *comitiva* og at de har en mann eller far som har et høystatusyrke. Ved hjelp av en eller to av de andre kriteriene, fant jeg fram til 60 kvinner med høy sosial status som utvandret i løpet av åra fra 1575 til 1577.

Kvinner med middels sosial status

Kriteriene for å plassere noen av kvinnene i gruppa med middels sosial status er litt mer avhengig av opplysningene om mannlige passasjerer enn tilfellet var for høystatuskvinnene. Først og fremst bygger jeg på at kvinnene har med seg to eller færre tjenere, og så på mannens eller farens yrke.

27 kvinner kan kategoriseres ut fra at de har med seg 2 tjenere. I tillegg til disse er det 44 kvinner som har med seg bare

én tjener. Til sammen er det da 71 kvinner som kan plasseres i den midtre gruppa på grunnlag av tjenerskap.

Jeg har funnet endel håndverkere og andre som jeg vil plassere i den midtre gruppa. Blant håndverkerne er det en snekker, en støvlemaker, en låsesmed, en hovsmed, en våpensmed og en dykker. Det er også en lærer, og fem kjøpmenn. En av dem oppgir å være bokhandler, de andre gir ingen spesifikasjoner med hensyn til bransje. Bokhandleren er allerede i Amerika, og kona Catalina Aguda og hennes datter Francisca av første ekteskap drar over for å gjenforenes med ham. 35 I alt er det 26 kvinner som kan plasseres i den midtre kategorien ut fra mannens eller farens yrke.

Som nevnt tidligere, fant jeg flere *criadas* som i utgangspunktet skulle tilhøre den høyeste sosiale kategorien. Jeg valgte da å plassere dem her, som et kompromiss. Hvorfor tar så kvinner med *doña*-tittel eller adelige seg arbeid som tjenestejenter? En forklaring kan ligge i begrepet *criada*, som nok kan ha vært ganske tøyelig. En annen forklaring kan være at *doña Catalina de Tobar* kommer fra en fallert lavadelsfamilie, og at en arbeidskontrakt er hennes inngangsbillett til et nytt og bedre liv. 36 I et slikt tilfelle vil hennes muligheter til et sosialt opprykk i Amerika være bedre enn for mange av hennes kolleger. Hun kan imidlertid også være en nær eller fjern slektning av arbeidsgiverne. Hun selv er fra Sevilla, og hennes arbeidsgivere er fra Malagón i provinsen Ciudad Real.

Det er flere kompromisstilfeller. María Muñoz er *criada*, men adelig og har vært gift med en sønn av en *hidalgo*. På det tidspunktet hun utvandrer er hun enke, og hun skal arbeide sammen med datteren Elvira Martín. 37 Dessuten er det fire tjenestejenter med mødre med tittelen *doña*, og i ett av tilfellene antar jeg også at frue og tjener er i slekt med hverandre. Også disse fire tjenestejentene velger jeg å plassere i den midtre kategorien.

Til sammen er det 101 kvinner med middels sosial status i mitt materiale. 71 kvinner har med seg en eller to tjenere, 26 kvinner er gift med eller er døtre av håndverkere og sju er tjenestejenter som er plassert her som et kompromiss.

Kvinner med lav sosial status

Jeg fant 95 tjenestejenter og 24 kvinner involvert i familiearbeid, og disse har jeg rangert som en sosialgruppe lavt på rangstigen. Unntaket er *doña Catalina de Tobar*, de fire tjenestejentene som var døtre av *doñas* og de to adelige *criadas*. Dermed har jeg kategorisert 112 kvinner som hjemmehørende i lavstatusgruppa.

Gruppa med de 24 kvinnene som er involvert i familiearbeid er litt differensiert. Mennene oppgir tre betegnelser - *labrador*, arbeider, *hombre*, som rett og slett betyr mann, og *criado*. En *criado* hadde en nærmere tilknytning til husbondfolket enn en vanlig arbeider, og kan sammenliknes med klienten i et patron-klient forhold. I lisenlistene fant jeg for eksempel den adelige *criadoen* Juan de San Juan de Urtiaga y Arratia. 38 I materialet mitt har jeg to *labradores*, seks *hombres* og seks *criados*. Noen av gruppene er nærmere tilknyttet jordbruket enn andre. Den vanlige betegnelsen for dagarbeidere eller sesongarbeidere er *jornalero*, men *labrador* blir også brukt. 39 Det er også mulig at en som kaller seg *labrador* eller *hombre* arbeider i byggebransjen eller liknende. Altman har flere referanser til arkitekten Francisco Becerra fra Trujillo i Extremadura som utvandret i 1570-åra for å arbeide i Mexico og Peru. Senere sendte han også bud på et par av sine lærlinger. 40 Det er godt mulig at en mester eller byggherre tok med seg noen av sine nærmeste medarbeidere for å lede byggingen av et spesielt byggverk, for eksempel en kirke. Størsteparten av arbeidsstokken besto uansett av indianere eller mestiser, både faglærte og ufaglærte.

Ulike sosiale grupper blant de kvinnelige utvandrerne

Det er vanskelig å plassere 1500-talls kvinner i sosiale kategorier bygd på kilder som i utgangspunktet ikke var ment å registrere slike forhold. Jeg har allikevel prøvd, og kategorisert nesten halvparten av de 544 kvinnene i mitt materiale. Alle de tre kategoriene kan nok nyanseres ytterligere, men jeg mener det ville være å strekke opplysningene i kildematerialet for langt. Det finnes også en usikkerhetsfaktor her, og det er de kvinnene jeg ikke har kunnet kategorisere. Antakeligvis hører disse hjemme i det nederste sosiale laget. Kategoriseringen må tolkes som et uttrykk for en tendens, ikke som en uuttømmelig oversikt over spanske kvinnelige utvandrerers sosiale status i åra 1575 til 1577. Mine kriterier er antakeligvis heller ikke de eneste rette, men til syvende og sist tror jeg min kategorisering gir et rimelig korrekt bilde av de kvinnelige utvandrerne som gruppe.

Som sagt kan kategoriene nyanseres, men det er vanskelig å gjennomføre i praksis. En gruppe dette gjelder for, er for eksempel tjenestejentene. En tjeners status vil jo avhenge av arbeidsgiverens økonomiske og sosiale posisjon, og av de arbeidsoppgaver tjeneren er pålagt innen husholdet. Arbeidsgiverenes holdning til tjenerne sine kan også spille inn. Noen tjenere, og kanskje også noen få tjenestejenter, opptrådte mer eller mindre som sine arbeidsgiveres agenter eller klienter. De fleste av tjenestejentene har antakeligvis hatt arbeidsoppgaver med svært lav status, som vaskehjelp eller liknende, mens andre kan ha hatt ansvaret for et helt hushold alene. Forholdet til arbeidsgiveren må også ha spilt inn, en

nær slektning har for eksempel hatt en helt annen posisjon innad i familien enn innleid arbeidshjelp. Det kan også være at de har hatt andre, kanskje lettere, oppgaver enn vanlig ansatte tjenestejenter. Det er også forskjell på store og små hushold, men disse forskjellene kan slå ut på forskjellig vis for tjenestejentas del. I et stort hushold vil oppgavene være forholdsvis spesialiserte, mens en criada i et lite hushold kan bli pålagt alle typer arbeid. Samtidig kan det hende at arbeidet i et lite hushold blir delt mellom husmor og tjenestejente, slik at arbeidsmengden ikke nødvendigvis er større der.

Det finnes få opplysninger som kan belyse slike spørsmål i kildene. Jeg vet ikke hvilke arbeidsoppgaver de forskjellige tjenestejentene er pålagt. Jeg vet noe om arbeidsgiverens sosiale status, men denne gir ikke et entydig svar på criadaens plass i husholdet eller i samfunnet. Det er vanskeligst å si noe om tjenestejentene som arbeider i et stort hushold for personer med høy sosial status. Der det bare er én criada i en familie med middels sosial status, og helst hvis hun er en slektning, vil jeg tro at hennes status kan være noenlunde den samme som arbeidsgivernes, men det er aldeles ikke sikkert.

Til sammen har jeg kategorisert i alt 273 av 544 kvinner. 60 kvinner hører til det øverste laget i samfunnet, 101 i det midterste og 112 i det laveste. Dermed er halvparten av de kvinnelige utvandrerne plassert i sosiale grupper. I de aller fleste tilfellene blir det ikke oppgitt noen opplysninger som kan plassere kvinnene i ulike sosiale kategorier. De 269 kvinnene må allikevel med i det totale bildet. Figurene under viser fordelingen på de fire gruppene, de tre sosiale kategoriene og kategorien ukjent sosial status, grafisk.

FIGUR 4: SOSIALE GRUPPER BLANT DE KVINNELIGE UTVANDRERNE

Som vi ser av figurene, er fordelingen på de tre sosiale gruppene jeg opererer med forholdsvis jevn. Det er imidlertid flere med høy status enn jeg hadde ventet. Her må en ta med i betraktningen at nærmere en tidel av den spanske befolkningen tilhørte adelen. Kronen valgte i krisetider å selge blant annet lavadelige titler og landområder med jurisdiksjon, og dette forklarer den uvanlig høye andelen lavadelige i Spania. At det da er en ganske stor andel av dem blant utvandrerne er sånn sett ikke så merkelig. Dette henger også sammen med den økonomiske utarming av den spanske lavadel, og deres ønske om å bedre sin situasjon. En måte å gjøre dette på, var gjennom ekteskap med en i utgangspunktet fattig plebeisk "amerikaner" som hadde slått seg opp, og som ønsket høyere sosial prestisje gjennom ekteskap med en spansk doña. I mitt materiale er 33% av høystatuskvinnene og 56% av det midtre laget ugifte. Disse tallene kan være en indikator på at teorien om muligheten for ekteskap i Amerika som motiverende faktor stemmer, men de er langt fra nok til å bevise teorien. Vi må anta at tjenestejentene hadde rimelige sjanser til et for dem fordelaktig gifte i Amerika, men det er lite trolig at de konkurrerer på det samme markedet som kvinnene fra de to andre sosiale gruppene.

De kvinnene jeg ikke har kunnet kategorisere representerer som nevnt en usikkerhetsfaktor i analysen. Som nevnt tidligere, plasserer Santana disse kvinnene i den laveste sosiale kategorien. I figuren under har jeg gjort det samme, og den viser da et helt annet bilde.

FIGUR 5: SOSIALE GRUPPER - KATEGORIEN UKJENT MED I DEN LAVESTE KATEGORIEN

Hvis en regner de kvinnene som ikke kan kategoriseres ut fra opplysninger i katalogen med blant kvinnene i den laveste kategorien, har over en tredel av de kvinnelige utvandrerne lav sosial status. Omtrent en tidel har høy sosial status, det samme som for befolkningen i Spania som helhet. Antakeligvis er dette bildet av de kvinnelige utvandrerne som gruppe mer korrekt.

Det kan være at å dele inn de kvinnelige utvandrerne i bare tre sosiale kategorier, slik jeg har gjort, er for lite, men jeg våger ikke å bruke en fininndeling. Kildene gir som sagt ikke så mye informasjon på dette området, og jeg foretrekker å være litt forsiktig. Santana bygger på et langt større antall utvandrere enn jeg gjør, og kan dermed bruke flere variabler enn meg. I mitt materiale er ikke alle hennes variabler representert.

Kvinner med et yrke - tjenestejentene

Til sammen er det 95 tjenestejenter, eller *criadas*, i materialet mitt. Det tilsvarer omtrent 17% av de kvinnelige utvandrerne. Jeg har tidligere vist hvor viktig familien er for kvinners utvandring, og det er da tydelig at den mest søkte løsningen for de som ikke kan benytte seg av familiekanalen, er nettopp gjennom arbeid for utvandrere. Av og til vil de to kategoriene overlapse hverandre, og dette kommer jeg tilbake til senere.

Arbeidsforholdet må være noenlunde klart før tjenestejentene drar, ellers hadde de ikke kalt seg *criadas*, og de ville antakeligvis havnet blant kvinnene uten familie i denne framstillingen. I neste kapittel vil jeg dermed se nærmere på om

de reiser sammen med arbeidsgiveren eller ikke, og i tilfelle hvilke andre reisepartnere de velger. Her vil jeg se nærmere på yrket som sådan og på hvem tjenestejentene var. Som nevnt innledningsvis går mange forfattere ut fra at denne yrkesbetegnelsen skjuler et helt annet yrke. Dette vil jeg ta opp senere i dette kapittelet.

Arbeid og utvandring

Arbeid for utvandrere var en grei og akseptert måte å komme seg til Amerika på. Som Jacobs viser, trengte ikke tjenere egen lisens, og i noen tilfeller betalte arbeidsgiveren også endel av utgiftene i forbindelse med utvandringen. Antakeligvis var det også mange flere enn dem jeg har kunnet oppspore, som ble med slektninger eller andre fra hjembygda som tjenere.

Altman mener at alle som kunne, tok med seg en eller flere tjenere. 41 Det finnes få kilder som kan kaste lys over arbeidskontraktene tjenerne hadde, men det er sannsynlig at mange tjenere bare ble i tjeneste en kort stund etter at de var kommet fram til Amerika. Lemus/Márquez i *Historia General* mener at de spanske tjenestejentene ikke kunne regne med å forbli i arbeid særlig lenge, siden tilbudet av billig innfødt arbeidskraft var så enormt. 42 Jeg er ikke så sikker på det. En kan for eksempel tenke seg at spanske husholdersker eller husbestyrerinner med overoppsyn for de andre tjenerne kunne gi arbeidsgiverne status. Svarte faglærte slaver ble for eksempel ofte benyttet som arbeidsformenn i gruver og håndverksbedrifter. 43 Den eneste kontrakten Altman kunne finne, sier at en *criado*, Diego Martín Baquero fra Cáceres, skulle bli hos sin herre i to måneder etter ankomsten. Arbeidsgiveren skulle på sin side betale overfarten og sørge for mat og drikke underveis. 44 Arbeidsgiveren er også fra Cáceres, og det er ikke utenkelig at dette dreier seg om en vennetjeneste overfor familien til en relativt ubemidlet ung mann som gjerne ville gjøre lykken i Amerika. I neste kapittel vil jeg se på hvor de to partene er fra, og om det er sannsynlig at liknende tilfeller finnes også i mitt materiale.

Som jeg har nevnt tidligere, er en *criado* ikke å betrakte som en vanlig tjener, men mer som en klient i tråd med antikkens *clientela*-system. Han er knyttet til arbeidsgiveren på flere måter enn gjennom arbeidsforholdet. Gjelder dette også for en *criada*? Dessverre vier ikke verken kilder eller annen litteratur dette noen oppmerksomhet i det hele tatt. Jeg vil ikke definere en *criada* bare som en tjenestejente som selger sin arbeidskraft, uten noen annen tilknytning til husbondfolket. Tjenestejentene bodde sammen med arbeidsgiverne, utvandret gjerne sammen med dem, og er nok oftere å betrakte som en del av familien enn bare i de tilfellene de virkelig er i slekt. Antakeligvis var det holdningene innen familien *criada*en arbeidet for, som avgjorde hvordan hennes arbeidssituasjon ble. Det er liten tvil om at mange *criadas* levde under ganske tøffe forhold, men variasjonene har nok vært store. Tjenestejentene kunne bli utnyttet økonomisk og seksuelt, samtidig som arbeidet som *criada* var en av forholdsvis få anstendige muligheter til å skaffe seg egen inntekt. Dette kunne igjen gi henne muligheten til å utvandre, hvis ikke husbondfolket bestemte seg for det samme. I slike tilfeller kunne tjenestejentene tydeligvis slippe store deler eller alle utgiftene forbundet med utvandringen. I Amerika var det også vanlig at arbeidsgiverne etterlot seg en sum som skulle være tjenestejentas medgift. I og med arbeidsgiverens død ville hun jo ofte være arbeidsløs, og husbond eller frue ønsket på denne måten å sørge for hennes framtid.

Hvem var tjenestejentene?

Antakeligvis er tjenestejentene i alle aldre, men jeg vil anta at de fleste er forholdsvis unge. Altman skriver om to søstre, som begge hette Isabel García, som er for gamle til å gå i tjeneste. 45 Ingen av tjenestejentene i mitt materiale er gift. Fem er imidlertid enker, mens for to av dem er sivilstanden ikke oppgitt i kildene. Begge har barn, og jeg regner dem som ugifte mødre. Fem av tjenestejentene reiser sammen med sine mødre, og bare i ett av tilfellene er yrkesbetegnelsen *criada* oppgitt i entall. Jeg går ut fra at det i alle fem tilfellene er snakk om at både mor og datter skal arbeide i huset. Mødrene er enten enker eller har ukjent sivilstand, dvs si at jeg regner dem som ugifte.

Fem av tjenestejentene i mitt materiale har barn, og av dem er tre enker, mens to ikke oppgir sivilstand. De kan være ugifte mødre, men de kan også være enker som de andre. Jeg vil tro at svært mange av de ugifte mødrene i Spania på 1500-tallet, kanskje de fleste, var tjenestejenter, gjerne i barnefarens hus, selv om jeg ikke har studert dette spørsmålet i detalj. For andre som fikk barn utenfor ekteskap, har nok også det å gå i tjeneste var et godt alternativ for å forsørge seg selv og eventuelt barnet. De to kvinnene det dreier seg om her, oppgir begge barnefarens navn, og han er ikke identisk med far eller sønn i arbeidsgiverfamilien. Den ene, María Díaz, er med i Bernardino de Albornoz og doña María Magdalena de Beras store følge, og heller ikke blant de andre tjenerne finner jeg datteren Marianas far. 46

Litt over halvparten av tjenestejentene, 50 stykker, er fra provinsen Sevilla, og av dem igjen er hele 43 fra Sevilla by. Til sammen er 62 tjenestejenter fra regionen Andalucía. Sevilla er uten tvil tjener-byen framfor noen. Jeg kommer tilbake til dette i neste kapittel, men jeg kan antyde noen mulige forklaringer. Alle utvandrere i mitt materiale reiste fra Sevilla. I mange tilfeller har det sikkert vært like greit å skaffe seg den arbeidshjelp en mente å trenge i Amerika mens familien var i byen for å gjøre de siste forberedelser. Ellers måtte en kanskje ta med seg noen hjemmefra og lønne vedkommende

i en periode preget av midlertidige løsninger i påvente av utreise. Det er bare en tjenestejente fra hver av de nordlige regionene Cantabria og Cataluña og fra regionen Valencia i øst, noe som kan tyde på at denne antakelsen stemmer.

Slektskap med arbeidsgiver

Jeg har funnet 8 tjenestejenter som helt sikkert eller muligens er i slekt med sine arbeidsgivere, enten fordi det står eksplisitt i lisensen eller fordi en av arbeidsgiverne har samme foreldre som jenta. I tillegg er det to foreldreløse jenter (expósitas) som er oppført som tjenestejenter, og den ene av dem har fått arbeidsgiverfamiliens etternavn. Jeg antar at den andre også mer eller mindre er å regne som et medlem av familien.

En annen måte å finne ut av dette på, er å se på passasjernummeret. Ni criadas er ikke passasjerer, det vil si at de ikke er hovedpersonen i utvandrings-myndighetenes øyne. Fem av dem er døtre som skal arbeide sammen med mødrene sine. To av criadaene er i slekt med arbeidsgiveren, mens to ikke er det. Det at criadaene er oppført under arbeidsgiverens passasjernummer, tar jeg som et tegn på nær tilknytning mellom partene. Jeg vil tro at det i disse tilfellene er snakk om criadas som har vært lenge hos sine fruer, og som vil fortsette i tjeneste ennå en tid. Ingen av fruene reiser sammen med ektemenn. Den ene er enke, mens den andre skal gjenforenes med mannen i Amerika. Jeg finner dette litt interessant, men jeg vil ikke trekke noen konklusjoner av det.

Antakeligvis er det flere som er i slekt også, men jeg vil ikke strekke kildene for langt på dette punktet. Det går an å bruke for- og etternavn i dette arbeidet, fornavn går for eksempel igjen innen samme familie. De fleste i mitt materiale har vanlige navn, og dermed blir dette vanskelig å bruke.

Skjuler betegnelsen *criada* egentlig "et annet yrke"?

Påstanden om at betegnelsen criada egentlig betydde "noe helt annet" ser ut til å stamme fra Konetzkes artikkel fra 1945 om kvinners utvandring. Standardverkene på dette feltet er nettopp Konetzke og senere de forskjellige artiklene til Boyd-Bowman, særlig hans oversiktsartikkel fra 1976, "Patterns of Spanish Emigration to the Indies until 1600". Påstanden gjentas i mange historieverk uten at noen henviser til kilder. 47 Påstanden har sammenheng med forordningen av 1575 om at ugifte kvinner måtte ha kongelig lisens for å få utvandre. Jeg diskuterte dette siste punktet i kapittel 3, og jeg vil her sette denne diskusjonen i sammenheng med diskusjonen om tjenestejentenes "tvilsomme bakgrunn".

Først vil jeg vise hva Konetzke egentlig skriver i sin artikkel, og deretter vil jeg gjøre det samme med kildene han henviser til. Deretter vil jeg vise hvordan Konetzke har blitt tolket i ulike historieverk.

Konetzke er opptatt av lovgivning, og forsøker å forklare hvorfor ugifte kvinner i perioder var fritatt fra kravet om kongelig lisens fra 1554, og hvorfor kravet så ble innført igjen i 1575. Kildene er først og fremst, så vidt jeg kan se, til sammen fem brev skrevet av tre byråkrater i Peru på 1550- og 1560-tallet. Tre av dem er skrevet av samme mann, en viss licenciado Castro. Bare ett av brevene er fra et annet sted enn Peru, nemlig fra Santiago de Guatemala i visekongedømmet Ny Spania.

Forklaringen Konetzke gir på nevnte forhold, er først og fremst at "*særlig i Peru, hadde ankomsten av enslige kvinner ført til store ubehageligheter*". [48] Han angir egentlig ingen kilde med hensyn til disse ubehagelighetene.

Henvisningene er til lovtekster om lisenser og brev som oppfordrer kongen om ikke å sende flere ugifte kvinner til Peru. Senere heter det at:

"Tatt i betraktning av at erfaring hadde vist at et for stort antall kvinner hadde skadelig innvirkning på moral og vaner, ba man kongen om ikke å utstede så mange lisenser til kvinnene for å utvandre til Peru." 49

Henvisningen er til licenciado Castro og hans brev av 23 september 1565. Brevet omhandler mange forhold, og det som gjelder kvinner er i den trykte utgaven på totalt fire linjer. De lyder slik:

"Deres majestet bør bestemme at ikke så mange kvinner skal få komme hit for her er det for mange, og siden de som kommer, kommer av nød, setter de et dårlig eksempel for de som igjen blir oppdratt her som ikke er gale." 50

Det er mulig at dette er en kodet melding som innebærer at de ugifte kvinnene virkelig var "dårlige kvinner", men det sier Konetzke ikke noe om. En "dårlig kvinne" kunne i tilfelle være en kvinne som levde sammen med en mann uten å være gift. Det var ikke noe særlig samsvar mellom den offisielle holdningen til slike forbindelser og holdningene blant folk flest, heller ikke mellom teori og praksis innen eliten.

I 1553 skriver en annen licenciado, Fernández, til Consejo de Indias at det er for mange kvinner i Peru, både som er født

der og som har innvandret. 51 Licenciado Castro følger opp i 1568: "... her er det født så mange jenter og hver time blir det født enda flere, så det er nok til å befolke enda et kongerike." 52 Det sier seg selv at dette må være overdrivelser. Det var helt klart et underskudd på spanske kvinner i Spansk Amerika, noe annet ville vært demografisk umulig. Kvinneandelen blant utvandrerne i perioden 1540-1559 var ifølge Boyd-Bowman på ca 16%, og i perioden før var den på litt over 6%. Kildematerialet Boyd-Bowman bygger på er ikke komplett, men tendensen er klar med hensyn til kjønnsfordelingen blant utvandrerne.

Problemet for de to lisensiatene er at kvinnene ikke blir gift fort nok. Castro klager over for høy medgift, noe som fører til at mange kvinner ikke blir gift og må gå i kloster. 53 Klostrenes innmeldingsavgift kan sammenliknes med medgift, men den var vanligvis lavere enn ved ekteskap. Vanligvis var det brudens familie som betalte medgiften. Det kan være at kvinnene kom fra familier med mer sosial prestisje enn penger, og dermed fikk problemer når de skulle giftes bort til menn som kanskje krevde en medgift i tråd med status. I Peru skjedde det også at brudgommen bidro med medgiften:

"Almost always the fiction was maintained that the dowry originated with the wife or her relatives, but occasionally the man, alleging the "custom of the Indies", would grant the sum openly, in consideration of the lady's virginity and high birth. However, if the higher lineage was on the man's side, the dowry reverted to its traditional form." 54

Konetzke konkluderer med at Kronen anså permanente bosetninger som absolutt nødvendige for et varig herredømme over og for best økonomisk utnyttning av Den Nye Verden. Kronen fremmet dermed ekteskap og familieliv gjennom forskjellige tiltak, og det var innen disse rammene kvinnelig utvandring ble regulert. De ugifte kvinnenes rolle og deres utvandring blir diskutert flere steder i artikkelen, men det er bare de tre stedene jeg har vist til som omhandler deres uheldige innflytelse på andre kvinner, og peruanske myndigheters ønske om å begrense innvandringen. (Sidene 136, 148 og 149.)

I det første tilfellet, det som gjelder ubehagelighetene i Peru, finnes det ingen direkte kildehenvisninger. Grunnlaget for påstanden må da være de to andre henvisningene om at det er for mange kvinner i visekongedømmet, og at disse var dårlige eksempler. Ingen av dem sier direkte at det gjelder ugifte kvinner, men det skinner igjennom at det er kvinner det er vanskelig å gifte bort.

Konetzke vurderer ikke de kildene han refererer til. Han gir ingen opplysninger om hvem disse *licenciados* er eller hva slags stilling de har i administrasjonen. Han diskuterer heller ikke hva som skal til for at en spansk 1500-talls byråkrat skal synes det har kommet for mange kvinnelige innvandrere fra Spania. Han kommenterer heller ikke det faktum at nesten alle brevene er fra Peru, og at det er relativt få personer i spesielle posisjoner som står bak dem.

Boyd-Bowman har registrert de kvinnelige utvandrerens sivilstand, og ved hjelp av hans arbeid har jeg satt opp en tabell for nesten hele 1500-tallet. I perioden fram til 1520 har han kun funnet 308 kvinner, og jeg velger å utelate den fra min tabell. Boyd-Bowmans tall er ikke fullstendige, men de påviser mønstre i utvandringen.

Det kan være at utvandringen virkelig økte kraftig fra midten av hundreåret, og at dette er grunnen til reaksjonene fra byråkrathold, men som nevnt tidligere, er kildematerialet større for denne perioden enn for periodene før. Det som kan synes som økt utvandring eller flere ugifte kvinner, kan i virkeligheten skyldes et rikere kildegrunnlag å beregne fra.

TABELL 5: KVINNELIGE UTVANDRERES SIVILSTAND I ULIKE PERIODER

PERIODE	GIFTE		UGIFTE		ENKER/UKJENT	
	abs.	prosent	abs.	prosent	abs.	prosent
1520 - 1539	337	40%	457	54%	51	6%
1540 - 1559	599	41%	805	54%	76	5%
1560 - 1579	1.904	38%	3.024	60%	85	2%
1580 - 1600	905	36%	1470	60%	97	4%

Kilde: Boyd-Bowman 1976 (b)

Andelen ugifte kvinner varierer forholdsvis lite over de 80 årene tabellen dekker. Det er riktignok en viss økning i tida etter 1560, men jeg vil ikke tillegge den særlig vekt. Innvandringen av ugifte menn har nok ikke vært særlig mye mindre. Dessverre har ikke Boyd-Bowman registrert de mannlige passasjerens sivilstand. I mitt materiale viste det seg imidlertid at det var en langt større andel ugifte menn enn ugifte kvinner. (950 av mennene og 330 av kvinnene, eller hhv. 83,4% og 60,7%.)

Potthast-Jutkeit mener at endel spanske kvinner brukte forhold til menn som et middel til sosial mobilitet, og dermed var raske til å skifte partner hvis det tjente dem bedre. Derav den mannlige elitens skarpe reaksjoner. 55 Lockhart deler dette synet:

"Far more common than true prostitutes were adventuresses who were prepared to form loose relationships, either temporary or quite permanent, with any man who could support them well. Often such a woman served in effect as interim or replacement wife ..." 56

Disse utenomekteskapelige forbindelsene hadde lange tradisjoner i Spania. Lockhart og andre er enige om at de færreste prostituerte i Amerika var spanske, de fleste var kvinner av blandingsrase. Lockhart nevner også at biskopen av Panama allerede i 1537 klaget over "*too many single women of bad morals.*" Det er imidlertid langt fra en verdslig eller geistlig myndighets klage over umoralske kvinner til å kalle dem prostituerte.

På grunnlag av en kritisk analyse av Konetzkes artikkel, de kildene han bruker og Boyd-Bowmans tall for kvinneandelen blant utvandrerne, godtar jeg ikke påstanden om at de ugifte kvinnene skapte moralske eller andre problemer i Peru eller i resten av Amerika. Jeg antar at kvinnene det refereres til i brevene enten nektet å underordne seg myndighetenes autoritet eller levde sammen med gifte eller ugifte menn. Disse "samboerne", *amancebos*, ble fordømt i samtida, ettersom spanske menn var pålagt å respektere sine opprinnelige ekteskap og hente konene sine så fort som mulig. Det var allikevel svært vanlig overalt i det spanske riket. I Amerika var samboerforhold mellom spanske menn og indianske kvinner det vanligste.

Konetzke sier ikke noe om tjenestejentene spesielt, det er det Boyd-Bowman som gjør. Boyd-Bowman er stort sett opptatt av antall kvinnelige utvandrere og den påvirkning de har hatt på språkutviklingen i Amerika. Utover det som gjelder kvinnenens sivilstand har han få kommentarer. Unntaket er kvinnene som utvandrer som tjenestejenter i den første perioden han studerer, nemlig fra 1509 til 1538: *A few single women, mostly from Seville, went out as criadas, a term which may have been a cover for something else.* [57] Han angir ikke hvordan han eller andre har funnet ut av dette. Utsagnet virker merkelig så lenge han ikke i noen særlig utstrekning gjør noen kvalitativ analyse av sitt materiale. Det eneste forsøk i den retning, er hans forklaringer på hvorfor så mange kvinnelige utvandrere kommer fra Andalucia, og på hvorfor kvinnelige utvandring øker både i antall og andel utover i hundreåret.

Georges Baudot er den som går lengst i sin *La vie quotidienne dans l'Amérique Espagnole de Philippe II, XVI siècle*, utgitt i 1981. 58 Boka er et popularisert oversiktsverk over de fleste sider av dagliglivet i Spansk Amerika på Filip IIs tid, det vil si fra 1556 til 1598, og mye lest og brukt, blant annet i Spania. Baudot slår først fast at den spanske Krone ønsket flere ugifte spanske kvinner i Amerika, og derfor fritok dem fra kravet om kongelig lisens, og fortsetter:

"Men disse lettelsene kunne oppheves øyeblikkelig når det oppsto problemer i de områdene de kom til. I januar 1575 så Filip II seg derfor nødt til å begrense kvinners utreise, fordi myndighetene i Peru hadde klaget over ankomsten av et stort antall prostituerte, noe som satte den nødvendige harmoni i det ekteskapelige samliv i kolonien i stor fare. Her må det understrekes at utvandring for kvinner med mistenkelig livsførsel alltid var strengt forbudt, selv om prostitusjon ble tolerert i Amerika." 59

Baudot gir ingen komplett litteraturliste, han velger istedet å liste opp kun de verk han har sitert ofte eller som man "bør" lese. Den litteraturen han da henviser til for sitt kapittel "Reisen til Amerika", der dette sitatet er hentet fra, inneholder ingen ting som kan støtte hans påstand. Det dreier seg nemlig om bind I-III av Katalogen, det vil si perioden 1509-1559 og deler av Chaunus bindsterke verk *Seville et L'Atlantique (1504-1650)*. [60] Han må da ha hentet endel opplysninger fra Konetzke og Boyd-Bowman, og, som jeg har vist, påstår ingen av disse at en mengde prostituerte kvinner utvandret til Peru. Konetzkes uttalelser er blitt forvrengt og gitt en videre betydning. I tillegg til å kategorisere ugifte kvinner som utvandret til Peru som prostituerte, stempler han dem som ulovlige emigranter.

Lemus/Márquez i *Historia General* viser til et brev av 1560, skrevet av en kongelig administrator i Peru. Som de andre jeg har nevnt, ber også han Kronen begrense utvandringen av ugifte kvinner på grunn av deres skandaløse oppførsel, til tross for at det var kvinneunderskudd. 61 Jeg har ikke funnet noen kildehenvisning til dette brevet, så jeg kan ikke kontrollere deres utlegning av det. Lemus/Márquez diskuterer også påstanden om at betegnelsen tjenestejente var et skalkeskjul for prostitusjon, men karakteriserer påstanden som gjetning. De understreker også at om det fantes slike kvinner, så var de uansett i klart mindretall blant den kvinnelige spanske befolkningen.

Historia General og Baudots bok er populærhistoriske verker, og det kan kanskje virke som om påstanden om de kvinnelige utvandrere er av en slik type at de bare passer i en slik sammenheng. Populærhistorie trenger jo uansett ikke være useriøst og uvitenskapelig. De historieverkene jeg studerte i min storfagsoppgave var imidlertid lærebøker på videregående nivå og høyere, og de gjenga påstandene som fakta. Jeg finner det allikevel påfallende at diskusjonen overhode ikke tas opp i Lockharts verker; hans spesialfelt er nettopp Peru fram til 1560. Altman, som har samarbeidet med Lockhart tidligere, nevner heller ikke denne påstanden og diskusjonen rundt den. Begge bruker både Konetzke og Boyd-Bowmans artikler.

Hva slags kvinner dro ut som tjenestejenter?

Tjenestejentene ser ut til å ha vært av mange slag. Noen er antakeligvis yngre ugifte slektninger som blir med på lasset, mens andre er "yrkeskvinner", ansatt for kortere eller lengre tid, og antakeligvis også for forskjellige typer arbeid. Begrepet *criada* ser ut til å innebære mange forskjellige typer arbeidsforhold, fra det rent forretningsmessige til det å være en av familien, fra husholdersker til vaskehjelper. De kvinnene som gikk i tjeneste for fremmede var nok de som var mest utsatt for utnyttning, både økonomisk og på annen måte, men det var nok også de som i størst grad hadde muligheten til å forme sin egen skjebne.

Å gå i tjeneste var en av de få anstendige yrkesmuligheter som var åpne for kvinner, og den beste når det gjaldt å finansiere og organisere utvandring til Amerika. Sogner viser hvordan kvinner i mange tilfeller har vært foretrukket som arbeidskraft, og hvordan dette påvirker deres utvandring. 62 Problemet i det spansk-amerikanske tilfellet, er at det allerede fantes en enorm mengde billig, ofte nesten gratis, innfødt arbeidskraft i Amerika. En mulig forklaring på at så mange spanske kvinner likevel reiste nettopp i egenskap av tjenestefolk, kan være at de skulle ha spesielle funksjoner innen husholdningen som de indianske kvinnene ikke kunne utføre eller som arbeidsgiverne ikke ville sette dem til. Jeg har antydning at en spansk husholderske kunne gi sosial prestisje, og det kan også være at *criada*en har fått opplæring i spesielle typer arbeid, for eksempel knyttet til håndverksproduksjon.

En annen forklaring kan være at begrepet *criada* i seg selv ikke sier så mye om arbeidsforholdene eller forholdet til arbeidsgiverne. Noen *criadas* er slektninger, andre kommer fra samme sted som herskapet. Jeg antar at mange av tjenestejentene har fått bli med slektninger eller sambygdingene nærmest som en vennetjeneste, og at forholdet dem imellom er preget av en mer familiær omgangstone enn et rent arbeidsforhold. Jeg vil tro at dette forholdsvis nære forholdet først og fremst gjelder de tilfellene der det bare er én kvinnelig tjener. Tjenestejentas underordnede stilling trenger ikke være et uttrykk for et vanlig herre/frue- tjener forhold. Det kan like gjerne skyldes jentas sosiale og juridiske posisjon som ung og ugift, og at hun har fått lov til å bli med utvandrerfamilien. Jeg kan også tenke meg tilfeller der det er jentas familie som har betalt for henne, og kanskje også hjulpet utvandrerne økonomisk eller på annen måte.

Noen få av tjenestejentene i mitt materiale kan nok virke litt "mystiske." Det er for eksempel få opplysninger om dem, de reiser tilsynelatende alene og noen av dem har barn uten å være gift. Allikevel er det ikke særlig mange av denne typen *criadas*, og de forhold jeg har nevnt over, trenger overhode ikke bety at de var prostituerte. Jeg finner ikke noe godt grunnlag for å hevde at tjenestejentene var noe annet enn det de ga seg ut for å være.

HVEM VAR SÅ DE KVINNELIGE UTVANDRERNE?

For å si det litt enkelt, var de kvinnelige utvandrerne forholdsvis unge, svært mange av dem ugifte, de utvandret sammen med familien og de tilhørte stort sett de nest laveste lagene av befolkningen. (De aller laveste lagene utvandret ikke i det hele tatt.) De fleste, både av kvinnene generelt og av familiene, har nok vært inne i en etableringsfase. Det er ikke særlig mange som er født i Amerika som reiser tilbake i disse tre åra, de aller fleste utvandrer for første gang.

Mange av de ugifte kvinnenes formål, enten de reiser med familien eller som tjenestejenter, har nok vært ekteskap. Det var ikke så mange andre anstendige muligheter for en spansk kvinne i 1570-åra. Kvinnens plass i samfunnet var først og fremst som hustru og mor, i alle fall i offisiell retorikk.

Det er ikke overraskende at de fleste kvinnene tilhører det laveste sjiktet, men det er nesten like mange fra det midterste og forbausende mange fra det øverste. Jeg mener bestemt at den viktigste faktoren her den økonomisk pressede lavedelens ambisjoner om å komme i en økonomisk situasjon som tilsvarer deres sosiale posisjon og forventningene knyttet til den. Jeg vil også gjenta min påstand om at de ugifte kvinnene fra lavedelige familier representerte store potensielle verdier som kunne realiseres ved et ekteskap i Amerika. Hvor store mulighetene til et fordelaktig giftemål var i virkeligheten, er en annen historie.

I dette kapitlet har jeg også vist at de kvinnelige utvandrerne var en differensiert gruppe. Selv om det altså er noen grupper som dominerer, tilhører kvinnene alle aldersklasser og (nesten) alle sosiale lag, og selv om de fleste utvandrer sammen med familien, har de forskjellig tilknytning til den. I neste kapittel vil jeg ta utgangspunkt nettopp i tilknytningen til familien for å dele inn kvinnene i grupper jeg vil studere nærmere. Som nevnt innledningsvis, vil jeg se på sammenhengen de utvandrer i, det vil si hvem de reiser sammen med.

KAPITTEL 5: HVEM UTVANDRET KVINNENE SAMMEN MED?

I forrige kapittel så jeg på hvem de kvinnelige utvandrene var, og konkluderte blant annet med at de var unge og ofte ugifte. I dette kapitlet vil jeg finne ut av hvilke strategier de benyttet seg av for å kunne utvandre og også prøve å si noe om hvorfor de dro. Disse spørsmålene vil jeg besvare ved å undersøke sammenheng kvinnene utvandrer i, og med det mener jeg først og fremst hvem de reiser sammen med. I mange tilfeller oppgir utvandrerne hensikten med å utvandre, og selv om disse opplysningene kan bli noe vage og ikke alltid gis i det hele tatt, vil jeg se på hva kvinnene selv sier om bakgrunnen for at de utvandrer.

De kvinnelige utvandrerne utgjør ikke noen homogen gruppe. I mange tilfeller kan det derfor være vel så fruktbart å undersøke de ulike variablene med utgangspunkt i at de kvinnelige utvandrerne ikke er like. I kapittel 3 kom det klart fram hvilken viktig rolle familien spilte for at kvinner utvandret, men ikke alle kvinner kan knyttes til familie-relatert utvandring. Jeg bruker her tilknytningen til familien som grunnlag for å dele inn kvinnene i tre grupper: Kvinner med familie, kvinner uten familie og tjenestejenter. Ved å se på de variablene jeg har kalt reisefølge og hensikt, kommer jeg fram til 418 kvinner som reiser sammen med eller som skal gjenforenes med familie og slektninger. 1 Det er 95 kvinner som oppgir å være tjenestejenter, *criadas*, i materialet mitt, og disse utgjør en gruppe for seg i framstillingen. Fem av dem er også døtre av tjenestejenter, men jeg antar at de skal arbeide sammen med mødre. Blant tjenestejentene er også 17 stykker som reiser sammen med slektninger, men jeg velger likevel å behandle dem sammen med de andre. Til slutt har jeg da 29 kvinner som tydeligvis ikke er knyttet til noen familie eller et arbeid.

Kvinnene uten familie og tjenestejentene er kanskje de som i størst grad kan forme sin egen skjebne, og som kan opptre som selvstendige aktører i utvandringen. Det er de ugifte kvinnene som dominerer i disse gruppene. Bare enkene var juridisk sett myndige og kunne handle på egen hånd, men i praksis har nok mange ugifte kvinner gjort det samme. Hvilke forhold jeg undersøker med hensyn til de ulike gruppene vil variere, alt etter hva jeg finner interessant i hvert tilfelle. Aller først vil jeg presentere hva de kvinnelige utvandrene oppgir som hensikten med å forlate hjemlandet.

HENSIKT MED UTVANDRINGEN

Jeg antar at de fleste utvandrerne har felles hensikter, i den forstand at de utvandrer for å bedre sine kår, men det er også mulig å være litt mer spesifikk. Utvandrerne måtte oppgi hvorfor de ville reise i søknaden til Kongen, men disse opplysningene er dessverre ikke tatt med i katalogen og lisenslistene. I mange tilfeller er allikevel en bestemt hensikt oppgitt, eller opplysningene blir gitt på annen måte.

De 95 tjenestejentene oppgir som rimelig kan være at de skal arbeide for en navngitt arbeidsgiver, og jeg har da delt dem inn i to kategorier ettersom jeg finner arbeidsgiveren i mitt materiale eller ikke. I de fleste tilfellene har jeg funnet vedkommende, bare i 8 tilfeller er han eller hun ikke å finne i mitt materiale.

Ellers er gjenforening med familiemedlemmer en viktig grunn til at kvinnene reiser. Som regel står det at de skal dit og dit "der mannen bor" eller "for å bo hos sin mor". 36 gifte kvinner skal gjenforenes med mannen sin, mens 3 kvinner skal treffe igjen en eller flere av foreldrene. I tillegg er det to som skal bo hos slektninger. Til sammen 41 kvinner har altså slektninger i Amerika som de skal treffe igjen, og som ganske sikkert har hjulpet dem på en eller annen måte i utvandringen.

Endel av kvinnene har også blitt hentet av hjemvendte "indianere". 2 I katalogen vil det da stå at vedkommende reiser til for eksempel Peru "der han kom fra". 10 fedre og 5 ektemenn tar med seg familien tilbake. Som nevnt i lovkapitlet, var gifte menn pålagt å hente over konene sine innen viss tid. I tillegg er det noen som tar med seg kvinnelige slektninger når de reiser tilbake til Amerika. Jeg fant en bror som tar med seg søsteren og en svoger som tar med seg både svigermoren, som er enke, og to av konas (antakeligvis yngre) søstre. En annen enke blir hentet av den voksne sønnen sin. Til sammen 24 kvinner blir hentet av slektninger som har utvandret på et tidligere tidspunkt, og som tar dem med når de drar tilbake til Amerika.

I de aller fleste tilfellene oppgir ikke katalogen hensikten med å utvandre, men noen kan kategoriseres ganske greit allikevel. Det er for eksempel 153 gifte kvinner som følger mannen sin over. Jeg har også brukt kategorien følger familien, og den har jeg brukt på 185 ugifte kvinner som reiser sammen med foreldre og/eller søsken og kanskje andre medlemmer av den nærmeste familien. I tillegg til disse 338 er det 17 kvinner til som følger slektninger over til Amerika. Mange av ektemennene og fedrene til disse kvinnene er oppgitt med yrke, slik at hensikten for så vidt er at mannen skal arbeide. *Criados*, funksjonærer og handelsmenn skal arbeide for en navngitt arbeidsgiver, og har en jobb

å gå til når de kommer fram. Det kan være at det gjelder håndverkerne også, men det sier kildene ikke noe om. De står for så vidt friere til å reise hvor de vil og liknende, men det innebærer også en viss usikkerhet for dem og familien.

I 29 tilfeller har jeg ikke funnet noen spesiell hensikt å kategorisere kvinnen under, annet enn utvandrere. Ikke alle disse tilfellene er like "mystiske". De teller blant annet 6 kvinner med tittelen doña, tre doñas og to andre har med seg tjenere. Tre ser ut til å være i slekt med andre passasjerer, og utvandrere nok i følge med dem. I tillegg er det seks ugifte kvinner og to enker i denne gruppa som har med seg barn.

FIGUR 6: HENSIKT MED UTVANDRINGEN

Ved å legge sammen tallene for flere av disse gruppene, trer et tydelig mønster fram. 153 gifte kvinner og 185 ugifte reiser sammen med den nærmeste familien uten nærmere spesifisering, 24 blir hentet, 41 skal gjenforenes med slektninger og tre kvinner som ikke oppgir noen spesiell hensikt med utvandringen, er antakeligvis i slekt med medpassasjerer. Jeg kommer da opp i over 400 kvinner, dvs 75 %, som på en eller annen måte er involvert i familieutvandring. Det er helt tydelig at den spanske utvandringen i 1570-åra var dominert av familier som reiste til Amerika for å etablere seg der. Av de resterende er 17 % tjenestejenter, og da står bare rundt 8% av utvandrerskene igjen som ikke kan knyttes til familie eller arbeid for en familie. Kvinnenes mulighet til å kunne utvandre lå helt tydelig innen familiesfæren, antakeligvis i større grad enn for mennene, selv om flere forfattere påpeker familiens betydning også i denne sammenhengen. Eventyrenes og oppdagernes tid var definitivt forbi i utvandrings-sammenheng, selv om det fremdeles var områder igjen som ikke var utforsket og pasifisert.

KVINNER MED FAMILIETILKNYTNING TIL ANDRE UTVANDRERE

Familiens betydning for kvinners utvandring kan ikke understrekes nok. I mer enn 3/4 av tilfellene kan kvinnene i mitt materiale knyttes til utvandring sammen med familie og slektninger. Den største gruppa blant familiekvinnene er de gifte kvinnene, 194 i alt, som er oppført som koner i katalogen. Den andre store gruppa er døtrene, til sammen 192 ugifte kvinner. Den siste gruppa kaller jeg andre_slektninger, og den består av kusiner, nieser osv.

I denne delen er jeg først og fremst interessert i å finne grupper av kvinner eller kjernefamilier, enten de er i slekt med hverandre eller ikke, som utvandrer sammen. Til sammen er det 116 kjernefamilier, det vil si ektepar med barn, i materialet mitt. I tillegg er det 25 gifte kvinner med barn og 12 uten barn som reiser for å "*hazer vida maridable*", det vil si ta opp igjen det ekteskapelige samliv. Det må ha ligget en stor trygghet både for kvinner og menn i det å reise sammen med noen de kjente. Dessuten vil jeg se nærmere på de ugifte kvinnene som reiser sammen med andre slektninger enn den nærmeste familien. De ugifte kvinnene er fra 1575 ikke lenger fritatt fra lisenskravet, og kanskje ikke lenger fullt så velkomne i Den Nye Verden. Jeg antar da at den beste løsningen for disse kvinnene er å benytte sjansen når slektninger skal utvandre til Amerika. Endel av kvinnene reiser som tjenestejenter for slektningene, og hører egentlig til under kapittelet om denne gruppa, men jeg velger allikevel å behandle dem her.

Til sammen 159 gifte kvinner, dvs 82%, reiser sammen med mannen, mens 36 gifte kvinner reiser uten. Av de 36 skal 34 gjenforenes med mannen som allerede er i Amerika, mens de to siste ikke oppgir hensikten med utvandringen. Jeg antar at de skal det samme. Gifte kvinner skulle helst reise sammen med sine ektemenn, men det betyr at mennene måtte komme og hente dem. Det ville bli dyrere enn å sende penger til reisen. "*... Ikke regn med at jeg kommer, for selv om jeg ville, så kan jeg ikke, for å reise uten penger vet jeg ikke hva skulle være godt for,*" skriver Luis de Córdoba i 1566. 3 Ikke overraskende er det dermed flere kvinner som reiser over for å gjenforenes med mannen sin enn kvinner som blir hentet, hhv. 36 og 5 gifte kvinner.

I brevene fra Amerika oppfordres mottakerne til å slå følge med navngitte personer som skal tilbake til Amerika, som regel venner av brevskriverne. Det må ha vært en fordel for utvandrerne å ha med noen i sitt følge som har kontakter i Sevilla og som har gjort turen før. Jeg vil derfor se om jeg finner noen forbindelse mellom de som vender tilbake og vanlige utvandrere. Utvandring fra ett sted fører til enda mer utvandring fra dette stedet, siden det allerede finnes folk fra hjemtraktene i Amerika som de nyankomne kan få hjelp av. Det er dermed ikke tilfeldig at de fleste utvandrerne kommer fra Andalucia og Extremadura. De første ekspedisjonene ble sendt ut fra havner i sørvest og fikk besetning fra disse områdene.

Mange utvandrere i mitt materiale har tydeligvis slått seg sammen i grupper når de registrerer seg. Noen ganger er dette oppgitt i kildene, men som regel må jeg finne ut av det selv. Noen utvandrere reiste sammen hjemmefra, mens andre traff hverandre underveis eller i Sevilla. Det var funksjonærene ved Casa de Contratación som fordelte passasjerene på skip, og ved å registrere seg samtidig, ville de som ønsket det ha muligheten til å havne på samme

skip.

Disse gruppene av utvandrere er av forskjellige slag, og jeg vil presentere de typene jeg har funnet som kan knyttes til familie-relatert utvandring. Det typiske familiefølget består av to eller tre familier fra samme sted som slår seg sammen når de skal reise. Noen ganger er familiene i slekt med hverandre, andre ganger ikke. Det er også vanlig at flere familier reiser sammen i en comitiva. De fleste medlemmer i en comitiva er allikevel ugifte kvinner og menn, mest menn. Noen comitivas består også av like mange slektninger og venner av familien som av tjenestefolk.

Jeg undersøker flere forhold for å finne ut av hvilken forbindelsene utvandrerne har til hverandre. Først og fremst ser jeg etter de som er fra samme sted, og som registrerer seg på samme dato. I tillegg ser jeg på hvor i Amerika de har tenkt seg. Dette er lettest å finne fram til når det dreier seg om utvandrere fra forholdsvis små steder. Det har for eksempel ingen hensikt å undersøke utvandrere fra Sevilla by, det er alt for mange av dem og opplysningene for få. Navn, både fornavn og etternavn, kan gi ledetråder med hensyn til slektskap mellom utvandrerne. Oppkalling etter både foreldre og besteforeldre var tydeligvis normen, og jeg ser da etter navn som går igjen i flere av familiene i en gruppe. En må også gå ut fra at det på små steder har vært en ganske stor grad av inngifte opp i gjennom åra, slik at veldig mange av innbyggerne der er i slekt med hverandre på et eller annet vis. Når det gjelder utvandrere fra Extremadura, har Altmans bøker og artikler vært til stor hjelp i dette arbeidet. Hun har laget en liste over alle som utvandret fra Trujillo i åra 1568 til 1580 bygd på flere kilder enn katalogen, og noen av kvinnene i mitt materiale finnes der. 4

Følger av slektninger som utvandrer sammen

Jeg har funnet i alt fem følger av kjernefamilier som er i slekt med hverandre. Ett følge pekte seg ut med en gang fordi det er så få andre fra samme område i materialet mitt. Det gjelder en gruppe av familier fra Valle de Soba i Cantabria på nordkysten av Spania. 5 Tre ektepar registrerer seg 8 mai 1576 for Casa de Contratación i Sevilla. Lisensene til å utvandre er utstedt i september året før. Til sammen er det fem kvinner og fem menn i dette følget. Tre av dem er barn og en er søster av ektemannen, og hun er med som brorens *criada*. Det ene ekteparet er lavadelige *hidalgos*, mens jeg ikke har kunnet plassere de andre ektefolkene i sosiale kategorier. Alle skal til Ny Spania, uten at de angir nærmere hva de skal gjøre der, eller om de har noen slektninger i Amerika. Det er heller ingen som oppgir noe yrke, slik at det alt i alt ikke er mulig å kategorisere dem under noen spesiell hensikt. Den eneste er altså søsteren/tjenestejenta María de Velasco.

Som jeg nevnte innledningsvis, kan navn være til hjelp i arbeidet med å kartlegge slektskap, men i dette tilfellet kompliserer de forholdet. Alle de fem kvinnene heter María, og flere av dem har også samme etternavn. Hvilke Maríaer som har samme etternavn, kommer imidlertid an på hvilken kilde en bruker. Dette problemet kan skyldes en misforståelse enten ved registreringen i 1576 eller ved utgivelsene i 1917 og 1980. To av ektemennene heter nemlig hhv. Gaspar García og García Martínez, så mulighetene for misforståelser er mange. Jeg antar uansett at det er et visst slektskap mellom de tre ekteparene, og at de har valgt å utvandre sammen.

Bare ett av ekteparene, García Martínez og María Zorrilla, har med seg barn. De har til gjengjeld tre stykker, to sønner og en datter. Barna er ikke oppgitt i lisensen. Ekteparet Juan de Velasco og María Sánchez, skal ifølge lisensen ha med seg barn, men de har ingen i katalogen. Kanskje er de etterlatt hjemme, eller kanskje er det enda en misforståelse? Jeg antar at ekteparene er ganske unge, siden de har så få barn med seg.

I tillegg er det en tjenestejente, Catalina Sánchez fra Barcelona i Cataluña, som oppgir en Gaspar García som arbeidsgiver. I lisenslistene oppgis han å være fra samme sted som henne, mens det i katalogen er tydelig at det er den ovennevnte Gaspar fra Cantabria det siktes til. Jeg regner henne som tjenestejente for familien fra Soba.

Det er langt fra nordkysten til Sevilla, og altså få derfra som utvandrer via Sevilla på 1570-tallet. Forklaringen kan være at befolkningen i de andre områdene brukte andre havner i nord, som for eksempel Santander. I 1573 stadfestet Kronen tillatelsen til å bruke havnene i Baskerland, Asturias og Galicia i tillegg til Santander i Cantabria. 6 Uansett måtte skipene innom Sevilla for kontroll av lasten. Det virker da litt rart at utvandrere fra nordlige provinser skulle bry seg om å reise helt til Sevilla for så å få skipsleide derfra, når de heller kunne reise fra en havn i nærheten. Forklaringene kan være mange og sammensatte. Den oversjøiske trafikken fra Santander eller andre havner i nord har helt sikkert vært mindre enn fra Sevilla, slik at det har det vært færre muligheter til å skaffe seg skyss. I Sevilla var det funksjonærene ved Casa de Contratación som fordelte passasjerene på de forskjellige skipene, og i det hele tatt må en vel gå ut fra at det administrative apparatet fungerte bedre der enn i de nordlige havnebyene. Utvandrerne fra nord måtte uansett først til Madrid for å få lisensen, hvis de da ikke sendte noen i sitt sted. Det kan godt tenkes at de så seg bedre tjent med å reise innom Madrid på veien til en havn der det var flere muligheter til å skaffe skipsleide og der det

fantas et godt administrativt apparat beregnet på utvandrere. En må heller ikke glemme at alle skipene ble samlet i konvoier som bare seilte til Amerika to ganger i året.

Familier fra samme sted

De fleste familiegrupper som kommer fra samme sted og som utvandrer sammen, er ikke i slekt med hverandre. Jeg har funnet 10 følger av sambygdinger som har slått seg sammen når skal til Den Nye Verden. María Losa og Ana Nuñez registrerer seg med ektemenn, barn og dessuten Marías søster Juana som criada den 7 mai 1575. De er alle fra landsbyen Cazalla de la Sierra i provinsen Sevilla og de skal til Ny Spania.

Det er ikke oppgitt noe yrke for noen av mennene i dette følget, men begge er vecinos, det vil si at de eier huset sitt selv. Jeg har plassert den ene familien, María Losa og mannen Francisco de Morón med barn, i den midterste sosiale kategorien. Dette fordi de har med seg en criada, Juana de la Losa. Det er typisk at hun er en nær slektning av dem, nærmere bestemt Marías søster.

María er Franciscos andre kone, og både hans barn fra første ekteskap og deres felles barn er med til Amerika. Francisco har en sønn og en datter med begge sine koner, og begge døtrene har for sikkerhets skyld fått navnet María 7. Den eldste sønnen er, som god skikk tilsa, oppkalt etter sin far. På samme måte har kone nummer 2, Ana, oppkalt sin eldste datter etter seg selv.

Disse to familiene er altså et eksempel på utvandrere fra samme sted som har slått seg sammen for å reise til Amerika. Det er ikke godt å si om de har kontakter i Sevilla by, men så vidt jeg kan se, har de i alle fall ikke følge med noen "amerikaner" når de drar. Det kan hende at familiene har oppmuntret hverandre til å utvandre, og at ingen av dem var interessert i å reise uten å ha følge med noen de kjente.

Grupper av slektninger og andre fra samme landsby

Noen av gruppene av utvandrere fra samme sted som reiser sammen består av ganske mange personer, og av og til har de også forbindelse til reisefølger fra andre steder. Ved hjelp av Altmans liste over utvandrere fra Trujillo, kan jeg gi et mer utfyllende bilde av ett slikt følge, og hvordan utvandringen mer eller mindre forgreiner seg. Utvandrerne fra Trujillo "klumper" seg sammen rundt noen få datoer, og jeg har funnet fram til noe jeg tror er to store grupper av utvandrere. I løpet av en uke i 1575 og en uke i 1577 registrerer hele 19 kvinnelige utvandrere seg ved Casa de Contratación i Sevilla.

Den første gruppa registrerer seg fra 17 til 20 mai 1575, og består i følge katalogen og lisenslistene av 8 kvinner og 11 menn. Den andre består av flest kvinner, 11 kvinner og 4 menn, og registrerer seg mellom 15 og 20 mai 1577. Det er denne siste jeg skal undersøke nærmere.

Gruppa består av fem familier, med til sammen 12 barn, 8 døtre og 4 sønner. Dermed blir antallet kvinner i denne gruppa såpass høyt. Bare fire ektemenn er med, den siste familien består av kone og døtre som skal gjenforenes med mann/far i Ny Spania. Flere av familiene er antakeligvis i slekt med hverandre, men jeg er ikke sikker på hvilken måte. Nøkkelpersonen ser ut til å være Isabel García. Hun skal gjenforenes med mannen Alonso de Gironda, og reiser over sammen med døtrene Inés, María og Isabel. 8 Antakeligvis er hun også moren til doña Beatríz de Gironda, som reiser sammen med mannen Alonso López Ramírez. Beatríz har ingen barn, så jeg antar at hun er forholdsvis ung, men at hun samtidig er Isabels eldste datter. Francisca de Gironda er antakeligvis en slektning av Isabels mann. Hun og mannen Lorenzo del Puerto har datteren María.

Isabel er den eneste som har med seg tjenere i dette følget. Francisca Rodríguez er også fra Trujillo, og moren hennes heter faktisk også Isabel García. Det kan bety at hun er en slektning, men det kan også være tilfeldig. Både Isabel og García er vanlige navn. I tillegg er Isabels nevø Francisco Díaz med, men ikke med dette følget. 9 Han registrerer seg 22 mai som criado for en annen mann fra Trujillo. Francisco selv er ikke derfra, men fra en landsby lenger nord i provinsen Cáceres.

Doña Beatríz og mannen registrerer seg et par dager senere enn Isabel og Francisca, nemlig den 20 juni. Det er samme dagen som en annen familie i denne gruppa, ekteparet Inés González og Cristóbal Rodríguez, registrerer seg. De har med seg datteren Juana og Inés søster María. De ser ikke ut til å være i slekt med noen av de andre, men har antakeligvis slått følge med de andre fra samme byen inn til Sevilla for så å dra til Den Nye Verden. Det samme har nok familien til Juan de Belvis og Teresa González. De er fra en annen landsby i nærheten av Trujillo. De er nok på Isabels alder, for de har sju barn. De har også med seg Teresas halvsøster Catalina González som criada.

Altman har flere opplysninger om Teresas familie. Som nevnt i kapittel 3, måtte Juan de Belvis fornye lisensen sin fra 1570. Han ble syk, noe som nok bidro til at den økonomiske situasjonen ble verre, slik at familien ikke hadde råd til å utvandre den gangen. Teresa og Catalinas far, Juan de Monroy, hadde vært i Amerika, antakeligvis i Peru sammen med Pizarro-brødrene, som også var fra Trujillo. Han kom tilbake til Spania i 1550-åra, og slo seg tydeligvis ned i hjembyen.

I 1570-åra er det imidlertid få fra Cáceres som drar til Peru, som de fleste andre foretrekker de Ny Spania. Det kan hende at dette har noe med Pizarro-brødrenes dramatiske vekst og fall å gjøre, og de konsekvenser dette fikk for de conquistadorer som sto på deres side i konflikten med Kronen. Den vanligste straffen var å få formuen inndratt, noe som også kunne gå ut over familien i Spania. Isabel de Sotos bror døde før konflikten var over, men ble dømt allikevel. Isabel, som hadde blitt oppdratt av Inés Rodríguez de Aguilar, Pizarroenes overhode i hjemlandet, måtte betale tilbake medgiften broren hadde sendt henne fra Peru.

Dette store følget av trujillanere er et godt bilde på hvordan utvandringen skjedde. Flere familier fra ett sted slo seg sammen for å utvandre, og sørget også for å få med seg andre ugifte slektninger, gjerne som tjenestefolk. Byene Trujillo og Cáceres sendte ut veldig mange utvandrere på 1500-tallet, særlig etter erobringen av inka-riket, som jo ble ledet av conquistadorer fra nettopp disse byene.

Store følger med mange tjenere - *comitivas*

Comitivaen skiller seg litt ut fra de andre reisefølgene jeg beskriver. Medlemmene i følget skal arbeide for lederen, men kildene angir sjelden hva slags arbeid og hvor lenge arbeidsforholdet er ment å vare. Det er som sagt flest ugifte menn i en *comitiva*, men av og til også familier med barn. Som regel står det i kildene at ektemannen skal arbeide for den som har med seg *comitivaen*. Noen blir oppgitt å være *criados*, det vil si tjenere eller klienter. Av i alt 10 *comitivas*, har to med seg én familie, mens fire har med seg to eller flere familier. Ingen *comitiva* består kun av familier som skal arbeide.

Ungkaren Cristóbal Montero har med seg den største *comitivaen* av alle. De fleste i hans følge er ugifte menn, 24 i alt, og som han er nesten alle fra Constantina i provinsen Sevilla. I tillegg er det fem familier med. Alle mennene blir oppgitt å være enten *hombres*, menn, eller *labradores*, arbeidere. Jeg antar at Cristóbal enten skal etablere en bedrift av et eller annet slag eller at han skal ha ansvaret for en spesiell arbeidsoppgave i Den Nye Verden. Yrket hans er ikke oppgitt, men han kan være for eksempel byggmester eller liknende.

Bare to av familiene har med seg barn. Beatríz Alonso og Rodrigo Alonso Jaramillo har til gjengjeld fire, to sønner og to døtre. María Esteban og Gonzalo de Carvajal har en av hver. Disse to parene er antakeligvis noe eldre enn de andre. Siden såpass mange er ugifte og de som er det, stort sett har få eller ingen barn, antar jeg at det dreier seg om en ganske ung *comitiva*.

Jeg finner det sannsynlig at kvinnene også skal arbeide for Cristóbal Montero, antakeligvis i husholdningen. Spanske husholdersker kunne gi sosial prestisje i Amerika. Det kan også tenkes at de spanske kvinnene skulle ta seg av opplæringen av de innfødte kvinnene, både med hensyn til språk og huslige sysler. Cristóbal Montero har jo ingen kone som kan ta dette ansvaret.

Mennene i et følge har samme yrke

Det er sjeldent i mitt materiale at flere med samme yrke slår seg sammen i grupper. Den eneste yrkesgruppa dette gjelder er handelsmenn, men de reiser sjelden med konene sine. Det er i alt 98 handelsmenn i materialet mitt, og av dem er 25 gifte, mens bare 4 har med seg konene sine. De andre har fått tillatelse til å være borte i tre år. Jeg har allikevel funnet et eksempel på at handelsmenn med familier reiser sammen. Ektemennene til María de Torres og Ana Estacia de Ortíz er begge handelsmenn, og familiene er registrert 17 september 1577 for å reise til Tierra Firme. Siden familiene er med, må det dreie seg om handelsfolk som skal til Amerika for å etablere en bedrift eller liknende.

Det er mulig at de to mennene, Bernardino Nuñez og Gaspar de Sandoval, har vært i Amerika tidligere og kjenner forholdene, men det sier kildene ikke noe om. Sistnevnte er fra Sevilla by, mens førstnevnte er fra Sanlúcar de Barrameda i Cádiz og jeg antar at begge er tilknyttet et større handelshus i Sevilla. De skal antakeligvis til Amerika for å opprette eller drive en permanent handelsstasjon der. At den en er permanent, er det faktum at begge har med seg familiene et tegn på.

Kvinner som skal gjenforenes med mennene i Amerika

Kvinner som skal gjenforenes med mennene sine ser ut til å slå seg sammen i større grad enn andre grupper i mitt materiale. De registrerer seg stort sett i puljer, noe som tyder på at mange kan ha visst om hverandre og benyttet sjansen til å få selskap på turen. Til sammen er det 36 kvinner som reiser med og uten barn for å "*hazer vida maridable*" i Amerika. Hele 23 av dem er fra Sevilla by, noe som gjør det litt vanskeligere å si sikkert at flere av dem reiser sammen. Sevilla var en storby, og selv om flere gifte kvinner registrerer seg på samme dag og oppgir den samme hensikt med utvandringen, er det ikke sikkert at de har noe med hverandre å gjøre. Det er allikevel påfallende at såpass mange kvinner gjør nettopp det: de registrerer seg samtidig for å gjenforenes med mennene sine i Amerika. Ved å trekke inn reisemålet blir mønsteret enda tydeligere. Jeg finner det naturlig at kvinner som reiser uten mann, om de møtes, velger å reise sammen til Amerika.

Som jeg har nevnt tidligere, ble skipene som skulle til Amerika samlet i to konvoier, *flotas*, etter hvilken havn de skulle til der borte. Konvoien som skulle til Karibia og Ny Spania forlot hjemlandet mellom juni og slutten av august, mens konvoien til de sørligere delene dro mellom mars og juni. 10 10 gifte kvinner skal til sør, det vil si til Tierra Firme, Ny Granada og Peru. 11 Disse 10 registrerer seg i løpet av høsten og vinteren. Dermed er alt klart før de skal reise på våren. Tilsvarende registrerer de kvinnene som skal til nord seg om våren og sommeren. Siste frist for å reise til Ny Spania var ifølge Chaunu 20 august, og siste registreringsdato blant disse kvinnene er 3 juni.

Kvinnene som skal til sør, og dermed først til havna Nombre de Dios i Tierra Firme, registrerer seg i to puljer. Den første mellom 14 desember 1575 og 25 januar 1576, og jeg antar da at de drar på vårparten 1576. Den andre puljen drar ut på våren året etter. Ingen av kvinnene som skal til de nordlige delene skal til Karibia. De skal enten til Ny Spania eller Mellom Amerika, og første stopp på fastlandet for dem er da havnebyen Veracruz. Det er gifte kvinner som skal gjenforenes med mannen sin i visekongedømmet Ny Spania med hver av de tre sommerkonvoiene mellom 1575 og 1577.

Det er enklest å slå fast at kvinnene reiser sammen i de tilfellene der de kommer fra andre steder enn Sevilla. Francisca de Escobar og Catalina Pérez er begge fra Burguillos i Badajoz i Extremadura, og de registrerer seg 7 juni 1576. Begge har med seg barn, og Francisca har også en criada. Catalina har i tillegg følge av niesen Catalina González, som allerede er blitt enke, og sønnen hennes. Det kan hende at de har møtt Catalina Aguda fra Toledo på veien eller i Sevilla og slått seg sammen med henne, for hun er i samme ærend og registrerer seg samme dag. Hun er gift for andre gang med en utvandret bokhandler, og har med seg datteren av første ekteskap og broren sin. De skal alle til Ny Spania.

Nesten alle kvinnene som registrerer seg vinteren 1575/76, og altså skal til de sørlige områdene, er fra byen eller provinsen Sevilla. Fire kvinner er fra byen, én fra Brenes i samme provins og den siste er fra Ronda i provinsen Málaga. Alle er altså fra Andalucía. Den siste kvinnen, Catalina Giraldo, reiser nok ikke sammen med de andre kvinnene: Hun er nemlig med i følget som er beskrevet under neste punkt. 12

Kvinner i følge med familie og "indianere"

Til sammen er det 87 menn og 19 kvinner som vender tilbake til Amerika. De fleste av mennene er ugifte, men endel er gifte menn som har reist tilbake for å hente kone og barn i Spania. I alt 10 "indianere" har med seg kvinner tilbake til Amerika. 6 gifte menn henter konene sine, 5 av dem har også barn. De andre henter andre slektninger, og en enkemann henter sine fire døtre. De som vendte tilbake måtte også ha tillatelse for å få reise, så de kan finnes igjen i lisenslistene. 13

Luis Arias Maldonado kom tydeligvis sammen med en mestis til Spania, og reiser også i følge med ham tilbake til Ny Granada i 1576. 14 Følget hans er imidlertid større enn som så. I tillegg til kona doña Catalina Giraldo og datteren doña Isabel, er criadaen Francisca Martín og svigerinnen doña Catalina Giraldo med. Sistnevnte er antakeligvis i slekt med den andre kvinnene med samme navn, og hun er gift med Luis bror Juan Prieto Maldonado. Han er allerede i Amerika. Dette tilfellet er litt spesielt, for lisensen er utstedt på doña Catalina, som er gift med Juan, og ikke på Luis, som skal hjem til Ny Granada. Jeg vil anta at de to brødrene bor i nærheten av hverandre i Amerika, og at den ene da dro hjem for å hente begge konene.

Familien er ikke hidalgos, men har stamtreet i orden. De er av *gente principal*, framtreddende folk, og har slektninger i Inkvisisjonen. Oppramsingen av Luis forfedre røper også at faren var conquistador, og at sønnen ved hans død arvet hus og annet i Ny Granada. Luis farmor hette det samme som hans kone, så det er mulig at ekteparet er søskenbarn eller liknende.

Antonio de Andrade har med seg et større følge tilbake. Utenom kona doña Inés de Alcocer og barna doña Francisca de Andrada og Diego de la Peña, har han med seg den uekte sønnen Luis de la Peña, konas ugifte søstre doña Catalina og doña Aldonza og svigermoren doña Leonor. 15 I tillegg er en viss Cristóbal de Godoy med, uten at kildene angir noen nærmere forbindelse. 16 Dessuten er det to familier med, som skal arbeide for ham. 17 Det er tydelig at Antonio de Andrade har gjort det bra i Amerika, og at andre ser sitt snitt til å skaffe seg en bedre tilværelse gjennom hans suksess.

Jeg hadde ventet at flere kvinner, og for den saks skyld også menn, skulle reise i følge med en som vender tilbake enn det jeg har funnet. I alt 26 kvinner blir med en "indianer" tilbake til Amerika. 12 av disse er døtre og 6 er koner.

Ugifte slektninger

Jeg behandler ikke de ugifte kvinnelige slektninger som er med som slektningenes criada i dette kapittelet. De ugifte kvinnene som reiser sammen med sine foreldre er heller ikke med her. Ugifte kvinner sto formelt under farens myndighet, slik at det ikke er så godt å si hvem som har bestemt at disse kvinnene skal utvandre. Det kan være at de selv har presset foreldrene for å få lov til å dra, men det kan også hende at foreldrene vil at de skal gjøre det. For ugifte kvinner fra høystatusfamilier kan foreldrenes ønske om å knytte allianser med rike menn i Amerika ha vært utslagsgivende. Noen ekteskapsavtaler kan jo for eksempel ha vært inngått før kvinnene dro, men slike opplysninger finnes ikke i de kildene jeg har til rådighet.

I alt er det 21 ugifte kvinner som er med slektninger som utvandrer. Jeg regner med at disse kvinnene er forholdsvis unge, og at de utvandrer i håp om skaffe seg et bedre gifte i Amerika enn det som var mulig hjemme. Bare fem av kvinnene har tittelen doña, og alle reiser som del av en comitiva, slik at de nok tilhører forholdsvis velstående familier. De andre kvinnene har jeg ikke kunnet plassere i sosiale grupper.

I flere tilfeller reiser to og to søstre sammen med for eksempel broren sin og hans familie. Jeg har funnet til sammen fire par søstre, og to av parene reiser sammen med familien til en annen søster, ett par med brorens og ett med onkelen og hans kone og fem barn. Antakeligvis er søstrene yngre enn sine søsken, slik at de benytter anledningen når en av de eldre søsknene bestemmer seg for å utvandre. Det har nok vært en ekstra trygghet å reise sammen med sine nærmeste, både for dem selv og for foreldrene som sender dem av gårde.

Juan Moreno Alvarez de Toledo og doña Leonor de Valdivia har med seg tre ugifte kvinnelige slektninger som del av sitt store følge. 18 Søstrene doña María og Antonia de Morales er enten halvsøstre av doña Leonor eller i slekt med henne på annen måte, mens doña Leonor Serón er Juans kusine. 19 Jeg vil absolutt tro at det er utsiktene til et fordelaktig giftemål som har vært motivasjonen for de tre doñaenes utvandring.

Doña Aldonza og doña Catalina de Alcocer er de samme som er nevnt over. 20 De har sammen med moren slått følge med søsteren doña Inés og svogeren Antonio de Andrade når han reiser tilbake til Amerika. Selv om moren deres er med, er ikke dette et eksempel på døtre som utvandrer sammen med foreldrene. Det er heller snakk om at hele familien benytter sjansen når svigersønnen/svogeren kommer hjem for å hente kone og barn. Det samme gjelder Inés de Aguila og moren Isabel Lorenzo. 21 Broren Pedro de Monteagudo er gift med en annen Isabel Lorenzo, og tar med seg søsteren og moren i tillegg når han vender tilbake til byen Popayán i Ny Granada.

Av de som ikke reiser to søstre i lag, har tre kvinner følge med en søster og hennes familie og to med en brors familie. Juana de León reiser sammen med en ugift bror i følge med en onkel til Quito. 22

Catalina de Escobar fra Granada tar, i likhet med doña Leonor de Serón, følge med fetteren sin og hans familie. Fetteren Juan de Escobar drar til Hispaniola som criado for en doktor. En annen granadiner, en ugift mann, er også med dette følget. Yrkesbetegnelsen criado innebærer, som jeg har vært inne på tidligere, ikke et rent arbeidsforhold, men heller en status som en klient eller agent. Fetteren er antakeligvis ikke så dårlig stilt økonomisk, siden han har med seg to andre passasjerer utenom sin nærmeste familie.

Det var altså ikke så uvanlig at utvandrerne tok med seg unge, ugifte kvinnelige slektninger når de dro til Amerika. Årsakene kan ha vært mange og sammensatte, men utsikten til den bedre tilværelsen et ekteskap med en "amerikaner" som hadde slått seg opp representerte, har nok vært viktig her. Både foreldre og døtre kan nok ha ansett mulighetene til et bedre gifte i Amerika som så viktige at døtrene burde reise. Det var faren som hadde den formelle makten i disse tilfellene og vi kan ikke se bort fra at den er blitt misbrukt, slik at unge kvinner ble tvunget til å dra. Samtidig lå kvinnens muligheter til sosial mobilitet og en stabil og trygg tilværelse stort sett innenfor ekteskapets rammer, så døtrene kan av den grunn absolutt ha vært interessert i å utvandre.

KVINNER UTEN FAMILIETILKNYTNING TIL ANDRE UTVANDRERE

Ifølge min inndeling skal ingen av kvinnene reise sammen med slektninger, men jeg har allikevel to stykker under dette punktet. Den ene, Francisca Gómez, har med seg barnebarnet Justa Rufina over til Amerika. Den andre er doña Francisca de Mariana, og hun har med seg en criada som kan være halvsøsteren hennes eller på annen i slekt med henne. Begge er enker, og jeg antar egentlig at de har noen slektninger de skal slutte seg til, men kildene gir ingen slike opplysninger. Med grunnlag i kildene mine kan ingen av dem kan sies å benytte seg av familiekanalen ved utvandring.

Til sammen er det 29 kvinner i denne gruppa. Seks av kvinnene har med seg tjenestejenter, og jeg går da ut fra at de er i en noenlunde trygg økonomisk situasjon. Jeg regner dem dermed ikke med blant de "mystiske" kvinnene. De absolutt fleste kvinner med tjenere har en tjenestejente, *criada*. Beatriz de Zuñiga er litt spesiell i denne sammenhengen, siden hun har med seg en mannlig tjener. 23 Ikke er de fra samme sted heller; hun er fra Guadalajara i Ny Castilla, mens han er fra Burgos i Castilla-Leon. Han kan være en slektning eller kjenning som har benyttet denne muligheten til å komme seg til Amerika, men han kan også være "noe helt annet". De er registrert samme dag, 9 juni 1576.

Jeg har plassert 10 av kvinnene uten familie i sosiale grupper. De fleste har høy sosial status, bare tre kvinner tilhører den midterste gruppa. Det er seks doñas og én adelig kvinne, og dessuten tre til som er plassert ut fra kriteriet om tjenere. Tre av doñaene har med seg (forholdsvis små) comitivas. Doña María de Morales har med seg en tjenestejente som heter Beatriz og et ektepar, Alonso Esteban og Magdalena de Olias. 24 Doña María Pardo har med seg datteren doña Ana de Salamanca, den foreldreløse jenta Catalina og to criadas.

TABELL 6: KVINNELIGE UTVANDRERE UTEN FAMILIETILKNYTNING

R

EGION	Andalucia	Extremadura	Ny-Castilla	Castilla-Leon	SUM
abs. tall	16	1	8	4	29 kvinner

Kilde: Eget materiale

Oversikten over kvinnenes hjemsted skiller seg noe ut fra det totale bildet. Som ventet er de fleste kvinnene fra Andalucia, mens det er overraskende få fra Extremadura. Både Extremadura og Castilla-Leon var godt representert både når det gjaldt kvinnene totalt og blant kvinner som utvandret sammen med familien. Lemus hevder i Historia General at svært få kvinner fra Extremadura utvandret på egen hånd; de aller fleste foretrakk å reise sammen med nære eller fjerne slektninger. 25 Dette gjelder for såvidt alle de kvinnelige utvandrerne, men det virker underlig om det skulle gjelde kvinnelige extremeñere i større grad enn kvinner fra andre steder. Mitt materiale er kun for tre år, og et videre tidsperspektiv ville kanskje gi et annet svar.

Jeg finner det også litt merkelig at så få kvinner er fra Castilla-Leon sammenliknet med Ny-Castilla. Forklaringen kan være at Castilla-Leon er lenger unna Sevilla, eller at mitt utvalg er for skjevt til å kunne si noe om akkurat dette spørsmålet.

I denne gruppa er det ingen kvinner fra de nordlige og østlige delene av Spania. I dette tilfellet er jeg mer tilbøyelig til å tolke det som en generell tendens blant utvandrerne. Å utvandre fra disse delene av landet krever større ressurser og setter høyere krav til den enkelte kvinne enn om hun reiser fra områder nærmere Sevilla. Det er godt mulig at disse kvinnene i større grad enn andre kvinner velger havner nærmere hjemstedet om de ønsket å forlate Spania, slik at tallene gir et litt skjevt inntrykk av hvor utvandrerne er fra.

Jeg nevnte innledningsvis at det er disse 29 kvinnene, i tillegg til tjenestejentene, som i tilfelle kan opptre som selvstendige aktører i utvandringen. De utvandrer ikke sammen med slektninger eller andre, noe som kan tyde på at de ikke er underlagt noen mannlig autoritet. I de tilfellene der de utvandrer i følge med slektninger, er det slektningen som er underlagt disse kvinnenes autoritet. Doña Francisca de Mariana har for eksempel med seg halvsøsteren som criada. 26

Mange av kvinnene, 13 stykker, reiser alene. Jeg har ikke kunnet finne noe sannsynlig reisefølge for disse 13. Registreringsdatoene er i det hele tatt ganske spredt i tid. Bare på tre datoer er det mer enn én kvinne som ikke er tilknyttet familieutvandring registrert, og det dreier seg i hvert tilfelle bare om to kvinner. Disse seks kommer fra

forskjellige steder i Spania, slik at de nok ikke har hatt noe med hverandre å gjøre før de dro hjemmefra. Muligheten for at de kan ha truffet hverandre i Sevilla er allikevel til stede. Hele 11 av kvinnene har barn, slik at flere nok kan ha sett fordelene ved å slå seg sammen med andre i samme situasjon. De skal antakeligvis med samme konvoi, men den sosiale avstanden mellom dem er nok for stor. For eksempel har doña María de Ecobar og Catalina Rodríguez hhv. ett og seks barn, men det er lite sannsynlig at de har hatt følge med hverandre. 27 Catalina oppgir ingen navn på barnas far, og er nok en enslig mor som håper på bedre kår i Amerika, og i det hele tatt lite egnet selskap for en doña i enkestand.

I HVILKEN SAMMENHENG UTVANDRER CRIADAENE?

I dette kapittelet er det forholdet mellom *criada* og arbeidsgiver som interesserer meg. Jeg har allerede nevnt at flere er i slekt med sine arbeidsgivere, men det kan også tenkes andre former for noenlunde nær tilknytning. For å belyse dette forholdet vil jeg bruke variablene hjemsted og registreringsdato. Har arbeidsgiverne med seg tjenere hjemmefra når de drar til Sevilla, eller skaffer de seg tjenere der? Og er det mulig at noen av tjenestejentene i mitt materiale er noe annet enn det de gir seg ut for?

Altman mener at "alle" hadde tjenere, og at så mange som mulig tok med seg tjenere til Den Nye Verden. En viss utskifting må det også ha vært, en må for eksempel regne med at noen av tjenestejentene giftet seg. Jeg vil ikke se bort fra at mange kvinner tok sjansen på å begi seg til Sevilla alene for å eventuelt å ta seg arbeid for emigranter. Det tryggeste var nok allikevel å skaffe seg arbeid så tidlig som mulig.

Tjenestejentene i mitt materiale oppgir 66 forskjellige arbeidsgivere. Endel er menn uten kvinnelig reisefølge, som for eksempel biskopen av San Juan de Puerto Rico, og de finnes dermed ikke i min database. Jeg kan allikevel finne ut av hvor de er fra, siden alle, unntatt de jeg ikke finner, står oppført i katalogen. To arbeidsgivere er antakeligvis så rike og berømte at de ikke trenger å oppgi hjemstedet, nemlig den nevnte biskopen og *tesorero* Rui Díaz de Mendoza og kona doña María de Velasco. Dermed kan jeg si noe om hjemstedet til 55 arbeidsgivere, som igjen har 79 tjenestejenter. I databasen har jeg 57 arbeidsgivere, men to av disse oppgir altså ikke hvor de er fra. Til sammen har jeg da 21 tilfeller der enten tjenestejenta eller arbeidsgiverens hjemsted er ukjent, slik at til sammen kan jeg finne ut av dette forholdet for 73 tjenestejentes del.

Tjenestejentenes og arbeidsgivernes hjemsted

Jeg vil nå finne ut av om de to parters hjemsted kan si noe om forholdet mellom *criada* og arbeidsgiver. Jeg vil se på hvor mange som er fra samme sted, provins eller region. Senere vil jeg se om det er mulig å finne noe geografisk mønster blant de som ikke er fra noenlunde samme sted, og min teori er at arbeidsgiverne er fra steder lenger nord enn tjenestejentene. Det vil si at de ansetter arbeidskraft enten på veien til Sevilla eller når de er kommet fram.

FIGUR 7: TJENESTEJENTENE OG ARBEIDSGIVERNES HJEMSTED

I til sammen 33 tilfeller er både *criada* og arbeidsgiver fra samme sted, og ikke mindre enn 21 av disse tilfellene gjelder Sevilla by. I tillegg er det 7 tilfeller der de to partene er fra samme provins, (tre av dem gjelder provinsen Sevilla), og 8 tilfeller der partene er fra samme region. I figuren under har jeg til sammen 17 tilfeller der hjemstedene er ukjente, slik at jeg ikke kan si noe om dette spørsmålet. Omtrent halvparten av tjenestejentene er fra samme eller noenlunde samme sted eller område som arbeidsgiveren. Det skulle tyde på at det var lettere for en potensiell *criada* å få seg arbeid i hjemtraktene. Særlig gjelder dette kvinnene i Sevilla by, siden alle utvandrere måtte dit.

Jeg vil nå se nærmere på hvilke regioner tjenestejentene og deres arbeidsgivere er fra. I tabellen under står regionen *criadaene* er fra i den lodrette kolonnen, mens forholdet til arbeidsgiveren står i den vannrette.

TABELL 7: TJENESTEJENTENE OG ARBEIDSGIVERS HJEMSTED

G

EOGRAFISK FORHOLD _____ REGION	samme sted	samme provins	samme region	ikke fra samme sted	vet ikke	SUM
Andalucia	23	3	7	20	9	62
Extremadura	6				2	8
Ny-Castilla		3		4		7
Castilla-Leon	2	1	1	3	4	11
Cantabria	1					1
Cataluña				1		1

Valencia				1		1
Afrika				1		1
Ukjent region	1				2	3
SUM	33	7	8	30	17	95

Kilde: Eget materiale

Nesten 2/3 av tjenestejentene og litt over halvparten av de kvinnelige utvandrerne er fra Andalucia, slik at det ikke er så merkelig at denne regionen dominerer i tabellen. De andalusiske criadas er delt i to omtrent like store grupper: De som er fra akkurat samme sted som arbeidsgiver og de som er fra helt forskjellige steder. Dette styrker min teori om at arbeidsgiverne ansatte tjenerskap når de var vel kommet fram til utskipningshavna, og gjorde seg klar til å dra til Amerika. Hva så med de andre tjenestejentene? Criadas fra de to Castilla-provinsene arbeider sjelden hos noen fra samme sted, men viser allikevel en viss spredning med hensyn til hvor i landet arbeidsgiverne er fra. Det er bare to criadas fra Cantabria i materialet mitt, slik at jeg ikke vil trekke noen konklusjoner av dette forholdet. Det er imidlertid 8 criadas fra Extremadura, og jeg synes det er påfallende mange av dem som er fra samme sted som arbeidsgiveren. I to av tilfellene vet jeg ikke hvor arbeidsgiveren er fra, mens de seks andre tjenestejentene arbeider for utvandrere fra akkurat samme sted som dem selv. Det kan være at de ikke er villige til å reise så langt som andre, ikke en gang til Sevilla, og at de jevnt over er mer usikre enn andre. Det kan også være tilfeldigheter inne i bildet, men jeg finner det som sagt litt merkelig. Det kan hende at dette kan settes i sammenheng med det forhold at kvinner fra Extremadura kanskje i større grad enn andre foretrekker å reise sammen med familien. 28

Av de 30 tjenestejentene som ikke er fra samme sted som arbeidsgiverne er hele 20 stykker, naturlig nok, fra Andalucia. Arbeidsgiverne deres er først og fremst fra Ny-Castilla, 11 stykker, mens det er fem fra Extremadura og tre fra Castilla-Leon. Fire tjenestejenter er fra Ny-Castilla, og av deres arbeidsgivere er tre fra Andalucia og en fra Castilla-Leon.

Ikke alle arbeidsgivere er altså fra steder lenger nord enn tjenestejentene. Det gjelder for eksempel Sebastiana Pérez er fra Cuenca i Ny Castilla og arbeidsgiveren Juan Pérez de Escorza fra provinsen Jaén i Andalucia. 29 I dette tilfellet gir katalogen og lisenslistene litt forskjellig informasjon om Juan Pérez. Ifølge lisenslistene er nemlig han også fra Cuenca. Det kan godt være at han opprinnelig er derfra, og at velger å ta med seg en criada fra hjemtraktene når han skal utvandre. Årsakene kan være mange, men jeg vil anta at de på en eller annen måte kjenner hverandre fra før. Juan kan ha valgt å hjelpe noen han kjenner, eller så stoler han kanskje mer på noen fra hjembygda.

Til sammen er det 8 tjenestejenter som er fra steder lenger sør enn arbeidsgiverne. De er svært spredt geografisk, med tre fra Ny-Castilla, tre fra Castilla-Leon, en fra Valencia og en fra Afrika. Jeg har tidligere vært inne på at María Gómez fra Kapp Verde antakeligvis har bodd i Sevilla en tid før hun registrerer seg som utvandrer. Jeg antar at det gjelder flere av disse 8 kvinnene. Det kan for eksempel gjelde Juana Berzón fra Medina del Campo i Castilla-Leon som skal arbeide for en familie fra Sevilla. 30 Juana har kanskje reist til Sevilla for å finne en mulighet for å utvandre, og hun lykkes i dette når Tomás Lucio og Ana de las Casas ansetter henne.

Når ble tjenestejentene ansatt?

Resultatene fra de to foregående punktene kan brukes til fastslå når tjenestejentene er blitt ansatt. De som er fra samme sted som arbeidsgiveren, må ha blitt ansatt før reisen begynte. Jeg har vist at 33 tjenestejenter er fra samme sted som sine arbeidsgivere og at 30 ikke er det. En regional analyse viste at tjenestejentene fra Extremadura blir med hjemmefra, mens bildet ikke er like entydig for tjenestejentene fra Ny-Castilla og Castilla-Leon. Tjenestejentene fra Andalucia arbeider like gjerne hos fremmede som hos utvandrere fra hjemtraktene.

Her vil jeg undersøke registreringsdatoen og se på når de to partene registrerer seg ved Casa de Contratación i Sevilla. Jeg vil diskutere hva en eventuell avstand i tid kan bety og hva den skyldes. Tabellen under gir en oversikt over alle tjenestejentene og avstanden i tid til den datoen deres arbeidsgivere har registrert seg.

TABELL 8: CRIADA OG ABEIDSGIVERS REGISTRERINGSDATO

R

EGISTRERING	absolutte tall	prosent
samme dag	45	47,4
en dag	6	6,3
t.o.m. 1 uke	13	13,7
t.o.m. 1 måned	11	11,6
flere måneder	7	7,4

mer enn 1 år	5	5,3
vet ikke	8	8,4
SUM	95 criadas	100%

Kilde: Eget materiale

Som tabellen viser, registrerer de fleste tjenestejentene seg samtidig eller nesten samtidig med arbeidsgiveren. 64 criadas registrerer seg en uke eller mindre etter at arbeidsgiveren har gjort det. Det er rimelig å anta at de fleste utvandrerne registrerte seg så fort de kom fram. Tilsvarende må en anta at de fleste arbeidsgiverne allerede hadde skaffet arbeidskraft før de registrerte seg, og at de ikke ventet med registreringen til tjenerne var ansatt. Samtidig er de fleste tjenestejentene fra Sevilla, noe som skulle tyde på at de av utvandrerne som trengte tjenere, skaffet seg det i Sevilla. I de tilfellene der tidsspranget er stort, tror jeg da at arbeidsgiverne på en eller annen måte er blitt forhindret fra å reise, og at tjenerne ble ansatt når avreise nærmet seg.

Reiser criada og arbeidsgiver alltid sammen?

De aller fleste tjenestejentene registrerer seg noenlunde samtidig med arbeidsgiveren, og jeg finner det overveiende sannsynlig at de aller fleste reiste med samme konvoi til Amerika. Det ser ikke ut til at noen skip foretrakk å ha med seg kun bemidlede passasjerer mens andre tok de dårligere stilte. Passasjerer som hadde råd til det, betalte for en bra plass om bord, stort sett i nærheten av kapteinen, mens de andre fikk innrette seg som best de kunne. Det er ingen grunn til å tro at tjenerne og herrefolk alltid reiste hver for seg. I fem tilfeller er imidlertid avstanden i tid så stor at jeg vil undersøke forholdet nærmere. Dessuten er det seks arbeidsgivere jeg ikke kan finne, og dette vil jeg også diskutere her.

To tjenestejenter registrerer seg omtrent et halvt år etter arbeidsgiveren, tre stykker gjør det halvannet år seinere og to registrerer seg fem år etter arbeidsgiveren. Som tidligere nevnt kunne det være at utvandrerne måtte oppholde seg ganske lang tid i Sevilla før de kunne reise. Konvoiene innebar jo også at det bare var to avganger i året. Et tidssprang på et halvt år eller mer trenger dermed ikke være mistenkelig. Den ene av de som registrerer seg et halvt år etter er Isabel Dolmos fra Trujillo, og hun tilhører et stort følge derfra. 31 De fleste registrerer seg i oktober 1574, mens Isabel og en annen kvinne, Ana González de Cuevas, kommer etter i mai 1575. Jeg antar at de to ikke har ankommet Sevilla sammen med de andre, det ville være merkelig om alle unntatt to registrerte seg samtidig. Det kan hende de ble forhindret fra å reise på det tidspunktet, eller at de først seinere enten selv fant ut de skulle bli med, eller ble sendt etter resten av utvandrerne. Følget skal til Ny-Spania, og konvoien dit drar fra Sevilla i løpet av sommeren. De andre i dette følget har altså vært tidlig ute. "De" er blant annet Isabels arbeidsgiver Catalina de Cuevas og Anas bror Hernando. Etternavnet tyder også på at de er i slekt med hverandre. Jeg finner det rimelig å anta at så å si alle tjenestejentene i mitt materiale reiser med samme konvoi som arbeidsgiveren.

I de fem tilfellene der avstanden i tid er halvannet og fem år, tror jeg imidlertid forklaringen er en annen. Her tror jeg heller at arbeidsgiveren allerede befinner seg i Amerika, og har sendt bud etter flere tjenere. Det kan også være at disse fem har kontakter som kjenner vedkommende arbeidsgiver, og som har skaffet dem arbeid på den måten. I slike tilfeller kan begrepet criada mer eller mindre bety det samme som avhengig, *dependiente*, en av de mange medlemmene av et hushold som verken var slektninger eller arbeidet der, men som allikevel ble forsørget og huset av vertsfamilien. Antakeligvis blir de satt til et eller annet arbeid i huset, før de gifter seg eller finner noe annet å leve av.

I tillegg er det altså 6 arbeidsgivere, med til sammen 8 criadas, som jeg ikke kan finne i det hele tatt. Det kan skyldes at de er utvandret før 1567, som er det året bind V av katalogen begynner, eller så er dokumentene som gjelder akkurat disse 6 blitt borte. Det er for eksempel ingen som registrerer seg i 1573 i katalogen, og veldig få i 1571 og 1572. Jeg vil ikke trekke noen bombastiske konklusjoner, men kan antyde at det i tilfelle bare er disse 13 kvinnene i mitt materiale som kan være "noe annet" enn tjenestejenter .

HVA KAN SAMMENHENGEN KVINNENE UTVANDRET I SI OSS?

Dette kapitlet viser igjen hvor viktig familien er for kvinnes utvandring. De aller fleste reiser sammen med medlemmer av den nærmeste familien eller med andre slektninger, og disse har jeg kalt kvinner som benytter seg av familiekanalen, eller familiekvinner. Kvinnes sivilstand er viktig for hvilken tilknytning de har til de andre utvandrerne. De gifte reiser stort sett sammen med mann og eventuelt barn, men det er også mange som skal gjenforenes med en ektemann i Amerika. Akkurat disse kvinnene ser ut til å funnet hverandre i Sevilla eller ha visst om hverandre på forhånd, for det er påfallende mange av dem som slår seg sammen når de skal utvandre. De ugifte kvinnene er overveiende døtre som følger med når resten av familien utvandrer til Den Nye Verden. En interessant

gruppe blant de ugifte, er de antakeligvis forholdsvis unge ugifte slektingene som utvandrerne har med seg. Det er nettopp disse kvinnene som omfattes av påbudet om lisens fra 1575 av. Påbudet innebærer som sagt ikke forbud mot å utvandre, men den fører til endel praktiske vansker for enslige kvinner. Deres strategi er da tydeligvis å henge seg på slektinger som skal utvandre, eller det er foreldrene deres som sender dem med. Det er vanskelig å si om påbudet fører til at flere velger denne muligheten enn i tidligere perioder. Uansett er det få spanske kvinner, gifte eller ugifte, som utvandrer helt alene, de aller fleste kvinnelige utvandrere reiser sammen med noen.

På overflaten ser det ut til at de spanske kvinnes utvandring i overveiende grad er avhengige av andre. Det kan allikvel være at deres innflytelse over sin egen situasjon er større enn det disse kildene kan gi inntrykk av. I kapittel 3 viste jeg hvordan en kvinnes posisjon bestemmes av kombinasjon av mange faktorer. Kvinnens plass i familien, familiens holdninger, lover og holdninger i samfunnet og økonomiske forhold vil alle være med å avgjøre hennes mulighet til selv å bestemme om hun vil utvandre eller ikke. Det at såpass mange kvinner reiser sammen med familien eller slektinger innebærer at selve overfarten blir tryggere, men det behøver ikke å bety at de spanske kvinnene på 1500-tallet kun passivt fulgte med på lasset når andre bestemte at de skulle gjøre det.

Dessuten finnes det også andre kvinnelige utvandrere som ikke reiser sammen med familien. Først og fremst gjelder det tjenestejentene, som reiser som selvstendige aktører og som "påheng" på samme tid. Deres yrke gir dem en utmerket anledning både til å finansiere utvandringen, og til ordne den rent praktisk. Noen av tjenestejentene er samtidig slektinger av sine arbeidsgivere eller de kommer fra samme sted som dem. Dette forholdet trenger heller ikke tolkes slik at disse kvinnene ikke kunne velge selv. Det må ha vært en viss gjensidighet her, utvandrerne kunne ikke tvinge noen til å arbeide for seg, annet enn i spesielle tilfeller, og tjenestejentene kunne ikke tvinge arbeidsgiverne til å ta dem med. Jeg tolker dette først og fremst som et tegn på at kvinnene valgte å reise i noenlunde trygge former, med kjentsfolk rundt seg.

Den siste gruppa av mulige selvstendige kvinnelige utvandrere, de som ikke har noen familietilknytning til andre utvandrerne, er kanskje den mest interessante, nettopp fordi de skiller seg ut fra mengden. Samtidig er det også disse kvinnene det er minst opplysninger om. Det dreier seg om en sammensatt gruppe kvinner, med både gifte, ugifte og enker, og fra alle sosiale lag. Omtrent halvparten reiser helt alene, noe som også gjør at de skiller seg ut fra det totale bildet av de kvinnelige utvandrerne.

KAPITTEL 6: KONKLUSJON - DEN SPANSKE KVINNELIGE UTVANDRINGEN TIL AMERIKA

Hovedproblemstillingen for denne oppgaven dreide seg om forhold som påvirket spanske kvinners utvandring, hvem som utvandret fra Spania til Amerika på 1500-tallet og hvorfor de gjorde det. I dette kapittelet vil jeg gi et sammendrag av hva jeg har funnet, og i den forbindelse vil jeg også utdype et par punkter. Så vil jeg undersøke om de spanske kvinnene kan sies å ha vært selvstendige utvandrere eller vedheng til andre utvandrere. Deretter vil jeg sette den spanske kvinnelige utvandringen i perspektiv; i forhold til spansk innenlandsk migrasjon og andre europeiske kvinners utvandring til andre deler av Europa og til Den Nye Verden.

En historisk gjennomgang av den spanske utvandringen til Amerika på 1500-tallet viste at den kvinnelige utvandringen antakeligvis begynte allerede i 1509. Historiebøkene har generelt gitt de spanske kvinnelige utvandrerne lite plass i framstillingen av Amerikas historie. Like fullt har jeg vist at de var der fra et ganske tidlig tidspunkt, og at de spilte en viktig rolle i oppbyggingen av et spansk, kristent samfunn i Den Nye Verden. De spanske kvinnene var viktigere i dette samfunnet fra starten enn deres beskjedne antall skulle tilsi. Utover hundreåret steg andelen kvinnelige emigranter til nærmere en tredel av det totale antallet. Denne økningen henger sammen med et skifte i koloniseringspolitikken fra de militære ekspedisjoner, som stort sett besto av menn, selv om det også var kvinner med, til en satsing på permanent bosetning i de erobrede områdene. Dette førte til at flere kjernefamilier utvandret, og disse tok også gjerne med seg slektninger eller tjenere av begge kjønn.

Videre har jeg ved hjelp av lovsamlinger, private og offisielle brev og annen litteratur studert forhold som påvirket denne utvandringen, og slått fast at det var Kronens lovgivning som ga rammene for den, mens det var økonomiske og sosiale forhold i kvinnenens nærmiljø som avgjorde om de dro eller ikke. Politiske og religiøse forhold må ha spilt en mindre rolle, selv om 1500-tallet var en turbulent tid i begge henseende. Mennesker som hadde hatt problemer med myndighetene ville ha store problemer med å skaffe den nødvendige utvandringlisensen.

Denne koloniseringspolitikken innebar også at Kronen søkte å oppmuntre kvinner til å utvandre til Amerika, og flere strategier ble brukt som påvirket kvinnene direkte og indirekte. Gifte menn ble påbudt å hente konene sine innen en viss tid, og de ugifte ble oppfordret til å gifte seg, helst med noen fra Spania. For å stimulere til økt utvandring, ble ugifte kvinner mellom 1539 og 1554 fritatt fra den universelle kravet om en lisens fra Kronen. Politikken overfor de ugifte kvinnene vinger endel, men jeg har sannsynliggjort at dette like gjerne kan skyldes et ønske om uniform byråkratisk praksis, som et ønske om å begrense utvandringen av enslige kvinner. Uansett innså myndighetene behovet for spanske kvinner i Amerika, som en stabiliserende og tradisjonsbærende faktor i det nye samfunnet som var i emning, med sitt preg av ad hoc løsninger.

Jeg ønsket å studere en gruppe av kvinnelige utvandrere nærmere, og ved hjelp av passasjerlister og lister over utvandringstillatelser bygde jeg opp en database med 544 kvinner som utvandret legalt via Sevilla mellom 1575 og 1577. Kildeproblemer gjør det umulig å studere den illegale utvandringen i detalj, selv om dette ville vært svært interessant. Jeg har brukt denne databasen til å se på andelen kvinner i forhold til menn og til å plassere kvinnene aldersmessig og sosialt. Til slutt har jeg sett på sammenhengen kvinnene utvandrer i, for om mulig å kunne si noe om hvorfor de dro og om de i tilfelle hadde noen innflytelse på avgjørelsen om å utvandre. I denne siste delen delte jeg kvinnene inn i tre grupper basert på deres forhold til familien som samfunnsmessig enhet.

SPANSKE KVINNELIGE UTVANDRERE 1575-1577

Hvem var det så som gikk til det alvorlige skritt å utvandre til et annet kontinent? Analysen av min database viste at de aller fleste reiste sammen med den nærmeste familien eller med slektninger. Veldig mange var ugifte, og antakeligvis var de fleste i etableringsfasen. De kom ikke fra de øverste og laveste sosiale lag, men ellers var de fleste grupper representert. Alle utvandrerne i mitt materiale reiste fra Sevilla, og det er derfor ikke så overraskende at godt over halvparten av de kvinnelige utvandrerne var fra Andalucia og Extremadura. De hadde kortest vei, men det er ikke hele forklaringen. Utvandring fra ett sted fører til mer utvandring fra det samme stedet, ikke minst på grunn av slektningene og sambygdingene som allerede hadde etablert seg i Amerika, og som oppfordrer andre til å komme. De to nevnte regionene ble de ledende innen utvandring til Amerika fra slutten av det 15. århundret, og beholdt sin posisjon i godt over hundre år.

Jeg har vist at det var de sosiale og økonomiske faktorene som avgjorde om de spanske kvinnene virkelig utvandret. Finansiering var et av de alvorligste problemene, og her spilte slektninger i Amerika en nøkkelrolle for potensielle utvandrere av begge kjønn. Det er vanskelig å si om denne faktoren har vært viktigere for kvinnelige enn for mannlige utvandrere. Slektingene sendte penger fra Amerika eller fikk sine kontakter i Spania til å hjelpe de

potensielle utvandrerne økonomisk. De representerte dermed en trygghet for utvandrerne som hadde et sted å reise til, noen som kunne hjelpe dem rent praktisk når de kom fram. For Kronen må slektingene i Amerika dessuten ha fungert som en garanti for at utvandrerne ikke kom til å ligge det amerikanske samfunnet til byrde.

Kvinner hadde færre inntektsmuligheter enn menn, og det er dermed ikke så uventet at kvinner sjelden utvandret helt på egen hånd. Det kan være at noen kvinner som ønsket å utvandre spedde på inntektene ved å prostituere seg, men jeg antar at de som hadde behov for ekstra inntekter heller valgte å gå i tjeneste enn å utsette seg for den type sosial belastning og risiko prostitusjon medførte. De spanske kvinnenes økonomiske situasjon ble først og fremst ivarettet innen familien, og deres forhold til denne må også ha hatt stor betydning for deres eventuelle utvandring. Det var bare enker som ikke sto under mannlig autoritet ifølge loven, men i praksis har nok situasjonen vært mer nyansert. Kvinnenes posisjon innad i familien avhang av alder og sivilstand, og dessuten holdninger blant familiens ledende medlemmer.

Mange kvinner utvandret i kraft av å være tjenestejenter, *criadas*, for andre utvandrere, og flere forfattere hevder at denne betegnelsen skjulte et "annet yrke". Jeg har vist at denne påstanden ikke holder, i alle fall ikke med støtte i de kildene det henvises til. I lys av det jeg har sagt over, kan det hende at enkelte prostituerte brukte denne utveien for å kunne utvandre, men på bakgrunn av mine egne funn finner jeg det lite sannsynlig. Om det har skjedd, har det vært svært få tilfeller.

Spanske kvinner var altså ønsket i Amerika, men gjaldt det alle kvinner? Flere forfattere nevner at det var forbudt for prostituerte å utvandre, men ingen henviser til konkrete lover eller forordninger. Jeg finner det allikevel sannsynlig at det var slik. Et av prinsippene i koloniseringspolitikken var kravet om såkalt *limpieza de sangre*, blodets renhet, det vil si at de som fikk utvandre skulle være av gamle kristne familier. Ikke engang omvendte jøder og muslimer eller etterkommere av kristne som var blitt dømt av Inkvisisjonen fikk lov til å utvandre. I en slik sammenheng finner jeg det lite sannsynlig at prostituerte kvinner, selv om de var av rette familier, skulle få tillatelse til å reise til Amerika. Utvandring blir heller ikke nevnt som en mulig vei ut av prostitusjonen av de forfattere som behandler emnet. 1

Var de kvinnelige utvandrerne selvstendige aktører eller vedheng?

Det har vært vanlig å dele inn kvinners utvandring i to typer etter hvem det er som tar avgjørelsen om å reise: Selvstendig eller avhengig utvandring. Langt de fleste spanske kvinnene utvandret altså sammen med den nærmeste familien. Betyr det at de fleste kvinnene ikke har hatt innflytelse over avgjørelsen og at deres utvandring dermed må kategoriseres som avhengig framfor selvstendig?

Inndelingen i to typer utvandring kan være et godt redskap for å forstå utvandring generelt og kvinners utvandring spesielt. Problemet blir at forskeren da må ned på individnivå for å kunne fastslå hva slags utvandring en her står over for, og de færreste kilder vil kunne gi svar på akkurat dette. I mitt tilfelle, med en type kildemateriale jeg bruker, blir dette meningsløst. De kildene som kan brukes på individnivå, de private brevene, henviser til svært få personer og resultatene fra analysen av disse brevene er langt fra entydige. Ofte er det en ektemann som ber kone og barn om å komme etter, og hvem er det da som tar avgjørelsen om å utvandre? Kona kunne bestemme om hun ville reise etter eller ikke, ingen kunne tvinge henne om hun for eksempel var redd for sjøen. Er hennes utvandring da avhengig, fordi hun følger etter mannen, eller den selvstendig, fordi det er hun selv som har det avgjørende ordet? Vi kan heller ikke se bort fra at andre personer i nærmiljøet kan ha hatt stor innflytelse over hva kona til slutt velger.

Etter loven hadde spanske kvinner liten handlefrihet og bortsett fra enkene var de juridisk sett ikke myndige. En skulle dermed tro at spanske kvinners utvandring stort sett var familie-relatert, noe analysen av mitt materiale tyder på, og dermed må kalles avhengig utvandring:

"A family strategy of migration may be the appropriate consideration where female members are so subordinate that they have little or no say in decision-making and the family functions as the decision-making unit and the unit of economic maximization." 2

En familiestrategi for utvandring innebærer imidlertid i de fleste tilfeller at både mann og kone gjør sin innflytelse gjeldende. Sammen utgjør de en økonomisk og sosial enhet og de er avhengige av hverandre for at den skal bestå og gi dem et utkomme. Ektefellene kan bli enige om at det er best å la mannen dra i forveien til Amerika eller at det er best å reise sammen.

Analysen av databasen jeg har bygd opp på grunnlag av lister over passasjerer og utvandringstillatelser, tildekker imidlertid de forhold en inndeling i to typer utvandring er ment å avsløre. De kvinnelige utvandrerne reisefølge består i hovedsak av familiemedlemmer, men kildene gir ingen opplysninger om hvem det er som bestemmer. Tillatelsen til å utvandre utstedes til det offisielle familieoverhodet, men formell og uformell makt trenger som kjent ikke utøves av en og samme person. Som nevnt har kvinnens alder og sivilstand vært viktige faktorer når det gjelder muligheten til å utøve innflytelse over egen livssituasjon. I mitt materiale er det 190 ugifte døtre og 28 ugifte slektninger i følge med familien. Jeg antar at døtrene ikke har hatt noen særlig mulighet til medbestemmelse, mens bildet av de ugifte slektningene kan ha vært litt mer sammensatt. En analyse av kildene kan tolkes i begge retninger, men det er vanskelig å fastslå hva slags utvandring vi står over for.

SPANSK KVINNELIG UTVANDRING I PERSPEKTIV

Som jeg har vært inne på tidligere, var den spanske utvandringen til Amerika den første masseutvandring til et annet kontinent i europeisk historie. Det er dermed interessant å se på denne utvandringen i forhold til andre på noenlunde samme tid. Europeere flyttet ganske mye, både på lokalt, regionalt og internasjonalt nivå, og spanjoler var intet unntak fra denne regelen. Spanske kvinner og menn reiste minst like ofte til byene som til Den Nye verden. Sevilla og Madrid tiltrakk seg selvfølgelig flest innflyttere, men det var også vanlig at for eksempel folk fra de nordlige delene av Spania dro sørover, særlig til områdene rundt tekstilbyen Valladolid. Mange kvinner i mitt materiale kommer fra et annet sted enn ektemannen, og Boyd-Bowman kommenterer dette slik:

"Derfor, i de tilfeller der to gifte emigranter er fra hvert sitt sted, en fra landsbygda og en fra byen, er det nesten sikkert at de ble kjent og giftet seg i byen, og at deres barn ble født der." 3

Mange utvandrere har antakeligvis oppholdt seg ganske lenge i Sevilla før de har kunnet dra videre, og dermed utvandret i etapper. Dette har nok satt sitt preg både på byen og på utvandrerne selv. Det er fullt mulig at endelig ikke kom seg videre til Amerika, men valgte å bli havnebyen. I og med den interne utvandringen, lokal eller regional, har utvandrerne også hatt slektninger og kjente i Sevilla og Madrid, som kunne hjelpe dem med de praktiske forberedelsene.

Sogner understreker at kvinner som utvandrer ikke må sees bare som et vedheng til mannlige utvandrere, men at generelle teorier om utvandring også gjelder for kvinner. 4 Hun har studert norske kvinner som utvandret til Nederland på 1600-tallet og her spiller arbeid en avgjørende rolle som motiverende faktor. Som nevnt er 95 av kvinnene i mitt materiale tjenestejenter, men de passer allikevel ikke inn her. Vi vet lite om hvor lenge de ble i tjeneste etter at de kom fram, men antakeligvis sluttet de fleste etter relativt kort tid. Det var en overflod av billig og gratis kvinnelig arbeidskraft i Amerika, både indianere, svarte slaver og mestiser. De spanske tjenestejentene kan dermed ha fungert som en type spesialiserte tjenere, husholdersker eller liknende. Når så mange spanske kvinner da utvandrer som tjenestejenter, er det antakeligvis fordi det er en måte å finansiere turen på. Utvandrerne som har med seg tjenere trenger helt sikkert hjelp under overfarten, godt over halvparten av dem har for eksempel barn med seg, men det er ikke sikkert behovet vil være like stort etter at de har etablert seg i Den Nye Verden. Tjenestejentenes utsikter dreide seg nok mer om å finne et godt gifte i Amerika, enn å arbeide der. I de fleste tilfeller er det nok også de selv som bestemt at de vil utvandre. De som arbeider for slektninger kan ha vært i en litt annen situasjon på dette punktet.

Annen europeisk utvandring til Amerika

Det var først og fremst England og Frankrike av de europeiske statene som engasjerte seg i kolonisering av Amerika, England langs østkysten av Nord-Amerika og Frankrike i Canada i nord og Louisiana i sør, og dessuten hadde begge land interesser i Karibia. Utvandringen kom ikke skikkelig i gang før litt ut på 1600-tallet, slik at tidsperspektivet for sammenlikningen blir litt skjevt. Både Frankrike, England og Nederland sendte skip til Amerika på 1500-tallet, men de nøyde seg med kapervirksomhet isteden for bosetning. På 1600-tallet ønsket myndighetene i både England og Frankrike permanent bosetning i Amerika, og dermed også kvinnelig utvandring. Strategiene de brukte for å oppfylle denne politikken varierte litt, men ikke så veldig mye.

Felles for begge lands kvinnelige utvandring var praksisen med arbeidskontrakter. Kvinner og menn inngikk en kontrakt om å arbeide en viss periode, gjerne flere år, i bytte for billetten Disse ble i de engelske områdene kalt *indentured servants* og i de franske *engagés*. 5 Over halvparten av de engelske og en kanskje enda større andel franske utvandrere betalte dermed ikke billetten sin selv. 6 De fleste arbeidskontraktene gjaldt arbeid på plantasjer, og kjønnsfordelingen ble dermed ganske skjev siden menn var mer attraktive til den typen jordbruksarbeid. Mange

kvinner utvandret allikevel for å arbeide som vanlige tjenestejenter. 7

Ikke alle engelske og franske kolonisamfunn baserte seg på plantasjeøkonomien. I New England satset puritanere og kvekere på selvforsyningsjordbruk og brukene ble delt i mindre enheter. Dette henger antakeligvis sammen med deres livssyn og samfunnssyn. Kjernefamilien var samfunnets økonomiske og sosiale grunnenhet, og utvandringen til New England var også dominert av familier som finansierte turen selv. 8

Både Frankrike og England deporterte kriminelle. 9 Frankrike valgte å tvangssende kvinner plukket ut fra statlige institusjoner, som dog måtte oppfylle helsemessige og moralske krav. Disse kvinnene ble kalt *filles du roi*, kongens jenter, og ble stort sett sendt til det militært strategiske Canada fordi altfor få ville reise dit frivillig. 10 De engelske koloniene var tettere befolket, slik at de kvinnelige fangene ikke var nødvendige for å opprettholde bosetningen. Koloniene ble i mange tilfeller ansett nærmest som en forbedringsanstalt for kvinner som var uønsket i hjemlandet.

Den engelske og franske utvandringen til Amerika skiller seg dermed ut fra den spanske på flere viktige punkter. Både religionsfrihet og deportasjon av kriminelle var utenkelig ut fra de hovedprinsippene for koloniseringen som jeg har skissert i kapittel 3. De spanske plantasjene ble drevet med tvungen indiansk eller afrikansk arbeidskraft, selv om indianerne ifølge loven ikke kunne tvinges til å arbeide. De spanske kolonistene arbeidet så å si aldri på de store godsene, annet enn som spesialisert arbeidskraft. Bønder ble tildelt jord som formelt sett tilhørte Kronen og drev den. Det viktigste er kanskje at spanske myndigheter satset på byutvikling i mye større grad enn det engelske og franske myndigheter gjorde. Flere byer innebar større trygghet for innbyggerne og stimulerte kvinnelig utvandring.

Forklaringene på disse forskjellene kan være mange, men spanjolene var tidligst ute, og det er ikke umulig at de har satt en standard som andre europeiske makter så har tilpasset sine behov og sin kultur. I den forbindelse er det viktig at Spania hadde et helt annet utgangspunkt enn England og Frankrike, med hensyn til amerikanske forhold. Spansk Amerika ble bygd opp på indianske høykulturer, mens de andre maktene slo seg ned i områder der den indianske befolkning hadde et nomadisk eller halvnomadisk levesett, og klimaet jevnt over var kaldere.

EPILOG

At de europeiske kvinnene spilte en viktig rolle i koloniseringen av andre verdensdeler, er hevet over tvil, og denne oppgaven er da et lite bidrag til en viktig, men lite påaktet del av europeisk historie. Mange har studert den spanske utvandringen til Amerika, men ikke så veldig mange har studert de kvinnene som dro. Jeg har her studert mange sider av den kvinnelige spanske utvandringen, men enda er det mye igjen som det kunne være interessant å undersøke. Det er å håpe at de kan få den plass i historiebøkene de fortjener.

Jeg har i arbeidet med denne oppgaven "blitt kjent med" mer enn 500 spanske kvinner som, frivillig eller ikke, forlot det livet de kjente for å etablere seg i en "ny" verden. Jeg vet endel om hvem de var, hvor og hva slags kår de kom fra, og litt om hvorfor de dro. Jeg aner ikke om de i det hele tatt kom fram, eller hva slags liv de i tilfelle fikk i Spansk Amerika. Hvordan gikk det for eksempel med lille Justa Rufina som utvandret sammen med sin bestemor sommeren 1576? Sto hjembyen Sevillas skytshelgener Justa og Rufina henne bi i Den Nye Verden?

LITTERATURLISTE

KILDER

Castro, (licenciado), brev til Filip II, Ciudad de los Reyes, Peru, 23 sep. 1565, i Gobernantes del Perú. Cartas y Papeles, siglo XVI, ed. Roberto Levellier, Madrid, 1921, bind 3, side 94-110.

--- brev til Filip II, Ciudad de los Reyes, Peru, 18 jan. 1568, i Gobernantes del Peru, bind 3, side 287-296

Catálogo de pasajeros a Indias, siglos XV, XVI y XVII, vols I-III, (1509-1559)

ed. Cristóbal Bermúdez Plata, Sevilla, 1940-1946.

--- vol V, bind II, (1575-1577), eds. Luis Romera Iruela y Maria del Carmen Galbis Díez, Sevilla, 1980.

Céspedes del Castillo, Guillermo, Textos y documentos de la América Hispánica (1492-1898), i *Historia De España*, ed. Manuel Tuñón y Lara, bind XIII, Labor, Madrid, 1988.

Díaz-Plaja, Fernando, Historia de España en sus documentos, siglo XVI, Catedra, Madrid, 1988.

Konetzke, Richard, Colección de documentos para la formación social de Hispano-América, (1493-1810), bind I (1493-1592), Consejo Superior de Investigación Científica, Madrid, 1953.

Lockhart, James/Enrique Otte, Letters and People of the Spanish Indies, 16th Century, Cambridge University Press, Cambridge, 1976.

López, Tomás, brev til kongen og dronningen av Bøhmen, Santiago de Guatemala, 9 jun. 1550, i Colección de documentos inéditos relativos al descubrimiento, conquista y colonización de las antiguas posesiones españolas en América y Oceanía, Madrid, side 513-557.

Luis Rubio y Moreno, Pasajeros de Indias: Catálogo metodológico de las informaciones y licencias de los que allí pasaron, existentes en el Archivo General de Indias - siglo primero de la colonización (1492-1592) i *Documentos inéditos para la historia de Hispano-América*, vol VIII og XIII, Madrid, 1917.

Otte, Enrique "Cartas privadas de Puebla del siglo XVI", *Jahrbuch für Geschichte*

von Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Latein-Amerikas , 3, 1966,

side 10-87.

Recopilación de leyes de los reynos de las Indias, Ediciones Cultura Hispánica, Madrid, 1973.

LITTERATUR

Altman Ida Altman, "Emigrants and Society: An Approach to the

1988 Background of Colonial Spanish America", i *Comparative*

Studies of Society and History, vol 30, side 170-190.

Altman "A New World in the Old: Local Society and Spanish

1991 Emigration to the Indies", i Altman/Horn (eds) "To Make

America": European Emigration in the Early Modern

Period, side 30-58.

Altman Emigrantes y sociedad: Extremadura y América en siglo XVI,

1992 Sociedad Quinto Centenario, Alianza Editorial, Madrid.

Altman/Horn ... og James Horn, "Introduction", i Altman/Horn, side 1-29.

1991

Azcona José Manuel Azcona, "La participación vasca en la empresa

1992 migratoria americana", i Historia General de la Emigración

Española a Iberoamérica, vol II, Historia 16, Madrid,

side 469-473.

Borges Analola Borges, "La mujer-pobladora en los orígenes

1972 americanos", Anuario de Estudios Americanos, side 389-444.

Baudot Georges Baudot, La vida cotidiana en la América española en

1983 tiempos de Felipe II, siglo XVI, Fondo de Cultura Económica,

Mexico.

Boyd-Bowman "La emigración española a América: 1560-1579",

1974 i Studia hispánica in honorem R. Lapesa, vol II,

Editorial Gredos, Madrid, side 123-144.

Boyd-Bowman Spanish Emigrants to the Indies 1595-98: A Profile",

1976(a) i Chiappelli, First Images of America: The Impact of the New

World on the Old, vol II, University of California,

side 723-735.

Boyd-Bowman "Patterns of Spanish Emigration to the Indies until 1600",

1976(b) HAHR, side 580-604.

Boyd-Bowman Indice geobiográfico de más de 56 mil pobladores de la

1985 América Hispánica, vol I (1493-1519), Universidad Nacional

Autónoma de México.

Boxer C.R. Boxer, "Spanish and Portuguese America", i Women in

1975 Iberian Expansion Overseas, Oxford University Press,

New York, side 35-62.

Chaunu Pierre & Huguette Chaunu, Sevilla y América, Siglos XVI y

1983 XVII, Universidad de Sevilla, Sevilla.

Choquette Leslie Choquette, "Recruitment of French Emigrants to

1991 Canada, 1600-1760", i Altman/Horn, side 131-171.

Dillard Heath Dillard, La mujer en la reconquista, Nerea, Madrid.

1992

Dupâquier/ J. Dupâquier/S. Sogner, "Introduction", i Dupâquier et al,

Sogner Marriage and Remarriage in Populations of the Past,

1981 Academic Press, London, side 1-11.

Friede Juan Friede, "The Catalogo de Pasajeros and Spanish

1950 emigration to 1550", HAHR, side 333-348.

García-Abasolo Antonio García-Abasolo, "Mujeres andaluzas en la América

1989 colonial 1550-1650", Revista de Indias, side 91-110.

Grunberg Bernhard Grunberg, "The Origins of the Conquistadores of

1994 Mexico City", i HAHR, side 259-283.

Hirshberg Julia Hirshberg, "Social Experiment in New Spain: A

1979 Proposographical Study of the Early Settlement at Puebla de

los Angeles, 1531-1534", HAHR, side 1-33.

Horn James Horn, "'To Parts Beyond the Seas": Free Emigration to

1991 the Chesapeake in the Seventeenth Century", i Altman/Horn,

side 85-130.

Jacobs Auke Pieter Jacobs, "Pasajeros y polizones. Algunas

1983 observaciones sobre la emigración española a las Indias

durante el siglo XVI", Revista de Indias, side 439-479.

Jacobs "Legal and Illegal Emigration from Seville, 1550-1650",

1991 i Altman/Horn, side 59-84.

Jørgensen Anne Brekke Jørgensen, "Kvinner i Spansk Amerika:

1993 Nyere spansk historieskriving", storfagsoppgave, Historisk

institutt, Universitetet i Bergen.

Jørgensen "En hær av kvinner i Spansk Amerika - en virkelig

1994 uovervinnelig armada", i Historie -populærhistorisk

magasin, nr 2, side 4-23.

Konetzke Richard Konetzke, "La emigración de mujeres españolas a

1945 América durante la época colonial", Revista Internacional de

Sociología, side 123-150.

Konetzke "Las fuentes para la historia demográfica de Hispano-América 1948 durante la época colonial", Anuario de Estudios Americanos, side 267-323.

Lemus Encarnación Lemus, "Extremeños hacia América: La 1992 emigración en la edad moderna", i Historia General vol II, side 261-292.

Lemus/Márquez Lemus/Márquez "Los Precedentes" i Historia General, vol I 1992 side 3-61

Lin Lean Lim Lin Leam Lin, "Effects of Women's Position on their 1993 Migration" i Women's Position and Demographic Change, (eds) Federici/Oppenheim Mason/Sogner, Clarendon Press, Oxford, side 225-242.

Lockhart James Lockhart, Spanish Peru, 1532-1560. A Colonial Society, 1968 University of Wisconsin, Madison.

Lockhart/ ... og Stuart Schwarz: Early Latin America, A History of Schwarz Colonial Spanish America and Brazil, Cambridge University 1983 Press, Cambridge.

Martín Luis Martín, Daughters of the Conquistadors: Women of the 1983 Viceroyalty of Perú, University of New Mexico Press, Albuquerque.

Martínez María Carmen Martínez, "La emigración castellano-leonesa a 1992 la América española", i Historia General, vol II, side 205-236.

Martínez José Luis Martínez, Pasajeros de Indias, Alianza Editorial, 1983 Madrid.

Márquez/ Rosario Márquez og Elda E. González, "Andalucía y González América: Las alternativas de una comunidad migrante" 1992 i Historia General, vol II, side 3-9.

Mörner Magnus Mörner, "Spanish Migration to the New World prior 1976 to 1810: A Report on the State of Research", i Chiappelli, vol II, side 737-769.

O'Sullivan-Beare Nancy O'Sullivan-Beare, Las mujeres de los conquistadores,

1960 Compañía Bibliográfica Española, Madrid.

Ots José María Ots de Capdequí, "El sexo como circunstancia
1930 modificativa de la capacidad jurídica en nuestra legislación de
Indias", Anuario de Historia del Derecho Español, 1930,
side 311-380.

Ots Bosquejo Histórico de los derechos de la mujer en la
1920 legislación de Indias, Editorial Reus, Madrid.

Perry Mary Elizabeth Perry, "Deviant Insiders: Legalized Prostitutes
1985 and a Consciousness of Women in Early Modern Seville", i
Comparative Studies of Society and History, vol 27,
side 138-158.

Perry Ni espada rota ni mujer que trota: Mujer y desorden social en
1993 la Sevilla del Siglo de Oro, Drakontos Crítica, Barcelona.

Pumar Martínez Carmen Pumar Martínez, Españolas en Indias: mujeres-
1988 soldado, adelantadas y gobernadoras, Anaya, Biblioteca
Iberoamericana, Madrid.

Reglá Juan Reglá, "La época de los tres primeros austrias", i Jaime
1988 Vicens Vives (ed) Historia de España y América, social y
económica, vol III Ediciones Vicens Vives, Madrid, side 3-202.

Santana Ema Santana, "Mito y realidad de la emigración española al
1985 Nuevo Mundo en el siglo XVI", i (ed) Claire Paillet Femmes
des Ameriques, Colloque International 18-19 avril 1985,
Université de Toulouse-Le Mirail, side 31-42.

Sogner Sølvi Sogner, Ung i Europa, Norsk ungdom over Nordsjøen 1994 til Nederland i tidlig nytid,
Universitetsforlaget, Oslo.

Steensgaard Niels Steensgaard, Verdensmarked og kulturmøter
1985 (1500 - 1750), i Aschehougs Verdenshistorie, bind 9, Oslo,
side 40-55.

Tabanera Nuria Tabanera, "Aportaciones castellano-manchegas a la 1992 emigración española a Iberoamérica", i
Historia General,
vol II, side 173-182.

del Vas Marta Milagros del vas Mingo, "Las Ordenanzas de 1573, sus

1985 antecedentes y consecuencias", Quinto Centenario, side 83-101.

Ågren Kurt Ågren, Et nytt Europa (1500-1750), i *Aschehougs*

1985 *Verdenshistorie*, bind 8, Oslo, side 126-141.

VEDLEGG - VARIABLENE I DATABASEN

VARIABLER SOM GJELDER ALLE KVINNELIGE UTVANDRERE

Personopplysninger

Navn Fullt navn, døtre er oppgitt med farens etternavn

Hjemsted By eller landsby i Spania

Provins

Region

Gift 0=gift 1=ugift 2=enke

Gift med Mannens navn, også for enker

Barnetall Antall barn, fra 0 til 7 barn

Far Fars navn

Mor Mors navn

Yrke 0=tjenestejente 1=familiearbeid

Mannens yrke 0=criado 1=lavere funksjonær 2=håndverker 3=handelsmann 4=høyere funksjonær

Merknader

Reisefølge

Med mann 0=ja 1=nei

Med barn 0=ja 1=nei

Med sjef 0=ja 1=nei

Med tjener 0=ja 1=nei

Med foreldre 0=ja 1=nei

Med søsken 0=ja 1=nei

Med slektninger 0=ja 1=nei

Med kolleger 0=ja 1=nei

Med andre 0=ja 1=nei

Alene 0=ja 1=nei

Med Utfyllende opplysninger om navn og tilknytning til reisefølget

Opplysninger om reise

Nummer Nummeret i katalogen

Lisens Ja eller nei, med nummer i lisenslistene

Passasjer 0=ja 1=nei. Om kvinnen blir oppgitt som hovedperson

Dato Dato for registrering

Til Sted og region i Amerika

Hensikt Arbeid, følger mannen, følger familien, følger slektninger, gjenforening med mann, gjenforening med familie, hentet

ikke oppgitt/utvandrer

Opplysninger om tilhørighet i grupper

Sosial gruppe Høy, middels, lav og ukjent

Kriterier Kriterier for kategorisering i sosiale grupper: Doña-tittel, adelskap, antall tjenere, eget yrke, mannens eller farens yrke

Betegnelse Betegnelse oppgitt i katalogen: Mor, svigermor, kone, datter, svigerinne, søster, niese, kusine, barnebarn

Gruppe Familie, uten familie, tjenestejente

Undergruppe Videre oppdeling av familie: Kone, datter og slektning

VARIABLER SOM BARE GJELDER TJENESTEJENTENE

Arbeidsgiver Fullt navn på begge ektefellene hvis det er et par

Arbeidsgiver fra, sted

Arbeidsgiver fra, provins

Arbeidsgiver fra, region

I slekt Ja eller kanskje i slekt med arbeidsgiver

Dag Dato for partenes registrering; samme dag, dagen etter og så videre

1

2 Tidsperspektivet er hele tida det 16. århundret. Det er forsket langt mindre på det 17, og jeg vil ikke trekke det inn i denne sammenhengen.

3 Se for eksempel Boyd-Bowman 1976 (a).

4 Martínez 1992, side 210.

5 Se del Vas 1985.

6 Grunnen til tidsbegrensingen er blant annet at de dro uten familien. For å få dra måtte de ha konas skriftlige samtykke, og love å komme tilbake. Mer om dette i kapitlet om lovgivning.

7 Konetzke 1948, side 268.

8 Mörner 1976, side 741.

9 Se f.eks. Lemus/Márquez 1992, side 45.

1

- 2 F.eks Historia general de la emigración iberoamericana a América, Historia 16, Madrid, 1992 og Boyd-Bowman 1985.
- 3 Dette gjelder f.eks Friede 1951 og Boyd-Bowmans arbeider.
- 4 Han har imidlertid gitt ut en artikkel om den samme perioden. Se Boyd-Bowman 1974.
- 5 Boyd-Bowman, 1976(b), side 597.
- 6 Altman 1992. Se også Altman, 1988.
- 7 Historia general...1992.
- 8 Borges 1972.
- 9 Borges 1972, side 411. "Frente a la exaltación de la obra conquista, es ofensivo el silencio sobre la pobladora."
- 10 Otte 1966. Puebla er ganske spesiell by i spansk-amerikansk historie. Mer om dette i Hirshberg 1979.
- 11 Lockhart/Otte 1976.
- 12 García-Abasolo 1989.
- 13 Konetzke 1945, side 125. O'Sullivan-Bear 1960, side 36-37.
- 14 Catalogo de pasajeros a Indias, vol I, (1509-1533).
- 15 Sitert i Borges 1972, side 406-407. "E con la visorreyna vinieron algunas dueñas e donçellas hijasdalgo, e todas las más dellas que eran moças se casaron en esta cibdad y en la isla con personas principales e homres ricos de los que acá estaban, porque en verdad había mucha falta de tales mugeres de Castilla."
- 16 Sauer, Carl Orwin, The Early Spanish Main, 1966, sitert i Martín, 1983, side 11.
- 17 Se neste kapittel for en grundig diskusjon av koloniseringspolitikken og hvilke konsekvenser den hadde for kvinnene som ønsket å utvandre.
- 18 Borges 1972, side 407. "... e assí, con estas mugeres de Castilla se ennoblesció mucho esta cibdad; e hay hoy della e de los que con ellas casaron hijos e nietos, e aun es l mayor caudal que esta cibdad tiene de más solariego, assí por estos casamientos, como porque otros hidalgos e cibdadanos principales han traído sus mugeres de España."
- 19 Se for eksempel Altman/Horn for andre europeiske lands utvandring- og koloniseringpolitikk.
- 20 Carmen Pumar Martínez er den eneste av forfatterne jeg bruker som nevner dette punktet. Pumar 1988, side 12.
- 21 Relación y lista de la gente que el gobernador Diego de Artieda lleva a la conquista de Costarrica. (Año de 1575), DIA, side 261-300. Det ble inngått avtaler med Kronen, *kapitulasjoner*, for tre ekspedisjoner året før og en i 1579, men jeg kjenner ikke disse ekspedisjonenes videre skjebne. Se del Vas 1985.
- 22 Det fantes mange varianter av encomiendaen, men felles var retten til å bruke indiansk arbeidskraft, og i som regel også jord. En encomendero hadde plikt til å sørge for sine arbeidere, både økonomisk og på andre måter. Blant annet skulle han gi dem opplæring i den kristne tro. I praksis ble det ofte hans kone som måtte ta seg av indianerne.
- 23 Brev fra Isabel de Guevara, 1552 i Lockhart/Otte 1976, brev 3. Se Jørgensen 1994 for en fullstendig, norsk oversettelse.
- 24 Martínez 1983, side 41.
- 25 Martín 1983, side 14.

- 26 Martín, 1983, bruker de engelske betegnelsene women of love og campfollowers .
- 27 O'Sullivan-Beare 1960, side 59-60.
- 28 Martín 1983, side 20-21.
- 29 Lockhart/Otte 1976, brev 3.
- 30 Martín 1983, side 22-24.
- 31 Martín 1983, side 14.
- 32 I praksis bygde spanjolene like mye på de politiske, administrative og økonomiske strukturene som allerede fantes i Amerika. Disse strukturene var selvfølgelig mest utbygd i aztekernes og inkaenes gamle riker.
- 33 Det følgende bygger på Martín 1983, O'Sullivan-Beare 1960, sidene 139-165 og Lockhart 1968.
- 34 Boyd-Bowman, 1976 (b), side 599-600.
- 35 Mörner 1976, side 743.
- 36 Boyd-Bowman 1976 (b), side 596-601.
- 37 Boyd-Bowman, 1976 (b), side 597-599.
- 38 Boyd-Bowman, 1976 (b), side 599.
- 39 Lemus/Márquez, side 54.
- 40 Boyd-Bowman, 1976 (b), side 598.
- 41 Boyd-Bowman, 1976 (b), side 598.
- 42 Brev av 2 juli 1512, sitert i Ots 1930, side 313. "habiendo en la Española muchas doncellas de Castilla conversas, serían desdeñadas por los españoles, que preferían para sus mujeres a las recién llegadas, por ser cristianas viejas." Hvite kvinnelige slaver ble imidlertid sendt over, men en vet veldig lite om dem. Uansett må de ha vært relativt få. Se Ots samme sted.
- 43 Jacobs tar såvidt opp temaet i artikkelen fra 1991, men nøyer seg med å si at kjønnsfordelingen blant de ulovlige emigrantene må ha vært skjev. Jacobs 1991, side 60.
- 44 Jacobs 1983, side 457-458 og Jacobs 1991, side 62.
- 45 Jacobs 1983, side 458. "Los emigrantes que no tenían la posibilidad de disfrazarse de marinero, criado o fraile... se podían ocultar de diferentes maneras. Primero, tenían que buscar un maestro que quisiera llevarlos. Segundo, tenían que comprar una licencia, si el maestro lo estimaba necesario. Y tercero tenían que entrar en el barco sin ser vistos por los oficiales."
- 46 Jacobs 1983, side 459-460 og 465. Saken er fra 1564 og gjelder Catalina Alonso fra Zamora.
- 47 Altman 1991, side 45.
- 48 Jacobs 1991 er den eneste som gir noen skikkelig gjennomgang av hvordan kildene ble samlet inn.
- 49 3794. ANA JERONIMA, opprinnelig fra Sevilla, datter av Pedro Martín og Beatriz de Merlo, med datteren Mencía de Rivera, til Ny Spania, hvor ektemannen Martín de Valdivieso er, -29 april.
- 50 Det følgende bygger på Jacobs 1991, side 59-63.

51 No pasó en esa fecha.

52 Catálogo de pasajeros de Indias, bind I, (1509-1534).

53 Friede, 1951, Jacobs, 1983 og Kontezke, 1948.

54 Friede, 1951, side 334.

55 "Advertencias para el uso de éste catálogo"i Catálogo de pasajeros a Indias vol V, bind II, 1980.

56 Boyd-Bowman, 1985.

57 Grunberg, 1994.

58 Mörner, 1976.

59 Otte 1966 og Lockhart/Otte 1976.

60 Díaz-Plaja, 1988 og Konetzke, 1953.

61 Klassikerne her er Historien Ny-Spanias erobring av López de Gómara og Den sanne historien om Ny-Spanias erobring av Bernal Díaz del Castillo. Den første ble skrevet for å glorifisere Hernán Cortés, den andre for å rive ned mytebildet av samme. Antonio de Herrera hadde tilgang på begge til sin Decada, et eksempel på oppdragskriving.

- 1 Tabanera 1992, side 176.
- 2 Jacobs 1991, side 61. Årsakene utvandrerne oppgir er som nevnt ikke tatt med i verken katalogen eller lisenslistene.
- 3 Lockhart/Schwarz bruker uttrykk som "The Indies swam in law" og "the mushrooming body of law". Lockhart/Schwarz 1983, side 127 og 128. Dette problemet gjelder på alle områder i det spanske rettssystemet.
- 4 Real.Cedula, 27 mar. 1528 i Konetzke 1953, side 102.
- 5 Real.Cedula, 23 aug. 1538, Konetzke 1953, side 187 og Real.Cedula, 8 nov. 1539, Konetzke 1953, side 193.
- 6 Real.Cedula, 27 mar 1528, i Konetzke 1953, side 102.
- 7 Ots 1920, side 90.
- 8 Konetzke 1945, side 134 og RLI bok IX, tittel XXVI, lov XXVIII.
- 9 R.C. 23 aug. 1538, Konetzke 1953, side 187. "Yo soy informado que algunas personas tienen indios encomendados en esa tierra y están por casar y otros tienen sus mujeres e hijos en estos Reinos, sin curar dellos ni enviarles que coman, .."
- 10 Solórzano, i Konetzke 1945, side 129.
- 11 Jacobs 1991, side 81, note 4.
- 12 Otte 1966, brev 19. "... pues ubo tan buena ocasión, que él dize te lo rogó, y que tu tía no te dió licencia; pero si tu tubieras gana de venir, no era ese inconbiniente."
- 13 Lockhart/Otte 1976, brev 20.
- 14 Altman 1992, side 102.
- 15 Ots 1930, side 362. Loven gjelder kun encomiendaene, det er ikke snakk om en generell lov.
- 16 Solórzano sitert i Ots 1930, side 367.
- 17 Altman 1992, side 167.
- 18 Jacobs 1991, side 60. Se også kapittelet om ulovlig utvandring i denne oppgaven.
- 19 Lisenslistene 1576, 64, 1221-1224.
- 20 Lockhart/Otte 1976, brev 17.
- 21 Konetzke 1945, side 136 og Ots 1930, side 313.
- 22 Lemus/Márquez 1992, side 44-45.
- 23 Konetzke 1945, side 134.
- 24 Konetzke 1945, side 136.
- 25 Konetzke 1945, side 136 og Lemus/Márquez 1992 side 45.
- 26 Se for eksempel Rubio Moreno 1917, sidene 287-293
- 27 Lockhart/Otte 1966, brev 21.
- 28 Det følgende bygger på Ågren 1985, Steensgaard 1985 og Reglá 1988, side 127-142.

- 29 Se for eksempel brev fra Pedro Mártir de Anghería i 1519, i Díez-Plaja 1988, side 109.
- 30 Reglá 1988, side 27.
- 31 Altman 1992, side 241.
- 32 Altman 1991, side 45, katalogen 4.343.
- 33 Altman 1991, side 44-45.
- 34 Sitert i Martín 1984, side 14-15.
- 35 Lockhart 1968, side 155-156.
- 36 Det følgende bygger på Martín 1984, sidene 45-53.
- 37 Ots 1930 side 363.
- 38 Ots 1930, side 359.
- 39 Martín 1984, side 51.
- 40 Lockhart 1968, side 158. Dette var tydeligvis rekorden.
- 41 Lockhart 1968, side 156.
- 42 Borges 1972, side 407. "trae veinte doncellas muy gentiles, hijas de caballeros y de bueans linajes; bien creo es mercancía que no se me quedará nada en la tienda, pagándomela muy bien"
- 43 Martín 1983, side 128-150.
- 44 García-Abasolo 1989, side 106-110.
- 45 Martínez 1983, side 60-65.
- 46 Lockhart/Otte 1976, brev 18.
- 47 Lockhart/Otte 1976, brev 21.
- 48 Lockhart/Otte 1976, brev 18.
- 49 Otte 1966, brev 3. "Es mala gente esa de Sevilla mucha della y viven de rapyña."
- 50 Otte 1966, brev 1 og Lochart/Otte 1976, brev 22.
- 51 Otte 1966, brev 2.
- 52 Otte 1966, brev 3. "me podeys culpar por aver tanto tienpo que de mí no se a reçebido socorro ninguno, y la causa a sido no dar Juan Docampo lo que os enbié, porque de que él se fue os escryto onze o doze cartas, y no e enbiado nada por la poca confianza que se tiene de los que van a España."
- 53 Lochart/Otte 1976, brev 21.
- 54 Otte 1966, brev 6.
- 55 Se også Lin Lean Lim 1993.
- 56 Lockhart/Otte 1976, brev 18, Otte 1966, brev 27. Noen stor dikter er han dog ikke.
- 57 Otte 1966, brev 6.

58 Otte 1966, brev 7. "estando vos conmigo, señora, seré rico presto."

59 Otte 1966, brev 28. "Esta tierra está muy trabaxosa, que con más dificultad se gana de comer que no en España, y más los hombres que no tiene muger."

60 Lockhart/Otte 1976, side 121.

61 Lockhart/Otte 1976, brev 17.

62 RLI bok IX, tittel XXVI, lov XXIX, av 16 juli 1550.

63 Jacobs 1983, side 459. Se også kapittelet om ulovlig utvandring i denne oppgaven.

64 Katalogen Passasjer nummer 4.585.

65 Lockhart/Otte 1976, side 128.

66 Lockhart/Otte 1976, brev 19, Otte 1966, brev 13.

67 Otte 1966, brev 40. "aunque no conozco a vuestra merced..., basta estar casado con mi sobrina,"

- 1 Martínez 1992, side 220 og Boyd-Bowman 1976 (b), side 598.
- 2 Katalogen 3.820 og lisenlistene 1575, nr.12-2, 902.
- 3 Dupâquier et al 1981, side 7-9.
- 4 Katalogen 4.036 og lisenslistene 1576, 1275, 1277 og 1279.
- 5 Katalogen 3.918 og lisenslistene 1576, 30, 1049.
- 6 Ana Rodríguez katalogen 4.860, Jorge Moreno katalogen 4.861.
- 7 Santana 1986, side 34.
- 8 Martínez 1992, side 221.
- 9 Altman 1992, side 232 og Lemus 1992, side 289.
- 10 Alle bygger imidlertid på samme type kildemateriale, slik at resultatene skulle være sammenlignbare.
- 11 Martínez 1992, side 221.
- 12 For en grei gjennomgang av dette temaet, se Mörner 1976, side 747-749.
- 13 Mörner 1976, side 748. Se også Lemus 1992, side 280.
- 14 Katalogen 4.750. Akkurat sauehold var den eneste form for jordbruk som ga status, hvis en da var tilknyttet Mestaen, en mektig organisasjon eller laug innen virksomheten. Det er lite sannsynlig at hvem som helst innen lauset fikk slike tilnavn
- 15 For en grundig diskusjon av adelens økonomiske, politiske og sosiale posisjon, se Altman 1992, kapittel II.
- 16 Santana 1985.
- 17 Jfr. kapitlene om kilder og om lovgivning
- 18 Dillard 1992, side 33.
- 19 Altman 1992, side 126-127.
- 20 Lockhart 1968, side 153.
- 21 Boyd-Bowman 1985, side XXXI.
- 22 Lockhart nevner eksempler på at kvinner var både patroner (eller rettere sagt matroner) og klienter i Amerika, men klientene her er ikke tjenestjenter. Lockhart 1968, side 159.
- 23 Katalogen 4.101 og lisenslistene 1576, nr. 19-1140, 1141 og 1142.
- 24 Rui Díaz de Mendoza/doña María de Velasco katalogen 4.126 og lisenslistene 1576, 44, 1194. Bernardino Morales Alborno/ doña María Magdalena de Bera katalogen 4.803.
- 25 Se note 3.
- 26 Katalogen 4.292.
- 27 Katalogen 4.550.
- 28 Katalogen 4.766.

29 Katalogen 4.363.

30 Se for eksempel brevene jeg omtaler under diskusjonen om betegnelsen "tjenestejente" egentlig skjuler et annet yrke.

31 Katalogen 5.078.

32 Se note 21. Comitivaen teller 12 personer utenom ekteparet og deres fire barn.

33 Rui Díaz de Mendoza/doña María de Velasco se note 21. Juan Moreno Alvarez de Toledo/doña Leonor de Valdivia katalogen 4.244.

34 Tabanera 1992, side 180.

35 Katalogen 4.008 og lisenslistene 1576, 19, 1354.

36 Katalogen 4.430 og lisenslistene 1577, 3-15, 1656. Arbeidsgiverne katalogen 4.217.

37 Katalogen 4.089 og lisenslistene 1576, 7, 1125.

38 Lisens 1576, nr. 6, 1403.

39 Altman 1992, side 130.

40 Altman 1992, side 36 og 217.

41 Altman 1992, side 229.

42 Lemus/Márquez 1992, side 54.

43 Se for eksempel Lockhart/Schwarz 1983, side 151.

44 Altman 1992, side 229-230.

45 Altman 1992, side 44-45.

46 Katalogen 4.925.

47 Jørgensen 1993.

48 Konetzke 1945, side 137. "especialmente en Perú, la llegada de aquéllas había producido grandes inconvenientes."

49 Konetzke 1945, side 149. "En consideración a que la experiencia había demostrado que un excesivo número de mujeres ejercía perniciosa influencia sobre la moral y las costumbres, se suplicaba al rey no otorgase a aquéllas tantas autorizaciones para emigrar al Perú."

50 Brev fra licenciado Castro, 23 september 1565. "Vuestra Magestad deve mandar que no pasen a esta tierra tantas mugeres porque sobran las que aca ay y como las que de alla vienen viene con necesidad dan muchas de ellas mal exemplo a las que aora de nuevo se crian aca que no son locas."

51 Konetzke 1945, side 148.

52 Brev fra licenciado Castro 18 jan. 1568.

53 Brev fra licenciado Castro 18 jan. 1568.

54 Lockhart 1968, side 156.

55 Potthast-Jutkeit i brev av sep, 1994.

56 Lockhart 1968, side 162.

57 Boyd-Bowman 1976 (b), side 596. Poenget gjentas i Boyd-Bowman 1985, side XIX.

58 Jeg bruker den spanske utgaven fra 1983.

59 Baudot 1983, side 20. "Sin embargo, tales facilidades podían ser suspendidas momentáneamente cuando surgían dificultades en los territorios e destino. Así, en enero de 1575 Felipe II se vio obligado a limitar la partida de mujeres porque las autoridades del Perú se habían quejado de la llegada de un número muy grande de prostitutas, que ocasionaban riesgos serios para la necesaria armonía conyugal de las familias de la colonia. Es conveniente subrayar, a este respecto, que la partida hacía América de mujeres de costumbres sospechosas estuvo siempre prohibida, aun cuando la prostitución se toleraba en territorio americano." NB: Amerika var ingen koloni i det 16. århundre. Kongeriket Indias var ett av flere i det spanske riket.

60 Bind IV og V av Katalogen, som er det jeg bruker, kom i 1980. Chaunus verk omhandler ikke utvandring, kun økonomisk samkvem med Amerika.

61 Lemus/Márquez 1992, side 54.

62 Sogner 1994, side 61-62.